

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

2017
3

Horváth (EÖ) Tamás prózája | Balázs Imre József, Gergely Ágnes, Háy János versei | Teleki András, Teplán Ágnes, Fejes János, Demus Zsófia tanulmányai | Fábián István, Demus Zsófia, Pádár Ádám képregénye | Kritikák Nádas Péter, Závada Péter, Szántó T. Gábor, Száraz Miklós György, Muszka Sándor és Kerékgyártó István könyveiről

Szépirodalmi Figyelő

Irodalmi, kritikai, szemlélő folyóirat

Szerkesztők:

Demus Zsófia (*képregény*), Pápay György (*tanulmány*), Vass Norbert (*kritika*),
Vincze Ferenc (*főszerkesztő*), Zsávolya Zoltán (*szemle*)

Főmunkatársak:

Buda Attila, Csillag István, Zahari István, Zsolnai György

Korrektor:

Kovács Emőke

A szerkesztőség címe:

Postacím: 1462 Budapest, Pf.: 629.

Tel./fax: (1) 321-4757 • E-mail: szif@racio.hu

www.szepirodalmifigyelo.hu

Szerkesztőségi titkár: Rodics Eszter

Fedélterv: P. Szathmáry István

Nyomdai előkészítés: Layout Factory Grafikai Stúdió

Megjelenik minden második hónap végén

Előfizetési díj: 3000 Ft

A Szépirodalmi Figyelő által feldolgozott folyóiratok:

Agria, Alföld, Ambroozia, Apokrif, Bárka, Búvópatak, Confessio,
Credo, Dunatükör, Élet és Irodalom, Életünk, Eső, Ex Symposion,
Ezredvég, Forrás, Helikon (Kolozsvár), Hévíz, Híd, Hitel, Irodalmi Jelen,
Irodalmi Szemle, Jelenkor, Kalligram, Kortárs, Korunk, Látó, Liget,
Lyukasóra, Magyar Lettre Internationale, Magyar Műhely, Magyar Napló,
Mozgó Világ, Múlt és Jövő, Műhely, Műút, Napút, Opus, Palócföld,
Pannonhalmi Szemle, Pannon Tükör, Parnasszus, Partium, Prae, Sikoly,
Somogy, Spanyolnátha, Székelyföld, Szörös Kő, Tekintet, Tempevölgy, Tiszatáj,
Új Forrás, Vár, Várad, Vár Ucca Műhely, Vigilia, Zempléni Múza

Lapunk előfizethető a szerkesztőségben,
terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletág.

Előfizethető továbbá közvetlenül a postai kézbesítőknel,
az ország bármely postáján, a Hírlap Ügyfélszolgálati Irodákban
és a Központi Hírlap Centrumnál

(Budapest, VIII. ker. Orczy tér 1., tel.: 06-1/477-6300; postacím: Bp., 1900).

További információ: 06-80/444-444; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu

Nyomdai munkák: *mondAt Kft.*, www.mondat.hu

Kiadja a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány

Felelős kiadó: a Szépirodalmi Figyelő Alapítvány elnöke

ISSN 1585-3829

TARTALOM

■ SZEMLE

Mohai V. Lajos: <i>Arany szemével</i> (Forrás, 2017/3.)	3
Gergely Ágnes: <i>A 137. zsoltár</i> (Múlt és Jövő, 2017/1.)	5
Ferencz Győző: <i>Magányos nő a semmiben</i> (Pannonhalmi Szemle, 2017/1.)	6
Horváth (EÖ) Tamás: <i>Félnemzedék</i> (Hitel, 2017/4.)	8
Marton Réka Zsófia: <i>21. századi csoda</i> (Vár, 2017/1.)	18
Háy János: <i>Növény</i> (Új Forrás, 2017/4.)	19
Halász Márk: <i>ezerfejű</i> (Tiszatáj, 2017/4.)	20
Balázs Imre József: <i>Dylanológia</i> (Korunk, 2017/4.)	25

■ VIKINGEK

Teleki András: <i>Álmodott múltak igézetében</i>	28
Teplán Ágnes: <i>Az Eddától a Twin Peaksig</i>	35
Fejes János: <i>Modern skáldok</i>	47
Demus Zsófia: <i>Valhalla kontra mennyország</i>	59

■ KÉPREGÉNY

Demus Zsófia – Fábián István – Pádár Ádám: <i>Az utolsó hajó</i>	68
--	----

■ KRITIKA

Vásári Melinda: „a város harangjainak összehangzó mondatai” (Nádas Péter: <i>Az élet sója</i>)	76
Dobás Kata: <i>Hebegés</i> (Závada Pál: <i>Egy piaci nap</i>)	85
Varró Annamária: <i>A történelem peremvidékén</i> (Szántó T. Gábor: <i>1945 és más történetek</i>)	89
Pethő Anita: <i>Elmejáték transzcendentális elemekkel</i> (Szász Miklós György: <i>Az álomvadász</i>)	92
Brok Bernadett: <i>Kitörés a vidékiesség béklyójából</i> (Muszka Sándor: <i>A lusta dög</i>)	96
Hlavacska András: <i>Reménytelen üresség</i> (Kerékgyártó István: <i>A rendszerváltó</i>)	100

■ REPERTÓRIUM

2017. március–április (Zahari István) 105

Számunk szerzői 125

Lapszámunk borítóján Fábián István grafikája látható,
melyet Szebeni Péter színezett.

Lapunk megjelenését támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti
Együttműködési
Alap

SZEMLE

Mohai V. Lajos

ARANY SZEMÉVEL

(Mord kedély)

Ki suhancból lett költő-nagyapó,
pályabére se több: kivont bankó;
kedélye mord, pohara kiürült,
elfeledte, hogy Karlsbadban üdült...

(Arany jegyzete a Vojtinához)

Döngicsélnek, dünnögnek,
a magyarral küszködnek,
csapszékekben kódorogva
hágnának a Parnasszusra.

(Kevély Nap)

Kevélyen halad át a Nap,
szivességből vizet szárogat.
Szivességből semmit nem tesz ő – –
Az égen csak pálya-követő!

(Fehér a leple)

Fehér a leple: hóban a vidék,
szélcsöndben: a nyugodt ivadék,
a sarki széllel egyébkor mulat,
hozzá az égből hideget hullat.

(Autogram)

Síron a név emlékirat-darab,
vésetni hamisan nem szabad!
„elfelednek egy pár év alatt” – –
poétai hiúság sem dagaszt.

(Hagyaték)

Mielőtt bevégezem, kikötöm,
hol legyen utolsó kikötőm.
Practicusan emlékez' még
rá parte-cédulán a festék.

Forrás, 2017/3.

Gergely Ágnes

A 137. ZSOLTÁR

Ültünk Babylon folyópartjain.
Sírtunk. Babylon tenger nélkül él.
Hárfánk a fűzfán. Másképp szól a kín.
Tőlünk verejték kell, nem szenvedély.
S nem érv, erünkből mért dőlt itt a vér.
Hát kihűlt jobbom legyen rá az ámen,
Ha elfeledlek egyszer, Jeruzsálem.

Jelünk itt falba karmolja a nép.
Kik biztatják, sem tudják, mért teszik.
Királyi jel, sok más jelet túlél.
Ne ródd fel, Uram, vétekeik nekik!
Ne vágasd falhoz szép kisdedeik...!
És fájó orcám rángjon majd a számhoz,
Ha elfeledlek egyszer, Arany János.

Múlt és Jövő, 2017/1.

Ferencz Győző

MAGÁNYOS NŐ A SEMMIBEN

Oldalt áll az ablaknál,
félig háttal, s azon a szűk
hosszanti sávon át a fal
és a függöny között,
amelyhez hozzá sem ér,
amely meg se rezdül,
néz le az útra mereven
a negyedik emeletről.

Állott szemcsés levegő,
kényszeres rend az északi
fekvésű szobában.
A szürkeség árnyalatai
tompán egymásra rétegződnek,
ott áll az ablakkeretben,
érdes-porózus mészke,
szoborrá dermedten.

Nem éles, de tisztán
megrajzolt körvonalak,
rövidre vágott ősz haj,
összezárt keskeny ajak,
hályogos tekintet.
Azt tudni, hogy lát, de nem
tudni, hogy néz-e valamit,
és ha néz, mit lát odalenn.

A régi piacot a sarkon,
ahová lement egy kék
kantáros rövidnadrágos
gyerekekkel, aki fogta a kezét,
cipelték a teherautóról
a csöpögő üveghasábokat
a jégszekrény bádogrekeszébe,
nehogy hazáig elolvadjanak.

De szétfolyik vizenyős szemében
kereszteződés, templom, piac.
Ha jelek nélkül közöl még valamit
az önmagába borult arc:
hogyan nem akar beengedni
többé a szobájába senkit.
Valamit nagyon néz a negyedik
emeletről, de már nincs itt.

Pannonhalmi Szemle, 2017/1.

Ferencz Győző 1954-ben született Budapesten. Verset ír, műfordítással foglalkozik. József Attila-díjas.

Horváth (EÖ) Tamás

FÉLNEMZEDÉK

Meghalt Gaál.

Persze nemcsak ő a régiek közül. Hanem sokan mások is, akiknek hosszú, boldog időskort kellett volna megérniük papírforma szerint.

Főző Zsoltot agyvérzés vitte el. „Ha időben érkeznek a mentők, ha megfelelő ellátást kap, ha jobban odafigyel az egészségére...” Ilyeneket szokott mondogatni az emberfia, holott sejti: nem ezen dől el, kinek kell mennie, ki maradhat.

Nem a károsanyag-kibocsátáson, még kevésbé az immunerősítő-kön múlik, mikor produkál egy sejtcsoport ősrobbanást. A valóság felülírja a valószínűséget.

Csók Tibi a vonat elé ugrott. Reggel még derűsen, tréfálkozva ment munkába. Pontosabban: a töltésre. Abba a kanyarba, ahol masinista nem képes időben fékezni. Nem ivott, szeretőt nem tartott, adósságai nem voltak.

Búcsúlevél nem maradt. Mindenki boldog, kiegyensúlyozott embernek ismerte. Özvegyet és két majdnem nagykorú árvát hagyott maga után.

Gombkötő ivott, ez egyértelmű. Marton Tímeánál a mai napig nem tudják: előtte állt meg a szíve, vagy a frontális ütközés következtében.

Úgy tetszik, a negyven-ötvenesek között csinált a Kaszás egy afféle előselejtezőt. Aki átmegy a szűrőn, arról másfél-két évtizedig megfélemedezik.

Nem bírta kibocogni: a nálánál öt-hat évvel korosabbakat is ugyanúgy próbálta-e a sors, vagy kifejezetten a vele egyívásúakat tizedelte meg az ezredforduló?

Maga sem értette jószerével, min ütközött meg annyira. Gaál magának kereste a bajt. A megalkuvások, vesztegetések, a suttyomban szabadjára engedett ízléstelenség az immunrendszeren verik le a létegeszt ért birtokháborítást. Olykor azon kapta magát: részvétet érez az egykori apparatcsik-tanoncok iránt.

Már az első szóbeszédéből, mínuszos hírekből is jól le lehetett desztillálni a valót. Vissza kíván vonulni a közélettől, nem jelölteti magát a következő országgyűlési választásokon: erről szóltak a lapszéli értesülések.

De hát a fene egye meg, ha valakinek, pont neki állt módjában a felismert bajt idejében kezelni. Ő igazából afféle óvatos duhaj volt. Hátrébb lépett, ha becses irhája képezte a tétet.

Kis kerek pocakot eresztett, ahogyan felfelé hágott a számárlétrán. Valamiféle szívósság és lelkesedés nélküli szorgalom jellemezte. Nem volt a pártbulik, vadásztivornyák koronázatlan bajnoka. Néha egészen magas posztok várományosaként suttoztak róla, de legvégre mindig beragadt a második vonalban. Pontosabban: a másfeledikben.

Gaált a fülkeforradalom temette maga alá.

Ama napon, mikor napvilágra pattant az Elhíresült Beszéd, vélhetőleg leszámolt egyéni becsvágyával. Nemhogy csúcsmíniszter, de még mezei kormánytag sem lesz belőle. Az ideológiai harc eddig sem volt erőssége. Lélekben felkészült a botrányos vereségre.

Ám anyagcsere-folyamatainak védművei nem bírták tovább a terhelést. Azt, hogy valakinek mondanía kellene valamit, és egészen biztos, hogy nem ő lesz az. Sem akkor, sem később, mert a félreértelmezett „mundér becsülete” lakatot kattintott szájára.

És a többiekére is, akik tán cinkosok sem voltak. Némák sem talán legjobb szándékuk szerint, csak a döntő pillanatban mindig elhárpták a nyelvüket. És lett belőlük alkoholfüggő, daganatos beteg, depressziós.

Csak azt nem értette, hogy ő, Ág János mit keres még az élők sorában.

Csak mikor megdöccent alatta a kerék, akkor eszmélt rá: rossz vonatra szállt. Megesett már vele, hogy helyi, mindenekelőtt budapesti viszonylatban eltévesztette a járatot. A hármas metróon nem egyszer indult ellenkező irányba.

Egy pillanatra megkísértette a gondolat: fogja hirtelen a cókómkját, és leugrik, amíg lépésben halad a szerelvény. A poggyász sem túl sok, sem törekeny. A vészféket semmi esetre sem húzná meg.

Aztán úrrá lett rajta valami idő előtti, időközön túli fáradtság: ugyan minek? Az első állomásokig ugyanazon a nyomvonalon halad a vagon. Sőt, van egy viszonylag nagyobb csomópont is, ahonnan ezer irányba lehet átszállni. Belefér ennyi kalandorság.

Igazából ez az ő képlete. A többiek valamikor régen, évtizedeknek előtte felültek egy járatra, és megérkeztek. Ott ragadtak. Vagy el sem indultak. Úgy vélték: helyben is megtalálják a számításaikat.

Egyre kevésbé irigyelte a sorsukat. Mindennek ára van, és ők hiába gondolják úgy: leperkálták a kialakított összeget. Saját magát illetően legalább ebben biztos volt: adósságai vannak, és lehet, soha az életben nem lesz képes rendezni a számlát.

Az, hogy van kenyere, hely, ahová lehajthatja a fejét, semmit nem jelent. Taktika, mely ideig-óráig alkalmazható, de csak eljön a pillanat, mikor bukja, és akkor bevasalnak rajta mindent az utolsó petáig.

Egy a fontos: nem elbóbiskolni. Legalább addig, míg nem jön a kalauz. Az egyébként is útba igazítja majd.

Máskülönben pedig rejtezik valami hallatlan szépség ezekben az eltévedésekben. Az emberfia elvetődik az ország valamely ismeretlen vidékére, s hirtelen úgy érzi, mintha különba érkezett volna. A Duna vonalától nyugatra bármikor megeshet ilyesmi.

„Talán most nem szakad le az ég.” Mikor utoljára a Városban járt, nyirkos, késő őszi idő fogadta. Szitált az eső, és ő vacogott. Elkelt volna akár egy átmeneti kabát is. Augusztus végén történt mindez. Régebben nagy felhőszakadásokat is megélt visszatértek. Mintha nemkívánatos elemnek nyilvánították volna ismeretlen erők.

Csak nem belefeledkezni a gyönyörűségecs dunántúli tájba! Észre sem veszi az emberfia, és lekoppa a szeme. Furcsa, köztes sávba téved eszmélete, ahol önmagához képest minden világos és rendezett. Csak fel ne, fel ne ocsúdjon!

Máskülönben jó érzés volt megmerítkezni ezekben a félig-meddig álmokképekben. Ébredvén még percekig forgatta őket elméjében: el ne illanjanak semmiképp.

Tisztázni akarta, üzenetet kapott-e, vagy ez is csak egyike az ezer-szer megélt érzéksalódásoknak. Évtizedek óta játszott a ezt. És tisztában volt vele: most sem kapja meg a kielégítő, mindent eldöntő feleletet.

Sihederkorában ment lépre. Egy verset kellett volna elmondania sokak előtt. A Város előtt lényegében. Aztán valakik kigolyózták az utolsó pillanatban. Magasabb érdekeket keresztezett.

És hiába tudta álmából riasztva is, hiába ivódtak bele a szavak a tudattalanjába, jöttek, szóltak: „Vissza a babaruhát, öcsi!” Bognár Tamás hazajött (hazarendelték őket) Kubából, ő volt az emberük. Amolyan jó közepes szinten elő is adta aztán.

Kora nyár volt, a legalkalmasabb idő vonatra ülni és messze utazni. Érettségi találkozóra meg kíváltképp. Beülnek valami nem túl elit, de azért igényes helyre. Jó a konyha. (Ahogyan vénül az ember, ez egyre fontosabb.) És az italt is elég baráti áron mérik.

Egyetlen oldott, derűs osztálytalálkozót nem ért meg még. Hűvösre, borongósra fordult az idő, valahányszor efféle eseményre érkezett. Egyszer el sem jutott, akkora felhőszakadás támadt.

S bár sokat győzködte magát azóta is, egyáltalán nem volt biztos benne, hogy helyesen döntött annak idején, hogy visszalép. Mondja csak Bognár a Verset, legyen nyilvános a kudarc. Fulladjanak bele az állami hatalom kegyeltjei a maguk kavarta örvénybe. Neki mindig mindenhol külön útjai lesznek.

Ennek ellenére nem érzett elégtételt, mikor Gaál betegségének a híre a fülébe jutott. Ez nem az emlékezetes-botrányos október huszonharmadika következménye, sem a kudarcba fulladt népszavazásé. Sem az utójakobinusokkal kötött paktumé. Vége egy korszaknak, és ő beragadt. Akárcsak a többi szív- és rákbeteg, öngyilkos, iszákos.

Hiába a viszonylagos tisztaság és kényelem, nem kedvelte ezeket az elővárosi járatokat. A puha diktatúrabeli majdnem-fapadosokon mindig lehetett találni egy zugot, ahol magára csukhatta külön bejáratú világát. Itt szégyellte, ha mindenki szeme láttára elbóbiskol, s úgy kell felráznia a kalauznak.

Két szót nem beszéltek Bognár Tamással. Sem azelőtt, sem azután. Voltaképpen ellenszenvet sem érzett iránta. A Nagy Jubileumi Gála után (ahol neki kellett volna elmondani a Verset) hamar jött az érettségi, és szökött a Városházról.

A jól ismert figurák persze – Gaál, Horváth meg a pártállam másodnemzedéke – idővel visszaoldalogtak. Megkötötték a saját háttéralkuikat, és immár módosult zászlók és jelképek alatt igyekeztek birtokon belül maradni.

De Bognár Tamás neve tökéletesen elkallódott a rendszerváltás forgatagában.

Arra ocsúdott, hogy áll a szerelvény, és ő teljesen egyedül ül benne. Először azt gondolta, a nyílt pályán várnak valami szembejövő vonatra. Aztán észrevette a házakat meg az állomás viharvert kis épületét.

Próbálta lassanként hozzászoktatni magát az ébrenléthez. Ilyen hosszan el nem bóbiskolt még. Elaludt pontosabban, a jelek szerint jó mélyen. És túlságosan kellemetlenül sem érezte magát emiatt.

Fel kellene állnia, megkeresnie a kalauzt, kinézni az ablakon, vagy valami ehhez hasonlót. Egyikhez sem volt nagy kedve. Ott ücsörögni a civilizált világ peremén, álmok és ébrenlét demarkációs övezetében,

és bámulni ki a fejéből. Hát nem ezerszer fontosabb ez, mint akármilyen érettségi találkozó?

Nagyon nem kedvelte azokat az útitársakat, akik leugráltak az első nagyobb várakozásnál, idegesen kémlték a távot. S aztán ha sem buszsofőrtől, sem váltóőrtől nem kaptak érdemleges választ, előbb morogva, majd fennhangon szidni kezdték a vasutat, az államot, a rendszert. Ő ugyan meg nem moccan már, össze ne keverjék az effélékkel.

Kitekintett, s az állomás előtti tér egészen üresen állt. Schol egy kalauz, bakter, nemhogy elégedetlenkedő utasok.

Nem kétséges: ő nézett el valamit, de irgalmatlanul. Esett meg vele ilyesmi. Többször is. Ahogyan vénült, egyre kevésbé csodálkozott, keseredett el rajta. Az ilyen tévesztések mintha sejtjeibe lettek volna kódolva.

Leszáll, megkérdez valakit (csak akad egy akármilyen jegypénztáros), megvárja a következő járatot, jókora késéssel érkezik meg az osztálytalálkozóra, s a végén még maga derül a legjobban, ha elmeséli ezt a képtelen történetet.

Rossz sejtései támadtak, ahogy lelépett a vonatról. Nyomorúságosabb, elhanyagoltabb állomásépületet ritkán tapasztalt országhatáron innen. Nem tartotta kizártnak: teremtet lelket sem talál odabent. Ahogyan az a sejtés is megpöccent benne, hogy ez a szerelvény nem biztos, hogy továbbindul. Ez a szerelvény biztosan nem.

Egyáltalán nem volt ismerős a hely neve, pedig sokfelé kóválygott Rábafüzesről Záhonyig. Rádásul a hőtrozsdás tábláról így is lekoszlott néhány betű. Talált menetrendet is: elmosódott, apró betűset. Annyit azért sikerült kiböngésznie, hogy nagyjából ugyanazon a vidéken tartózkodik.

„Kit keres?”

Hogy nem hordott semmiféle egyenruhát, jelzést, az jelenthetett akármit. Meg az ellenkezőjét is. Ahogy elnézte a települést, száznál többen nem lakhatták. Ötvenen sem talán.

Innét nem megy tovább, magyarázta az alak. Pályafelújítás. Pusztaszabolcstól megint van vonat. Nem látszott részegnek. Azazhogy nem túlságosan.

Félbalkán. Folyton ez a kifejezés ugrott be neki, ha hasonló helyre tévedt a trianoni határokon belül. Odahaza úgy öt esztendeje volt a várossá avatás. De a művház és a járda közötti résben méternyi maga-

san burjánzott a gaz. S ha leszállt az emberfia a helyközi járatról, a sárga buszról, nagyjából ugyanilyen arcokkal találta magát szemben.

– Nemrég ment el a pótló busz. Nincs tíz perce. Lesz következő is nagyjából öt-hat óra múlva. Ez meg itt másfél órára indul vissza.

Nem volt hangulata végigbogarászni a félig elmosódott menetrendet. Amúgy is sejtette: a valós helyzetet tárta elé az illető. Mi oka lenne, hogy félrevezesse?

De hogyan az ördögbe nem rázta fel a kalauz? Miért nem szólt neki? Ám ahogyan végignézett a sem túl lelkes, sem túl közömbös férfin, értett mindent. Mielőtt elhagyta volna a Várost, egytől egyig ismerte az ilyen alakokat. Úgyszólván észre sem vette, amint kikoptak az élet-térből. És ha ismét visszatér, talán egyet sem lel már.

Ha visszatér. Számolni kezdett, és az már egészen biztosnak tűnt, hogy a voltaképpeni találkozót teljesen lekéste. A vacsorára esetleg odaér. Jószerével a közepére csak. Ha nem a végére. Már nem is volt annyira kacagtató elszundikálásának és elkeveredésének a története.

A Város azóta feltehetően kinőtte magát. Az egykori szocreál ipari fellegrvár megpróbált valami módon lépést tartani a korral. Helyek épültek, melyek újfajta üzeneteket sugároztak. Rá, a régi vasbeton csontvázra. Kíméletlenül eltöröltek mindenféle nosztalgiát. Odaérni. Ha nem is Nyugat-, de legalább Közép-Európába.

Hirtelen mentőötlete támadt. A busz! Hogy ez eddig nem jutott eszébe!

Az is van, bólogatott a helybeli figura, és megnevezett két települést. Ő maga is hallotta a nevüket, talán járt is ott egyszer vagy kétszer.

Nem tart soká, tette hozzá. Két vagy három nap. Rohadtul elege van már mindenkinek. Szívesen bevinné Pusztaszabolcsra, de épp vizsgázik a járgánya, és másnap délutánig biztosan nem lesz meg.

Éppen ez járt az eszébe. Hogy eljuthat-e innét akárhová.

Rozál néni, akinél lakott, négy évnek előtte ment el. Utána derült ki: ráíratott mindent. Ott állt a tulajdonképpen szerény méretű gazdaság meg a parasztház, amit kívül-belül fel kellett újítani. Meg az újdonsült város, melyről szerette volna azt érezni: számít rá, Ág Jánosra.

És akkor találkozott Bognár Tamással.

Kávét rendelt Bognár, és ásványvizet, de neki fizette az Unicumot.

– Tudod, letettem a poharat vagy három éve. Orvos nélkül is tisztában vagyok vele, mi történik, ha csak egyet is megengedek magamnak.

Félt. Nem kevésbé. Arról azért nem volt szó, hogy az egykori véltárs felbukkan itt, a világvégi zsákfaluban, és meghívja egy italra.

– Ez itt nem menedék. Hadd ne legyenek illúzióim. Űgy öt-hat év, és bemérnek maguknak. Nincs mese: szaladni kell. Akad még tizenöt-husz ilyen térképről lecsúszott hely. A következő húsz évet ki lehet így húzni. Aztán úgyis tökmindegy.

Néhány évtizede őt is megkísértette ez a veszedelem. A szinte folytonos pénzsűke, no meg Rozál néni állandó okvetetlenkedései óvták meg, hogy az ital rabja legyen. (Szeme elé nem mert kerülni, ha csak egy kicsivel többet hajtott fel a kelleténél.) Aki leszokott, így sejtette, abban is ott ragad egy titkos kód.

– Fogalmad sincs róla, milyen ez. Mindig akkor jön rám, mikor úgy érzem, megtaláltak. Hiába tiltakozik ellene az egész szervezetem, mintha valaki kívülről parancsolt volna rám: magától indul el a lábam a kocsma felé, meg minden olyan hely felé, ahol szeszt lehet kapni. Legalább kétszer voltam így. Ott álltam a pult előtt, remegett a lábam, csikart a hasam, és alig bírtam kinyögni, hogy egy rostos gyümölcslevet kérek. Mindenki engem bámult.

Addigra jócskán megtapasztalta: a köznapi értelemben vett véletlen városi legenda csupán. Mély, súlyos oka van annak, hogy ő itt ül Bognár Tamással szemben, és Unicumot kortyol.

– Űgy gondolod, elromolhat még ma az idő?

– Ne szórakozz, Ág János. Ha valaki, te remekül értesz hozzá, hogyan kell felszívódni, ha kozmikus méretű botrány készül. Emlékszel? Osztyáltalálkozó volt, és te nem érkeztél meg. Jó, kitört egy kurva nagy felhőszakadás. Mindenki úgy tudja, te idézted. Aztán jött a rendszerváltás. Ide a rozsdást: most is szökésben vagy.

És ő még azt hitte, lényegében megszűntek az *oldalak*. Az utolsó szavazó hazamehet a négyes metróval, keletkezett a szólás a pesti flaszteren.

De hát miféle lövészárkok húzódhatnak még, miféle antagonisztikus ellentétek feszülhetnek? Hát nem arról van szó, hogy véget ért a XX. század? Más táján a világnak robbantgathatnak, választásokat csalhatnak el, köthetnek gyomorforgató háttéralkukat, de a kilencvenháromezer négyzetkilométeren legyen végre igazság. Az másodlagos, hogy senki sincs birtokában, de legalább a hiányérzet legyen egységes.

Bea, Müller Éva, Virág Anna. Vannak-e még? Férjhez mentek-e, gyermeket szültek-e, elváltak-e? Boldogok-e? Még mindig az a szörnyű vasbeton-síkküveg rengeteg a hazájuk? Álmodnak-e még róla? Vagy álmatlanul forgolódnak az ágyban egy félig-meddig sikerült este után?

– Azt hiszem, nem vagy képben teljesen. Én renegát vagyok. Átálltam a másik oldalra. A te oldaladra, Ág János!

Köpní-nyelni nem tudott hirtelen. Márminthogy Bognár. Márminthogy szemben a hajdani ifjúbolsevikokkal, másodnemzedékbeli népboldogítókkal. Hacsak nem átvérés az egész.

– Odakint, Kubában éreztem már, hogy valami nem stimmel. Nem, nem a nélkülözés meg az elnyomás. Egy percig nem zavart, hogy sok minden jár nekem, ami másnak nem. A szívtart, a koktélokat, a lakosztályt, de még a tengert s a karibi éjszakát is úgy kaptuk ellátmányba. Két szeretőm volt. Az egyik tizenhárom-tizennégy éves tiniribanc. Arra ébredtem az egyik reggel, hogy mellettem fekszik anyaszült meztelenül, és én semmit sem bírok kezdeni vele.

Megkönnyebbültem szinte, mikor behívták apámat, és közölték vele: hazarendelik. Remegett mindene, akár egy Parkinson-kórosnak. Biztos volt felőle, hogy nem a helyiek nyomták fel. Annak ellenére, hogy éjjel-nappal politizált. Nem túl visszafogott és nem túl lojális módon.

Mégiscsak jól jönne egy kis égszakadás, ez járt a fejében. Ha jég esik, már az sem baj.

– Félig sem avattak be. Az, hogy Gaálék előre levajaztak szinte mindent, úgyszólván természetesnek tűnt. Ott, az utolsó próbán szembesültem a valósággal: nekünk, kiemelteknek nemcsak nem kell, nem is szabad kiállni, megharcolni magunkért. Ha nem lépsz vissza az egyértelműen nyerő helyzetből, én teszem meg.

Eszre sem vette: ott állt előtte a második Unicum. Bognár még mindig ugyanazt a kávé kortyolgatta.

– Soha így meg nem szégyenítettek. Ha ott, azon az utolsó próbán kiállsz, és elmondod a Verset, nekünk annyi. Nem engemet vágta haza, nem mindnyájunkat, hanem a létező szocializmust nómenklatúrától, legvidámabb barakkostól. Akkor döntöttem el: *ezekkel* soha többé. A gálát végigcsináltam még. Tudtam, hogy gagyi vagyok. Négy feles volt bennem. Meg ami utána. Odaálltam Gaál elé, és borítottam a bilit.

Innét kezdve nekem lehúzták a rolót. A főiskolát alig bírtam befejezni. Háromszor szaladtam neki az államvizsgámnak. A legsötétebb, legtrógerebb alak is előbb kapott diplomát a kezébe, mint én. Hogy a Városban helyezkedjem el, arról szó sem lehetett. De szaladhattam az ország legtávolabbi csücskébe, a pletykák beérték. Hogy iszákos vagyok. (Jó, volt benne igazság.) Meg kábítószeres, homokos...

Ne rinyázzon, a kutya keservit! Már a nyelve hegyén volt. Mondja ki összecszerűen, mi az ára a szabadulásnak. Egyikük sem most jött a hathúszassal. Előbb-utóbb csak megállapodnak.

– Veszítettünk, érted? Ha megkukulunk, sem bírunk kimászni az örökös, nagy vereségekből. Nem a nép, a nemzet: mi veszítettünk, Ág János. Te meg én, meg mind, aki arra tett, hogy itt aztán a feje tetejéről a talpára fordítjuk ezt a bolond kis országot. És akik azt hiszik, nagyot kaszálnak rajta, azok buknak a legocsmányabbul.

Figyelj, itt vagyok tíz perc múlva. Nincs sok benzin a tankomban, de a következő csatlakozásig be tudlak cipelni. Osztálytalálkozó van, vagy mi a vihar, és azt szeretném, hogy odaérj. Végre győznünk kell! Ha senkinek ebben a rohadt kis országban, neked akkor is. Palira vett, hülyét csinált belőled a történelem. Jár neked az a szabadulás, baszd meg!

Ott álltak a teremben, Bognár már elmondta. Úgy, ahogy. És ő érezte: ez az a pillanat, mikor övé lett a Vers. Vagy fordítva. Így még a Nagy Jubileumi Gálán sem fogja előadni. Ha a Költő hallaná (élt még), magához hívná. „Mondd csak, öreg, mivel foglalkozol, miket szoktál olvasni, kik a kedvenc zeneszerzőid?”

Ő lehetett volna a Sötét Huszár, aki borítja a haditervet. Káderivadékok rágták volna véresre a körmüket miatta: „hogyan iktassuk ki feltűnés nélkül ezt az alakot? Vagy ha végképp nem: mennyibe kerül?” Újrajátszhatja, ha most belemegy? Újraépíthető a Város?

Gaalék sameszai aznap délelőtt megtakarták alaposan.

Nem volt könnyű két Unicum után kipréselni a szavakat magából.

– Hagyd, Bognár Tamás, ne vigyél engemet sehová.

Remélte, nem sértette meg nagyon. Semmi ilyen nem állt szándékában.

Az állomásnak nevezett épület előtt ült. Egyértelmű: ha odafelé pótlóbuszok járnak, akkor ellenkező irányból is be kell futniuk. Betolják a szerelvényt, amelyik a székesfőváros felé indul.

Vajon azt mesélte volna, ha eljut az osztálytalálkozóra, hogy az ő küzdelme régóta egy másik porondon, más szabályok szerint zajlik? Inkább arról valószínűleg: hány helyen publikál, kikkel szokott fröcsöszni, milyen kritikák jelentek meg róla.

„Kell valaki, érted, aki megmondja végre, hogy mi van.” Bognár továbbra is ugyanazt a kávé kavargatta. „Mindenkinek azt gondolja, hogy végre megtört az átok, de te tudod, meg én is, hogy ugyanazokat a köröket rójuk évszázadok óta. És fogjuk is, hacsak be nem következnek valami világméretű kataklizma. Soha nem voltunk ekkora bajban, mint most, mikor tényleg a kezünkben a sorsunk.”

Létezik-e olyan, ezen töprengett, hogy valaki a szesznek már a látványától is fejreáll? Esély nincs rá, hogy valaha is jó barátok legye-

nek. És nem azért, mert valamikor ellenkező oldalon álltak, hanem mert egyikük sem tudja, mifélek ezek az oldalak. Gaál halott.

Az alakok, akik felbukkantak a kocsmában, az állomás környékén, sajátos rokonságot mutattak az otthoniakkal. Viseltes, szennyes ruházat, melyről nem volt könnyű eldönteni, férfi vagy asszony hordja. Borosta, táskák a szem alatt. Nem, nem azok a hajdani, tisztességben megőszült parasztnénik, bácsik.

Mikor elszökött a Városból, akadtak még hasonlóak. Kiskocsmákban, buszállomások környékén, kiknek balesetét ismerte boldog-boldogtalan. Odahaza is találni egy-kettőt ilyenekből. Ám ezek itt már az ütött-kopottság személyre szabottságát is elhagyták magukról. Sem ragadványnevük, sem összetéveszthetetlen, szomorú élettörténetük. Trógerék csupán.

„Nyertesek, vesztesek: egyre nehezebb különbséget tenni közöttünk. Egyedül te vagy közöttünk, aki töviről hegyire kitanultad a győzelem mesterségét. Bármire fogsz, diadalt aratsz. Valami különös végzet irányítja a lépteidet. Emlékezz rólunk, ha odáig jutsz.”

Mardosta rendesen a lelkiismeret. Bognár pálfordulását egy perccig nem vonta kétségbe. Ocsmányul elbánhattak vele az egykori mozgalmárok. De ha csak a fele igaz annak, csak a fele, amit itt kávétól és ásványvíztől kiütve összehord...

A percek mintha lecövekeltek volna. Pedig tudta: legalább fél óra még az indulásig onnét, hogy betolják az ellenvonatot. Megnyugodni akkor fog úgy-ahogy, mikor a sárga busz hazafelé repíti Budapestre. A háznak, a kertnek jellegzetes, semmi mással össze nem téveszthető szaga van. A helyközi járaton csupa ismerős, enyhén erodált arc. Meddig mállanak?

Ha meg is éri, hogy felépül a város, az új, senki nem tartja nyilván alapítóként. Attól persze még elismerhetik, adhatnak neki megbízást, pénzt. Egyszer kis híján képviselőnek jelölték.

Egy kép járt fel-alá emlékezetében. A világhálón látta. A Város főterét mutatta, a nem túl nagy sikerrel újfogalmazott sztálinbarokk épületkolosszusokat. És előttük – biztos, hogy nem összevágás – egy gőzmozdony. Egy özvíz előtti négyhuszonnyes.

Hitel, 2017/4.

Marton Réka Zsófia

21. SZÁZADI CSODA

Nyákos alkonyat
 Sárga levelek zörgő tengerében fürdik
 Nem messze négyzetes fény
 Mintha ittfelejtett lámpás a középkorból –
 Bent imádkoznak
 – Ezernyi nyughatatlan lélek –
 Egy hirtelenebb halálért
 Kekiszínű végrehajtók füleire talál aérés
 S máris gyarapszik a mindenszentek panteonja
 A kőszobor arcizma se rezdül
 21. századi csoda:
 Könnyei elapadtak.
 Már évszázadok óta.

Vár, 2017/1.

Háy János

NÖVÉNY

Helyezzen át,
 tegyen egy másik helyre,
 talán a nap miatt,
 de nem mondtam,
 a növények nem beszélnek,
 ő meg azt gondolta,
 nem kell,
 majd máskor vagy
 azt gondolta,
 épp ez az a növény,
 ami nem igényli azt,
 amit igényel.

Új Forrás, 2017/4.

Halász Márk

EZERFEJŰ

Reggel öt óra. Fogat mos. A fésűvel hajába tűr, aztán kézzel utána igazít, hogy jól látszódjanak a melírozott tincsek. Tegnapról maradt még pár szelet parizer és egy kifli. Beteszi a nejlonzacskóba és a táskájába rakja. Jó a tegnapi blúz, ott majd úgyis át kell venni.

A busz csak öt perccel késik, innen még húsz perc beérni, pont elég a kiflire.

A város lassan mozdul. A tegnapi eső után állnak a tócsák az út szélén. A busz monoton zajában az út még álomszerű. Felpörög a motor, prüszköl. Csengő hang. Valaki le akar szállni. Lassítás. Az ajtók kivágódnak. Sziszegés. Becsukódnak. Megy tovább.

A főtéren pár álmos ember kóborol. A templomok mögött már erősödik a fény, de még eltakarják a napot.

Még két megálló. Mostantól talán jobb lesz az idő. Venni kellene egy biciklit. Igen. Talán egyszerűbb lenne bekerékpározni és érezni a szelet, a levegőt, hallani az ébredező hangokat. Többen így jönnek. Mikor esznek? Hamarabb kellene felkelni? Lehet. Marad a busz.

Fékez, lehúzódik. Az ajtók kinyílnak. Mindenki leszáll.

A biztonsági őr már bent van. Kinyitja a bejáratot.

– Jó reggelt. Már megint a csinosabbik farmerunkat vettük fel – mosolyog.

– Azt-azt – fut át egy halvány mosoly az arcán.

Helyes ember a bizti, csak ne lenne ennyire málészájú.

Gyorsan az öltöző felé.

Üres. Jól kezdődik a nap. Blúz le, állok rendelkezésére póló föl és már indul is a kassza felé.

Ma melyik is? Szóval a hármas. Az kicsit talán nyugodtabb pálya. Az jól jön ma.

Szék helyére. Gép indul. Szalag rendben. Lámpa.

Először a munkások péksütiikkel, tejjel meg az alkeszok a kis üvegeikkel. Ezek nem alszanak. Nem akarnak vagy csak nem tudnak, mint én? Lehet, hogy ők is álmatlanul forgolódnak abban a mélységes mély hiányban, ami belülről emészti őket, és amit most végre betömhetnek egy időre. Próbáltam. Az a kis idő már nem dob fel. Folyamatosan meg nem akarok inni, mert kirúgnak, mint az öreg göndör

hajú nőt a pultból. Mondjuk, azt máshogy nem is bírnám. Az állandó hússzagban egész nap, még a ruháján is lehetett érezni.

Hússzag. Alkohol. Cigaretta.

Fölnéz. A pult mögött egy nagydarab, mosolygós, pirospozsgás férfi. Az új ember.

Neki talán menni fog.

– Jó reggelt!

– Jó reggelt! – áthúzza a reggelit az olvasón.

Pénz. Kassza. Visszajáró.

Fölnéz. Ismerős az arca? Akár még az is előfordulhat, hogy volt itt. Akkor ő is visszajáró. Visszajáró a visszajárónak. Magában mosolyog egyet, de már jön is a következő.

– Ne mosolyogjon, inkább figyeljen a munkájára, már régen felpakoltam.

– Van már vagy tíz másodperce.... – szól sértődötten.

– Ne vicceskedjen, sietek – förmed rá –, mindjárt itt a buszom. Ha lekésem, megnézheti magát. Mit képzelsz?

Nem képezlek én semmit. Pont elég, ami van. Hogy az ilyen türelmetlen, idegbetegek néha megtalálnak.

– Jól van, jól van, sietek, sietek...

Elmegy. Tényleg siet. Még jó is. Nem kell még egy olyan balhé, mint a múlt héten. De az tényleg egy bunkó volt. Némelyik azt képzele, hogy bármilyen hangot megengedhet magának. Hogy a szaros életének mindenki a lábtörlője, aki kiszolgáltattott. Kiborító, hogy mindig igazuk van, hogy ez a szabály. Semmit nem lehet mondani, csak amit a szabály megenged. És mi van azzal a szabállyal, ami nekik megtiltaná, hogy rám fröcsögjék életük minden fájalmát, csak azért, mert itt vagyok?

Íratlan szabályok. Persze. Az íratlan szabályokra magasról tesznek. Még az sem segít, hogy az íratlan szabályokat néha leírják és mindenki tud róluk. Tudnia kellene. Azt hallottam egyszer, hogy arról mindenki tud, bennünk van, de akkor mi van ezekkel a taplókkal?

– Kisasszony – mosolyog –, halló.

– Elnézést – néz a magas, jólfésült férfire. – Elkalandoztam egy kicsit.

– Láttam magán, hogy másfelé jár – veszi a pénztárcáját –, min elmélkedett, kedveske?

Zavartan lenéz.

– Semmi, semmi, lényegtelen.

Kifizeti, mosolyog.

– Nézze, én régóta kapcsolatban élek. Tudom, ha a barátnőm ezt mondja, akkor nagyon is lényeges. Ott van valami feszültség. Ne tartsa bent. Remélem, van valaki, akivel megbeszélheti. Viszlát.

Elmegy.

Ez is lehetne egy szabály. A gyalázatos bunkó után általában jön egy normális. Aki emberszámba vesz, és akkor itt a lelkiismeret-furdalás, hogy valamit rosszul csinállok, hogy biztos nem figyeltem, goromba voltam, meg minden egyéb, ami együtt hömpölyög ezzel a szeméthal-mazzal, bele a nyakamba, bele a napom közepébe.

A délelőtti csendesesen telik. Ki lehet menni egy kicsit a levegőre a bagósokkal.

– Már ezer forint? Komolyan? Inkább sodorja? Értem.

Hogy lehet erről minden nap beszélni?

A bizti őr a kis kehes szőkével? Mik vannak?

Néha jobb a kassza. Az áldott üresjáratok, és persze az is jó, ha végre jön valaki, ha túl hosszú a nyúlik.

Aztán a dömping. Hirtelen ellepik az áruházat. Mindenki be van osztva, hogy ne legyen fennakadás, és tűrhető legyen a várakozási idő.

Jönnek. Itt az első, de hirtelen még négy másik is ideáll.

Fáradt arcok. Mosolygós arcok. Ideges arcok. Kimerült arcok. Nyugodt arcok.

A szalag egymás után egyesével húzza az árukat és az embereket, egyiket a másik után.

– Jó napot! Kettő volt? Ez csokis? Erdei gyümölcsös. Egy kiló negyven. Öt darab. Akciós kupon? Ez majd a jövő héten. Kártya? Persze lehet. Kettő plusz egy, akkor ezt ingyen kapja. Ingyen? Ingyen. Micsoda örömhír. Ez csak két darab. Elnézést, melléütöttem, mindjárt jön a kolléganő. Kulcsot a hármashoz. Legközelebb jobban... Persze. Igenis. Mennyi volt? Nem ez volt kiírva. Ezt hozza a gép. S-es. Vállfát kér? Mennyi? Azt adjuk, ha kéri. Inkább egy szatyrot. Az egy ötvenes. A vállfa meg ingyen, mi? Akkor hagyjuk, kiviszem kézben. Matricát akar? Mert mire lehet? Edény? Labda az nem kell. Izzót ki lehet? Vevőszolgálaton. Céges számla? Azt is ott. Ej de kényelmesek maguk! Elnézést.

Az ezerfejtű város beront vásárolni kétezer kezével és kétezer lábával, jön és hozza háromszázhuszonhét gyerekét és gyűlnek a kosarak és gyűlnek a szatyrok és blokkok és üvegek és tasakok, és pakolja az árut a szalagra, és a szalagon hömpölyög az egész délután minden ízével, színeivel és illatával és szagával, és ezer fejből dől a kérdés és a kérdés

és a kérdés, és kezébe veszi az árut és a táskájába rakja és a kosarába rakja, és ordít, hogy nem így kell, és mosolyog, hogy köszöni, és kikéri magának a várakozási időt, és lökdösődik, és elé vág, és pénzt számol, és kártyát ad, és köhög és büfög és parfümillatú, és olaj és trágyaszaga van, és nincs menekvés, és nincs egy lélegzetnyi szünet és nincs egy villanásnyi idő, amikor meg lehetne pihenni.

Aztán csillapodik.

Aztán vége.

Először ötszáz feje lesz, aztán kétszáz, aztán húsz és már csak tizenkét kezével pakolja tele a szalagot roskadásig. Aztán pitty-pitty szól a leolvasó és vége.

A kimerültségtől elpilledve a kezét maga elé emeli.

Alig remeg.

Mi ez az egész? Mi a fene történik itt?

Haladni kell, mindig figyelni, hogy minden rendben legyen, és furamód ez az egész figyelemmel teli monotonitás idővel nyugodttá tesz. Mintha két valaki lennék én is. Egy eltompult valakin belül egy figyelő valaki, aki egészen más, mint a délelőtti. Már-már hullámtalanul nyugodt.

Lehet, a vásárlóval is így van. A fáradt, zaklatott ezerfejtű város túljut az őrjöngésen és egy egészen kisimult, jóképű fazon lesz a végén. Egy jóképű, mosolygós maci, aki...

– Jó napot!

– Jó napot! – ... aki itt van.

A keze lezsibbad egy pillanatra. Próbálja leszedni a szalagról, de szétgurulnak.

Zavartan mosolyog.

– Majd segíték – nyúl a keze után. Határozottan a kezébe veszi, meleg tenyere körbefogja vékonyka ujjait és visszarakja a gyümölcsöket a zacskóba.

Mély zöld szeméből nyugalom árad.

– Kifizethetem? – húzza föl a szemöldökét, szemei nevetnek.

– Persze, elnézést – nézi a vörös, furcsa képződményeket. – Ne haragudjon, de nem láttam még ilyet.

– Semmi gond – gondolkodik el egy pillanatra. – Sokáig én sem tudtam. Gránátalma.

– Gránátalma? Micsoda név! – nézi a listát. – Igen, megvan. Nem ismerem. És finom?

Beüti a gépbe.

Kifizeti.

– Szerintem az. Néha van egy-egy újdonság, amit nem ismerek, abból szoktam venni kóstolóba. Meglepem magam.

– Értem – nézi az almákat –, de olyan furán néznek ki. Nem szeretem az új dolgokat.

Elpakolja a szatyrába a nagy részét, egyet elől hagy.

– Akkor ez a magáé – rakja le a pult szélére. – Kóstolja meg.

– Nem lehet. Azt nem lehet – tiltakozik és vissza akarja adni.

– Már kifizettem, ugye? – néz mélyen a szemébe. – Az enyém és azt csinálók velem, amit akarok. Ez a magáé – mosolyog bátorítólag. Nem kell félni az ismeretlentől. Még az is lehet, hogy valami olyat talál, amit már régóta keres.

Értetlenül néz, de a mosoly átragad rá.

– Köszönöm – süti le a szemeit. – Elfogadom.

Elmegy.

Sokáig nézi, ahogy lassan elballag, kifordul az ajtón. Vissza sem nézve.

A műszak végén megint jól sikerül az öltözőbe érni, senki nem zavarja.

Fura, hogy végig rá gondol. Arra a férfira. Nem is. Arra az emberre. Soha nem látta, mégis mintha ismerős lenne. Innen a boltból? Nem. Ez valami régebből... mélyebbről.

Mintha egy fátylat lebbentett volna fel az a nyugodt pillanat, ahogy ott néztem, ahogy ott láttam: és a zűrzavar eltűnt, és ott vagyok, és hirtelen minden kisimul, és aztán ott van ez az ember... és az örült, forgó káosz közepében, a mindent elsöprő hurrikán tengelyében a mélységes csöndben, ott, mintha megnyílt... megnyílna valami.

Mi nyílt meg?

Nem tudom.

Kivel lehetne beszélni erről? Biztos van valaki. Muszáj beszélnem erről valakivel. Megtörtént egyáltalán? Igen. Itt van a gyümölcs. Most, itt van ez a gyümölcs, amiről nem is tudtam: gránátalma.

Nehezen, de sikerül feltépni a héját.

A vörös lé végigcsorog az ujjain, kézfejen, végig a karján és ő a nyelvével vadássza a cseppenkénti mámort.

Szép nap volt a mai és az ismeretlen savanykás-édes gyönyörűség.

És az ezerfejű nyughatatlan város is csak egy ember.

Aki mosolyog.

Tiszatáj, 2017/4.

Balázs Imre József

DYLANOLÓGIA

(tekintet)

nézd itt ezt az utcát jártál már itt emlékszel megnéztük ezt a fát megnéztük a kerítést aztán elbújtam egy oszlop mögé előled hogy ne láss reggeledett mentem volna már tovább erről az utcáról te még maradtál volna nézni

harmonikazsivaj pásztorfurulyák vad hangja vezet át a következő napba minket

nézd itt ezt a padot rajta beleégett cigarettanyomok nézd a szélük akár egy-egy hullámtaraj amely akkor indul el ha ékszered vízbe dobod szemben velünk a legszomorúbb arcok de elindul bennünk egy másik zene miközben nézzük a kerítéseket s a lécei között felfénylő réseket

(egyszerű)

„ne írd alá a neved kipontozott helyekre”

(Bob Dylan)

ne írd alá akármit de főleg ne akárhol vannak erre alkalmatlan helyek vannak akik túl jól tudnak mindent helyetted is

ne indulj el még a vonathoz ha van két eltölthető órád azokkal akiket ugyanúgy most látsz először mint aztán a vonatozókat de összekapcsol benneteket addig valami távoli szimpátia a halványsárga lámpa-égők iránt

követned kell egy kertbe vezet drótokról lóg le ott a halványsárga fény ne írd alá akármit ezt mondják ott neked de főleg ne akármi alá

(kigúnyol)

belépsz a szobába már rég várnak ott a mindenféle lények a sok leltárba vett arc hosszú a variációk sora

belépsz a szobába könnyű így noha az épület is elindult ma feléd itt leszel ma híres én egy színház vagyok mondja homlokzatomon angyalokat hordozok

az arc aki a nyelvét nyújtja ott áll legelő a nyelve kétágú a tekintete sárgán világít feléd ki az aki legmesszebről néz ma beléd történetek keringenek zúgnak a nevetések ez egy ilyen arcgújtemény a katalógus messze földön ismert kísérőzenéje elszakad ma tőle kering a fejed fölött a legfehérebb arctól kérdezi hogy él-e

(káosz)

„i accept chaos. i am not sure whether it accepts me”

(Bob Dylan)

érzékek zűrzavarában ülsz itt túl sok minden ami rád töri az ajtót ablakot szekrényajtót padlódeszkát

körülkerítettek háromdimenziós teredben új idomokat új dimenziókat kell hirtelen kitalálni átlépni a mindig másba a szinte akárki másba meglátogatod a chaos szigeti szerzeteseket csónakon evezel oda olajbogyókkal és vörösborral fogadnak fehér falak vörös téglák sötét allék várnak

messze a rég kihűlt világítótorony romjai ahol egykor földet értek a legmesszebről jött madarak földet-e vagy inkább tornyot ereszd le itt eveződ megérkezted ereszkedj bele az áramlatokba a csónakot körülfogó gömbbe bármerre nyúlsz távolodik tőled kerülete

Korunk, 2017/4.

Balázs Imre József 1976-ban született Székelyudvarhelyen. Verset és esszét ír. József Attila-díjas.

VIKINGEK

Történelmi fénykoruk lezárultát követően majd’ egy évezreddel a vikingek ismét útnak indultak, hogy meghódítsák a nyugati populáris kultúrát. Szarvas sisakjaik – melyeket valójában sohasem viseltek – ma ott láthatók számos termék logóján, bárók homlokzatán és a sportmezeken. Ennél is jelentősebb győzelem azonban, hogy mind a zenei, mind a vizuális kultúra fontos fellegváraik sikerült bevenniük, olyan szubkulturális színterektől kezdve, mint a skandináv metálzene, egészen a nagy költségvetésű kortárs sorozatokig. Hogy a viking mitológia időről időre történő „újrahasznosítása” – amelyet már Richard Wagner, illetve a 19. századi irodalom is gyakorolt – mennyiben tekinthető autentikusnak, arról persze lehetne vitatkozni. De a 20–21. század misztikumra éhes nagyközönsége valószínűleg egyáltalán nem bánja, ha kiderül, hogy a vikingek – akárcsak a mondavilágukból szintén merítő *Twin Peaks*ben a baglyok – nem azok, aminek látszanak.

Teleki András

ÁLMODOTT MÚLTAK IGÉZETÉBEN

A velünk élő és a valaha lehetett vikingekről

Napjainkban nem könnyű úgy átvágni Budapesten, hogy bele ne fusson az ember néhány vikingekre utaló ábrázolásba. Ha épp nem plakátokon vagy reklámokban, akkor a bevásárlóközpontok üzleteinek elnevezésében vagy a legénybúcsúra érkező britek jelmezein. Magyarországon mindazonáltal csak kis méretekben tapasztalható az a vikingekkel kapcsolatos kultusz, amely az élet szinte minden szegmensében áthatja a skandináv országokat, a Brit-szigeteket és az Egyesült Államokat.

Európa északi harmadában hagyományörző egyesületek sora működik. Némelyek felmenőik feltételezett szertartásait elevenítik fel, mások őseik hajóit építik meg, újra bejárva velük Európa tengereit és folyóit. A viking múlt az akadémiai világ számára is izgalmas: számos brit és skandináv egyetem ad lehetőséget arra, hogy hallgatói – akár filológiai, akár régészeti megközelítésből – vizsgálják ezt az el sem igazán süllyedt világot.

A populáris kultúrában élő vikingkép azonban markánsan különbözik attól, amelyet a régészek, illetve filológusok rekonstruáltak. A mindennapok vikingje csapzott hajú, mosdatlan, ámde izmos. Öltözete talpig páncél, amelyet mintegy megkoronáz az elmaradhatatlan szarvakkal ékesített sisakja. Korunk populáris vikingjét nem észérvek vagy racionális gazdasági megfontolások vezérlik, hanem a pusztítás, a rombolás és a messzi nők megbecstelenítésének távlatok nélküli vágya. Korunk sorozatokban és a ponyvairodalomban megelevenedő vikingje után égő falvak és városok, kirabolt és lerombolt kolostorok maradnak, no meg hatalmas hullahegyek. Korunk vikingje nem próbál kereskedni, csupán ölni akar. Ezzel párhuzamosan az egykori skandináv hit- és mondavilág is kifordul sarkaiból. Erre legjobb példa talán Thor, aki a Marvel képregény-univerzumának és az ebből húzó filmfolyamnak a skandináv mitológia megannyi más elemével együtt elmaradhatatlan részévé vált.

Az eltorzult populáris vikingképre a korszak kutatói is rendszeresen reflektálnak frissebb műveikben. „Tényleg ismerjük az igazi vikingeket? Valóban tudjuk, hogy kik voltak, mit tettek és mire törekedtek?

A modern kulturális képzelet csak a vikingek egyes aspektusait ragadja meg, és az, amit tudni vélünk róluk, eltúlzott vagy egyszerűen félreértéseken alapul. Az ikonikus, szarvakkal ellátott sisakok például sosem léteztek, legalábbis Wagner művének, *A Nibelung gyűrtjének* 1876-os bemutatója előtt nem. Miközben mítoszokat hasznosítunk újra, néhányat a vikingekről szóló legérdekesebb történetekről sosem vagy csak ritkán mondunk el¹ – jegyzi meg kritikusan Anders Winroth, mondati pedig rávezetnek jelen cikk fő célkitűzésére: annak bemutatására, hogy mikor és miért alakult ki a vikingekről a populáris médiát és művészetet napjainkban meghatározó kép.

*Gyilkos barbárok szarvakkal ékesített sisakban
– a vikingekkel kapcsolatos tévhitek*

A kortárs populáris kultúrát számos tévhit szövi át, amelyek filmekben, irodalmi és képzőművészeti alkotásokban ismétlődnek, s nyerne kezáltal újabb megerősítést. Az egyik legfontosabb téves vélekedés a vikingek kapcsán, hogy vérszomjas gyilkosok és fosztogatók lettek volna, akik rendszertelenül dúlták végig a szomszédos országok partvidékeit, illetve alkalmanként a szárazföld belsejét is, ahová az erre alkalmas folyók mentén hajóztak be. Bestsellerré vált művében Anders Winroth, a Yale Egyetem oktatója elismeri ugyan a vikingek pusztításait, ugyanakkor annak fontosságát is kiemeli, hogy lépéseiket a maguk kontextusában kell értelmeznünk. „Az erőszak központi szerepet játszott a korszak politikai gazdaságában még az olyan uralkodóknál is, mint Nagy Károly és a korai angol királyok, akik ugyanolyan harcias keretek között működtek, mint a vikingek” – állapítja meg Winroth.² Fontos kitérni arra is, hogy a vikingek kereskedelmi tevékenysége legalább olyan fontosnak számított a korban, mint harci tetteik, mint arra számos régészeti bizonyíték is utal.

Gyakran visszatérő elem a vikingek kapcsán az erőszakolás és a fosztogatás is. Erika Ruth Sigurdson tanulmányában³ részletesen áttekintette, miként vált a modern vikingkép szinte elmaradhatatlan jellemzőjévé a nemi erőszak és a rablás. Sigurdson 20. századi és kortárs

1 Anders WINROTH, *The Age of the Vikings*, Princeton UP, Princeton, 2014, 9.

2 Uo., 9–10.

3 Erika Ruth SIGURDSON, *Violence and Historical Authenticity. Rape (and Pillage) in Popular Viking Fiction*, *Scandinavian Studies* 2014/3., 249–267.

művek alapján kimutatta, hogy még az elmúlt évtizedekben készült filmek és sorozatok esetében is fontos szerepet kapott a vikingek erőszaktevéseinek és brutalitásának ábrázolása. Ugyanakkor a szakirodalom megállapításai alapján kijelenthető, hogy az angolszász, illetve frank források részletesen tárgyalják ugyan a vikingek pusztításait és rablásait, az áldozatok megbecsüléséről azonban nem, vagy csak alig tudósítanak.⁴ Sigurdson cikkében kitér arra is, hogy az erőszaktevés aktusa megjelent ugyan az óészaki irodalomban, de azt csak igen ritkán dicsőítették.⁵ Mindebből adódik végkövetkeztetése, miszerint akadtak ugyan példák az erőszaktevésre a portyák során, de vélhetően korántsem abban a mértékben és kontextusban, amiként ezt a modern populáris kultúra láttatja. Sigurdson egyértelműen kimutatja, hogy a vikingek megítélése a 18., majd főként a 19. század során – a viking kulturális újjászületés időszakában – vált ellentmondásossá az angol irodalmi hagyományban. Egyes művek véreskező, erőszakos harcosokként jelenítették meg őket, míg más munkák afféle romantikus kalózként hivatkoztak rájuk.

Fontos kitérni rá, hogy korunkban a viking tárgyi kultúrát is számos tévhit övezi. Ennek talán legelterjedtebb példája a szarvakkal díszített sisak, amelyet Anders Winroth is bírált. A viking sisak „feltalálásának” Roberta Frank önálló cikket szentelt.⁶ Írásából kiderül, hogy a szarvasmarhaszarvak sisakon történő elhelyezése Carl Emil Doeplerhez köthető, aki – jól sejtjük, nem volt viking – *A Nibelung gyűrűjének* első bayreuthi bemutatójának tervezte a jelmezeit.⁷ Frank számos példát hoz arra, hogy a 19. század utolsó évtizedei során robbanásszerűen elterjedt a vikingek szarvakkal díszített sisakkal történő ábrázolása, noha korábban más európai népeket láttattak így. Fontos megfigyelése, hogy mindaddig nem létezett szarvakkal díszített sisakú viking, amíg fel nem találták a „viking kor” kifejezést. Utóbbit először 1873-ban egy dán és egy svéd cikk említi egymástól függetlenül, később pedig Johannes Steenstrup 1876 és 1882 között publikált négykötetes munkája, a *Nor-mannerne*, a viking korszak első monumentális leírása is használja.⁸

4 Uo., 253.

5 Uo., 254.

6 Roberta FRANK, *The Invention of the Viking Horned Helmet = International Scandinavian and Medieval Studies in Memory of Gerd Wolfgang Weber*, szerk. Michael DALLAPIAZZA – Olaf HANSEN – Preben Meulengracht SØRENSEN – Yvonne S. BONNETAIN, Parnaso, Trieszt, 2000, 199–208.

7 Uo., 199.

8 Uo., 206.

A Valhalla feltámadása – a 19. századi vikingkép kialakulása

Mint a fent említett példák egy részéből is látszik, a ma ismert vikingkép kialakulása a 18., de főképp a 19. századhoz köthető, s mind a különböző művészeti ágak, mind pedig a történettudomány területén szorosan összefonódik a nemzetépítési törekvésekkel. Ennek a képnek a kialakításában a 19. századi nyugat-európai történettudománynak is megvan a felelőssége, amennyiben periférikus, romboló erőként hivatkozott a vikingekre. Skandinávia egykori lakóinak negatív színben való feltüntetése tehát 19. századi gyökerekkel rendelkezik, ahogy erre művének historiográfiai áttekintésében F. Donald Logan is utal.⁹ Véleménye szerint a 19. század nacionalista történészei – különösen a nemzeteik eredetét kereső francia és német kutatók – állították fel a 20. század historiográfiai programját, amelyet Logan „Nagy Károly – I. Ottó – III. Henrik történetírói iskolának” nevez. Történetszemléletük középpontjában a Német-római Birodalom formálódása állt, míg „a vikingek számukra csupán negatív, destruktív erőként jelentek meg, akik felgyorsították a nyugati civilizáció hanyatlását”.¹⁰

Fontos kitérni ugyanakkor a 19. századot átható úgynevezett *viking revival* jelentőségére is. A viking kultúra újrafelfedezése több országban zajlott párhuzamosan Európa északi felén, a vikingekkel kapcsolatos szakmunkák és műalkotások elkészítésére ösztönözve a kor kutatóit és művészeit. Európa fiatal nemzetállamaiban sokan törekedtek ugyanis a nemzeti múlt megismerésére. Az említetthez hasonló példa az *Irish revival* (vagy más néven *Gaelic revival*), amely jelentős részben hozzájárult a gael nyelv megőrzéséhez, és ír kulturális reneszánszot indított el a 19. század során. Jelentősége messze túlnyúlik a tudomány és a kultúra területén – ezt mutatja az 1884-ben alakult Gaelic Athletic Association (Cumann Lúthchleas Gael), amely mindmáig összefogja a hagyományosan írnek tartott sportokat. És így tovább, hiszen az írekhez hasonlóan a rohamosan fejlődő Európa valamennyi népe saját nemzeti reneszánszának megalkotásán munkálkodott a 19. században.

A Yorki Egyetem régészprofesszora, Julian D. Richards a vikingek történetét tárgyaló rövid bevezetőjében szintén kitér a 19. századra, megállapítva, hogy a viking kor iránti tudományos érdeklődés korábban korlátozott volt: Európa népeit inkább a klasszikus antikvitás, Görögország és Róma múltja érdekelte. Richards meglátása szerint a vikingek

9 Francis Donald LOGAN, *The Vikings in History*, Routledge, London–New York, 1991.

10 Uo., 16.

a 18. század végétől váltak újra divatossá, de nem mint kulturális hősök, hanem mint barbárok, a Rousseau munkássága nyomán kialakult „nemes vademberek” példáiként.¹¹ Richards rámutat arra, hogy a 19. század elején elszünetelt katonai vereségek miatt Svédországban és Dániában is megnövekedett az érdeklődés a viking múlt iránt, amihez véleménye szerint hozzájárult az egyes országokban fokozódó hazafias romantika is.¹² Sorra születtek abban az időben a vikingek korával foglalkozó szakmunkák és alkotások, de növekedett a régészeti felfedezések száma is, amihez a mezőgazdasági fejlődés és a mélyszántás technikájának megjelenése is hozzájárult.¹³

Skandinávián kívül Nagy-Britanniában, a német területeken és az Egyesült Államokban alakult ki akkoriban fokozott érdeklődés a viking múlt iránt. A viktoriánus Nagy-Britannia viking örökséghez való viszonyát és a vikingekről kialakult képre tett hatását Andrew Wawn, a Leedsi Egyetem professzora dolgozta fel 2000-ben publikált művében.¹⁴ Munkájából egy, a viking múlt iránt rajongó birodalom képe bontakozik ki, amely saját értékei és körülményei szerint teremti újra a régi Észak világát. „Nagy-Britanniában újra feltalálták a vikingeket, méghozzá a faj, az érték és a vállalkozás viktoriánus fogalmaival összhangban. A viking szellemet a viktoriánus kereskedők és felfedezők vállalkozókedvével vetették össze. Az óskandináv és az angolszász ekkoriban éledtek újjá a klasszikus nyelvekkel egyenlő egyetemi tárgyakként” – állapítja meg Julian D. Richards.¹⁵

Az identitását kereső, lassan egységesülő császári Németország esetében is fontos szerepet kapott a skandináv múlt, amely évtizedekkel később, Adolf Hitler hatalomra kerülését követően szerves részévé vált az imaginárius német óidőknek. Ennek a jelenségnek a vizuális hatásai mindmáig megfigyelhetők a szélsőjobb oldali szubkultúrában elterjedt, viking szimbólumnak vélt ábrázolások formájában.

Fontos kitérni egy másik fiatal országra is, amely elévülhetetlen érdemeket szerzett a modern vikingkép kialakításában. Az Egyesült Államokat a kezdetektől fogva szoros kapcsolat fűzi a skandináv múlt-hoz, nem függetlenül a területére érkezett számos norvég, svéd és dán bevándorlótól. A 20. századot megelőzően Amerikába érkezett új tele-

11 Julian D. RICHARDS, *The Vikings. A Very Short Introduction*, Oxford UP, Oxford, 2005, 117.

12 *Uo.*, 118.

13 *Uo.*, 119.

14 Andrew WAWN, *The Vikings and the Victorians. Inventing the Old North in Nineteenth-century Britain*, D. S. Brewer, Woodbridge–Rochester, 2000.

15 RICHARDS, *I. m.*

pések a viking tevékenység nyomainak minősítették a helyi indián kultúrák emlékeit, mivel nem akarták elfogadni azokat a régi indián vagy inuit kultúrák alkotásaiként.¹⁶ Richards munkájában több, heves vitákat kiváltó hamisítványra is kitér, amelyek a vikingek amerikai jelenlétét hivatottak igazolni. Ezek egyike a szakma nagy része által hamisnak ítélt, úgynevezett kensingtoni rúnakő, amelynek megtalálását 1898-ban jelentették be. A kőbe az 1362-es évszámot vésték, szövege pedig arról számol be, hogy ebben az évben nyolc gót és huszonkét norvég indult felfedezőútra.¹⁷ A másik híres tárgy az úgynevezett Vinland-térkép, amelynek mindmáig nem eldöntött az eredetisége. A térképet hitelesnek minősítő kutatók szerint az a 15. század első felében készült, vélhetően német vagy svájci területen.¹⁸ Richards viszont hamisítványnak tartja a térképet: egyrészt mert az szigetként ábrázolja Grönlandot, amit azonban csak 1902-ben fedeztek fel, másrészt mert az Atlanti-óceán északi régiójának ábrázolása olyan 16. századi portugál térképeken alapul, amelyek csak a 19. században kerültek a figyelem középpontjába. Richards kétségeit erősítik mindezek felül a térkép tintájának korát elemző vizsgálatok is.¹⁹

Arra, hogy ugyan megváltozott tartalommal, de mindmáig mennyire szorosan összefügg a viking múlt értelmezése és az aktuálpolitika az Egyesült Államokban, Richards igen szemléletes példát idéz. Hillary Clinton egyik írásában – amely a Smithsonian Institution 2000-ben rendezett viking kiállításához készült kiadványban jelent meg – kiemelte, hogy a viking nők aktív résztvevői voltak a politikának és a vallási szertartásoknak, míg a vikingek eltűnése Grönlandról a rossz környezeti gazdálkodás eredménye lehetett.²⁰

A fenti példák alapján kijelenthető, hogy a kortárs populáris kultúrában megismert vikingkép, amelynek számos részlete a 18. és a 19. század során formálódott ki, nem a vikingekről árul el sokat, hanem arról, miként viszonyultak az európai népek, illetve az Egyesült Államok lakói a saját múltjukhoz. Az említettek ugyanis minden évszázadban az adott kor politikai és kulturális kihívásaihoz igazították a kereszténység előtti Skandinávia egykori lakóira vonatkozó ismereteiket. A vikingek koronként változó megítélése érdekes példát szolgáltat arra is, amikor a régészeti, illetve filológiai megközelítést alkalmazó

16 *Uo.*, 128.

17 *Uo.*, 125–126.

18 *Uo.*

19 *Uo.*, 127–128.

20 *Uo.*, 128–129.

kutatók által rég megcáfolt elméletek kiirthatatlan részévé válnak a populáris kultúrának. Olyannyira, hogy a szaktudomány oldaláról érkező ismétlődő cáfolatok ellenére évről évre újabb filmekben, regényekben vagy képi ábrázolásokon tűnnek fel ismét. Végezetül elmondható, hogy a populáris kultúra által a mindennapjaink részévé tett „velünk élő viking” a végletekig elszakadt a régészeti és filológiai módszerekkel rekonstruált „valaha lehetett vikingtől”.

Teplán Ágnes

AZ EDDÁTÓL A TWIN PEAKSIG

„Ember egyáltalán Wagner? Nem betegség-e inkább?”

Friedrich Nietzsche

A „viking kor” kezdetét 793. június 8-ától számítják, amikor az Észak-Angliában lévő lindisfarne-i kolostort megtámadták és kifosztották. Ezzel a nevezetes támadással vette kezdetét az a három évszázad, amelyet e néven ismerünk.¹ A történészek szerint a viking kirajzás elsődleges oka a túlnépesedés volt, amely a többnejűség intézményéből adódott. A támadások Dániából, Norvégiából és Svédországból indultak; a rabló hadjáratokon túl tudatos gyarmatosítás is jellemezte a viking hódításokat.

A svéd vikingek, vagyis a varégek kelet felé terjeszkedtek, és a 10. század végén létrehozták a Kijevi Ruszt. A nagy folyókon lehajózva eljutottak a Fekete-tengerig, és megtámadták a Bizánci Birodalmat is. A dán vikingek ezzel szemben elsősorban nyugat felé indultak; a fríz partvidéket ostromolták, majd 834-ben lerohanták Dorestadot. Később, 911-ben eredetileg skandináv gyarmatként jött létre a Normandiai Hercegség, Rollo vezetésével. A dán vikingek Angliába történő beáramlásuk során danegeldet, vagyis hadisarcot szedtek az angol uralkodóktól.

A viking kor végét 1066-ra teszik, amikor Keménykezű Harald norvég király újabb angliai hódító hadjárata során vereséget szenvedett. Általánosságban azonban a kereszténység felvétele jelentette e korszak lezárását. Először Kékfogú Harald vette föl Dániában, azután a norvég királyok közül Széphajú Harald fia, Jó Haakon, a legkésőbb pedig Svédország tért át a kereszténységre a 12. században. Közben 930-ig lezajlott az izlandi honfoglalás (ekkor tartották az első izlandi országgyűlést), ezenkívül a vikingek eljutottak Grönlandra és Amerikába is.

A viking korra vonatkozó sagákat csak a 12. századtól kezdve jegyezték le, addig szájhagyomány útján maradtak fenn. A vikingek nyelvét kiválóan ismerő Bernáth István nagyszabású fordítói és irodalomtörténeti munkásságának köszönhetően a skandináv mitológiáról és a vikingek korát megörökítő sagairodalomról is igen részletesen tájékozódhatunk magyar nyelven. A Corvina Kiadó által közreadott fordítások

1 Vö. Tarján M. Tamás, 793. június 8. *A „viking kor” kezdete Európában*, www.rubicon.hu/magyar/oldalak/793_junius_8_a_viking_kor_kezdete_Europaban.

az *Északi források* című sorozatban jelennek meg, gazdag, tudományos igénnyel megírt jegyzetanyaggal ellátva.

A sorozat egyik lenyűgöző darabja *Kopasz Grím-fia Egill története*, amely az izlandi honfoglalás idején játszódik. Főhőse az óriás termetű, ijesztő külsejű Egill, aki egyfelől kegyetlen, féktelen természetéről és vad viking portyáiról ismert, másfelől ragyogó költői tehetségéről, érzékenységről. A saga hőse a 10. században élt viking kori költő és harcos, Egill Skallagrimssonar, akinek két jelentősebb műve maradt fenn: a *Sonatorrek (Fiasírató)* című vers, valamint a *Főváltság (Höfudlausn)*. Ez utóbbi a saga egyik legizgalmasabb fejezetében hangzik el. Egil hajóját a vihar Anglia partjai felé sodorja, éppen halálos ellensége, Eirik király és Gunnhild királyné karjaiba. Egillnek végül legjobb barátja, Arinbjörn közbenjárására megkegyelmeznek, de csak abban az esetben, ha ír egy *drápát* (dicsverset) a király tiszteletére. Egyetlen éjszaka alatt születik meg az életmentő s egyben halhatatlan költemény:

Nyalábba száll
nyíl, rátalál,
ki ellened
kezet emelt.
Pajzsok mögül
pillantasz körül,
veled halad
valkyrja-had.²

A fiak elvesztéséről szóló elégikus hangvételű költemény a saga egyik záróakkordjaként szólal meg. Egill, miután elveszíti minkét fiát, mély gyászba merül. Ez a gyász lassú öngyilkosság, a szenvedés általi megtisztulás: nem iszik és nem eszik, s ebben még szeretett lánya, Thorgerd is csatlakozik hozzá. A lány vörös hínárt hoz, hogy azzal is fokozza szenvedésüket. Ám attól annyira szomjasak lesznek, hogy mindketten isznak az ivókürtből, amelybe valaki tejet csempészett. Ettől erőre kapnak, és Egill megírja az izlandi költészet egyik legszemélyesebb alkotását, amelyet *Fiasíratónak* nevez el:

Hajdanság
hittem Odinban,
lándzsás istenben,

2 *Egils saga – Kopasz Grím-fia Egill története*, ford. BERNÁTH István, Corvina, Budapest, 2016, 160.

legfőbb úrban;
rúnák szerzője
rászedett engem,
most általa
megcsalattam.³

Egill, akit az izlandi irodalom első költőjének tekintenek, ellentmondásos személyiségével valóban Odinra emlékeztet, aki a háború és a költészet istene. Összetett, mégis emberi alakja szenvedélyes, finom iróniával fűszerezett költeményeiben és radikális cselekedeteiben tárul elénk. Túl azon, hogy elkísérhetjük portyáin, a viking kor neves királyaival is találkozhatunk – többek között Véresbárd Erik és apja, Széphajjú Harald (kb. 860–930) is feltűnik a sagában –, továbbá betekintést nyerünk a tanyákon gyakorolt viking kori sportok világába, és megismerkedünk az izlandi honfoglalás mindennapjaival, majd végül a kereszténység felvételével, amelynek eredményeként Egill leszármazottai is keresztények lesznek.

A vikingek korának, mitológiájának és kedvelt mondáinak ábrázolása a romantika korában nyer új értelmet és aktualitást. Összekapcsolódik ebben a germán népek közös gyökereinek felfedezése a népvándorlás kori hősök alakjával, amely a német zeneszerzőt, a zenedráma atyját, Richard Wagnert *A Nibelung gyűrűje* című opera megkomponálására ihlette.

A viking korban a legnépszerűbb monda a Sigurd-monda volt. Ennek 13. századi változatát, a *Völsunga sagát* olvasva és wagneri feldolgozását vizsgálva jutunk el *Az istenek alkonyát* inspiráló *Völuspáig*, s tágabban a *Verses Eddáig*, amely a skandináv mitológia és a viking kori bölcsességek gazdag tárháza.

A viking kor romantikus ábrázolása Svédországban

A vikingek hőskorának újrafeldolgozása abban az időben vált újra aktuálissá Svédországban, amikor az ország nagyhatalmi korszaka véget ért. Ugyanakkor hozzá kell tennünk, hogy a vikingekkel kapcsolatos tévhitek is ebből a korból származnak: nevezetesen a túlkös sisakok. A svéd–oros háború (1808–1809) során Svédország elvesztette Finn-

3 *Uo.*, 206.

országot és az Åland-szigeteket. Erre a veszteségre reagált az egyik legkiemelkedőbb svéd nemzeti költő, Esaias Tegnér *Svea* (Svédország germán őslakosságát a svea nép alkotta) című hazafias költeménye (1811), amelyet revizionista hangvétele miatt át kellett írni – ezek után nyerte el a Svéd Akadémia nagydíját.

A romantika irodalma Svédországban elsődlegesen német hatás alatt bontakozott ki 1809–1830 között. Az ország két egyetemi városában, Uppsalában és Lundben működött a legelevenebb kulturális és irodalmi élet. Uppsalában tevékenykedett a kora romantika úttörő személyisége, Per Daniel Amadeus Atterbom (1790–1855), aki megalapította az Aurora Szövetség nevű társaságot, megjelentette a Phosporos című folyóiratot, és a német romantika útmutatásai alapján szorgalmazta az irodalmi műfajok átfogó megreformálását. Atterbom Schelling természetfilozófiája által inspirált költészet megalkotására törekedett, s egy nemzetközi irodalmi programot akart megvalósítani, elsősorban a jénai romantika mintájára, amelynek szervezőjeként, teoretikusaként és költőjeként is tevékenykedett. Jelentősnek mondható *Lycksalighetens ö* (*Az üdvösség szigete*) című eposza (1824). Ennek fogadtatása meglehetősen hűvös volt, különösen Esaias Tegnér akkor megjelent *Frithiof-mondájához* képest, amely később hazánkban is nagy népszerűségnek örvendett.

Erik Gustaf Geijer (1783–1847), akit tanulmányai Uppsalához kötöttek, s aki jó barátja volt Atterbomnak, valamint 1811-ben egyik alapítója a Gót Szövetségnek, egy új fórum elindítását szorgalmazta a göticizmus szellemében írt költemények számára – ez lett az Iduna folyóirat (1811–1824). E társaság tagjai a skandináv hőskorban keresték gyökereiket hazafias politikai, történelmi és irodalmi programjukhoz. Geijer mintegy programversként jelentette meg *Manhem* című költeményét (az óészaki mitológiában az emberek lakta Középfölde, Midgard másik neve), amely a *Verses Edda Hávamáljának* lakonizmusát tükrözte. *Vikingen* (*A viking*) című, 1811-ben írt költeménye a fiatalkori nyugtalanság és a romantikus elvagyódás verse. Hőse egy fiatalember, aki tizenöt évesen túl szűknek érzi a szülőházát, az anyja mellett élt életet; nyugtalanságától hajtva, egyelőre céltalanul útra kel, és az erdőbe megy, majd onnan a partra érve megpillantja a tengert. Azonnal hallja annak hívását, a hullámok énekét, és elkápráztatja a tenger tágassága. Apja rozsdás kardjával a kezében esküszik, hogy hódító útra indul. Földet és várakat foglal el, vagy hajóját kormányozza a viharos tengeren. A hódítás révületében mézsört iszik, kelta földön feleséget szerez magá-

nak. Meggazdagodik, de újra csak tengerre száll, mint akit a hullámok éneke megbabonázott. Alig húszéves, amikor vére végleg lecsillapodik, és örökre a tengerben nyugszik.

Míg a tenger a szabadság, az utazás és a hódítás dimenzióját hordozza magában, addig a föld a várakozás, a mozdulatlanlanság, a dicsőségről való lemondás tere. A viking kor erkölcsét tükröző *Hávamál* szerint az utazás az ismeretszerzés eszköze: aki otthon marad, nem sokat tud a világról. Érdekes módon ugyanebből az évből származik *A szabadparaszt* című vers, amely Majtényi Zoltán fordításában olvasható a *Skandináv költők antológiájában*.⁴ Ebben a viking életmód ellenpontjaként Geijer a szárazföldet dicsőíti és jelöli meg a szabadság közegeként, s egyúttal a nyugtalan és „csalárd” hullámok fölébe helyezi.

Esaias Tegnér (1782–1846) is a Gót Szövetség tagja lett, versei megjelentek az Iduna folyóiratban, elutasította a foszforizmus metafizikáját és esztétikáját. *A Frithiof-monda* és Tegnér neve a magyar olvasók számára Arany János Toldi-trilógiájához kötődik, a Kisfaludy Társaság tagjai közül pedig Győry Vilmos fordította le (1870). Tegnér költészete abból a kiábrándultságból táplálkozott, amely Svédország történelmének nagy fordulópontjához, a nagy hatalmi korszak alkonyához kapcsolódik.

Költészetének csúcspontjaként született 1825-ben a *Frithiof-monda*, ugyanakkor, amikor Magyarországon Vörösmarty megírta a *Zalán futását*. Arany János Toldi alakját ebből a mondából merítette: Frithiof, a hős legnagyobb küzdelmét önmagával, saját zabolátlan természetével vívja. Forrása egy izlandi saga, amely a hajdankori sagák (*fornaldar sögur*) műfajába tartozik, s a 8. századi Norvégiában játszódik; központi szereplője a norvég hős, Frithiof és szerelme, Ingeborg. Ez a történet az ún. *Thorstein-saga* folytatásának tekinthető, amely a 7. században játszódik, s Frithiof apjáról szól. Tegnér műve Magyarországon is igen népszerűvé vált, olyannyira, hogy Alszeghy Zsolt *A XIX. század magyar irodalma* című írásában egyenesen Frithiofhoz hasonlította Széchenyi Istvánt: „Az embernek önkéntelenül a romantikus eposzhős, Frithiof, jut az eszébe, aki törhetlen küzdelemre kész arájáért; akiben – a költő szerint – a sólyom harci tüze és a galamb szelidsége fért össze, aki megalázkodni és gőgösen vállat vonni egyaránt tudott, akiben féktelen akarat-erő és hódolatos szerelem egyesült”.⁵

4 Erik Gustaf GEIJER, *A szabadparaszt*, ford. MAJTÉNYI Zoltán = *Skandináv költők antológiája*, szerk. BERNÁTH István, Kozmosz Könyvek, Budapest, 1967.

5 ALSZEGHY ZSOLT, *A XIX. század magyar irodalma*, Szent István Társulat, Budapest, 1923,

A *Frithiof-monda* huszonnégy énekből áll, s mindegyik ének más versformában íródott. A költemény egyes részeit Tegnér a fentebb említett *Iduna* folyóiratban publikálta. Az első részben megismerkedhetünk Frithiof és Ingeborg szerelmével, valamint Bele királlyal és Thorsten Wikingsonnal. A Baldr szentély felgyújtását követően Frithiof száműzetésbe kényszerül, ezután hangzik el a *Vikingtörvény* című ének:

Sátrat verni hajón, házban háltni tilos:
ott ellen lesi életedet;
pajzson hál a hajós, kardjával keziben,
kék mennybolt legyen a fedeled [...]
Földön kedves a lány, de hajódra ne vedd:
megcsal, bár maga Freja legyen;
arca gödreinél nincs gödör gonoszabb,
háló leng deli fűrtjeiben.⁶

A Völsunga saga és sárkányölő Sigurd története

Ahogy a svéd irodalom korai és kései korszakában is jelentős volt a német irodalom hatása, úgy a német zeneirodalom megreformálójára, Richard Wagnerre is elementárisan hatott az óészaki irodalom. „Elmesélem még a »gyűrű« történetét. Ide tartozik. Egy megváltás története ez is: csakhogy ezúttal Wagnert váltják meg. – Wagner egész életében hitt a forradalomban, mint bármelyik francia. A mítosz rúnaírásában kereste, és azt hitte, hogy a *Siegfriedben* tipikus forradalmárt talált. – »Honnan jön a világ minden gyalázata?« – tette föl Wagner magában a kérdést. »A régi szerződésekéből«: adta meg a választ, mint bármelyik forradalom-ideológus. Magyarán szólva: szokásokból, törvényekből, morálokból, intézményekből, mindenből, amin a régi világ, a régi társadalom nyugszik.”⁷

A fenti sorokat Friedrich Nietzsche írta 1888-ban Torinóban; utolsó alkotó évében egykori barátja művészetét kritizálta *Wagner esete* című írásában. Az értekezés bírálja Wagner *Ringjét* is, amelyben a zeneszerző

http://www.ppek.hu/facsimile/Alszeghy_Zsolt_%20A_XIX_szazad_magyar_irodalma_facsimile.pdf.

6 Esaiás TEGNÉR, *Vikingtörvény*, ford. GYÖRÝ Vilmos = *Skandináv költők antológiája*.

7 Friedrich NIETZSCHE, *Wagner esete. Zenészprobléma*, ford. ROMHÁNYI TÖRÖK Gábor, Kalligram 1998. november–december.

saját motívumrendszer alkotott meg, és saját költeményeként tekintett a szöveggönyvre. Az utóbbi megírásához alapvetően a *Verses Eddához* és a *Völsunga sagához* tért vissza, és saját művészi koncepciójának megfelelően írta át a vikingek korában igen népszerű Sigurd-mondát. Wagner eredetileg *Siegfried halála* címmel készült operát írni, amelyet aztán kiegészített a *Ring* többi darabjával, *A Rajna kincse*, *A walkür*, a *Siegfried* és *Az istenek alkonya* című operákkal. Wagner sajátos módon alakította egymáshoz a mitológiát és a hősepiát. *Az istenek alkonyában* egyenesen a *Verses Edda Völuspáját* idézi, különösen annak képeit az Istenek Végtetéről, s ezt összekapcsolja Siegfried és Brünnhilde halotti máglyájával. Wagner számára a régi világot Wotan (Odin) és az istenek képviselik, míg a megújulást és a forradalmat Siegfried jelenti.

A mű történelmi hátterét 1848 és a párizsi forradalom híre képezi. Az ekkor Drezdában élő Wagnerre hatnak a kor liberális és demokrata eszméi, megismerkedik Bakunyinnal és a forradalommal. A májusi forradalmat azonban rövidesen leverték, és többek között Wagnert is letartóztatták, aki Liszt segítségével Svájcban telepedett le. Wagner számára Siegfried és a forradalom reménye meghalt.

Wagner operájának szöveggönyve elsősorban a *Verses Edda* anyagán és a magyarul is olvasható *Völsunga sagán* alapul. A saga 1250 körül íródott, szerzője ismeretlen. Műfaji szempontból a hajdankori sagák közé tartozik, és ma is üdítő olvasmány a magyar olvasó számára. Szereplői többek között a walkür Brünnhilde, a Fáfnir-ölő Sigurd és barátja, Gunnar, valamint Gunnar testvére, Gudrun. A sárkányölő Sigurd története a viking kor méltán legnépszerűbb története volt, hiszen több középkori szövegben is fennmaradt, s Sigurd alakját számos viking kori kő is őrzi. Az *Eddában* és a *Verses Eddában* is olvashatunk a csodálatos képességekkel felruházott hősről. Az *Edda* 1220 körül íródott, szerzőjeként Snorri Sturlusont tartják számon, míg a *Verses Edda* szerzője ismeretlen, és szövege régebbi, mint a prózai *Eddáé*. A Sigurd-monda leghosszabb változata azonban a 13. századból fennmaradt *Völsunga sagában* olvasható:

Sigurd kormányozta a legnagyobb és legpazarabb sárkányfejes hajót. Vitorlavásznát ügyes kezek szőtték, öröm volt nézni is. Ahogy azután jó szél kerekedett, elhajóztak. Néhány nap múltán azonban viharosra fordult az idő, és a tenger vérhabos hullámokat vetett. A vitorlák kis híján széthasadtak, de Sigurd nem hagyta bevonni, hanem még följebb parancsolta őket. Ahogy így haladtak tovább,

egy sziklás földnyelvről odakiáltott a hajóra egy férfi, azt kérdezte, ki ennek a seregnek a vezére.⁸

Kiderül, hogy az idős férfiú nem más, mint Odin, itt azonban Fengnek vagy Fjölirnek nevezi magát. Lecsendesíti a vihart, és hamarosan eltűnik. Kezdetét veszi a csata: Sigurd Gram nevű kardjával adáz harcot vív a Hunding fiak ellen, megbosszulva apja halálát. Visszatérően Regin, a kovács, aki Sigurd nevelőapja, emlékezteti őt Fáfnir megölésére. Regin Fáfnir testvére, aki kapzsiságában megölte apját és megkaparintotta a „vidraváltság” néven ismert kincset. Fáfnir kígyószzerű alakja és gonoszsága nem retenti vissza Sigurdot, aki miután végez a sárkánnyal, megsüti és eszik a szívéből, s ennek következtében érteni kezdi a madarak énekét. Ebből értesül arról, hogy Regin az életére tör, ezért őt is megöli. És a szépséges Brünnhildéről is a madaraktól hall először. (A *Verses Eddá*ban Sigurd mindkét megölt fivér véréből iszik, s ezután érti meg a madarak énekét.)

A *Völsunga saga* legizgalmasabb epizódja, amikor Sigurd alakot váltva jut át a lángfüggönyön: Gunnar képében érkezik Brünnhildéhez, és ketjük közé helyezi a kardot nászágyukon. A rászedett Brünnhilde erre véletlenül ébred rá, amikor Gudrun már Sigurd feleségeként feltárja előtte a valóságot, és ezzel porig alázza őt. Brünnhilde, aki korábban találkozott Sigurddal, és szerelmet esküdött neki, valójában előre látja tragikus sorsukat. Most pedig beteljesíti sorsát: felbuztatja Gunnart, hogy bosszúból ölje meg sógorát. Gunnar meg is öleti Sigurdot, akit álmában, Gudrun mellett ér a halál.

A *Völsunga saga*ban igen emlékezetesek a nőalakok: módfelett kegyetlenek és bosszúállók, szerelmükért és a bosszú beteljesüléséért bármire képesek. Ilyen a Völsungok, vagyis a „kiválasztottak” lánya, Signy is, aki Sigmund testvére. Signy saját két gyermekét öleti meg, méghozzá az általa rejtegetett testvérevel, Sigmunddal, mert a fiúk nem elég bátrak a bosszúhoz. Ezután egy varázserőjű boszorkánnyal alakot cserélve együtt hál Sigmunddal, és megszüli Sinfjötli. Sigmundnak van egy csodálatos kardja, Gram, amelyet Odin eltör, ezért elpártol tőle a csatában a szerencse. Ezt a törött kardot fogja megörökölni Sigmund és Hjördís királyné fia, Sigurd. Wagner Siegmund (a sagában Sigmund) és Sieglinde (Signy) frigyéből származtatja Siegfriedet, vagyis a vérfertőzésből származó Sinfjötli helyét az operában Siegfried veszi át.

8 *Völsunga saga – A Völsungok története. Egy 13. század közepi, izlandi pergamenkódexbe leírt hőstörténet*, ford. BERNÁTH István, Corvina, Budapest, 2015, 57.

Az alakváltás a *Völsunga saga* egyik legizgalmasabb és legellentmondásosabb mozzanata. Két alkalommal is bekövetkezik, s mindkét alkalommal erotikus jellegű, amennyiben Sigurd megszerzi Gunnar számára Brünnhildét, akibe eredetileg ő maga volt szerelmes. Ezenkívül Signy és Sigmund násza is így valósulhat meg, akik egyébként testvérek, jöllehet az alakváltás nem öncélúan, hanem egy magasabb cél érdekében történik. Az alakváltás lényegében a romantika *doppelgänger*ének egyik korai változata. Két Gunnar létezik: egy igazi és egy ál-Gunnar, aki az álca mögött rejtje a valódi szerelmet.

Összegezve, a *Völsunga saga* egy végtelennek látszó bosszúlánccalról szól. Számtalan sötét indulat, hiúság és becsvágy mérgezi a nőket, akik a legtöbb viszályt okozzák. Feloldozás lényegében nincs, így Wagner saját művészi céljainak érdekében lényegesen átalakította a történetet. »Hogyan takarítsuk el a gyalázatot a világból?« »Hogyan takarítsuk el a régi társadalmat?« Oly módon, hogy a »szerződéseknek« (hagyományoknak, morálnak) hadat üzenünk. *Siegfried ezt teszi*. Korán kezdi, nagyon korán: már a származása is hadüzenet a morálnak – házasságtörésből származik, vérfertőző viszonyból jön a világra... Nem a monda, hanem Wagner találja föl e radikális vonást; e ponton *kijavította* a mondat...⁹

Idegenség, otthonosság és a Verses Edda

Wagner tetralógiájának zárlatát *Az istenek alkonya* képezi, amely a *Verses Edda Völuspájából* merít. Kiemelkedő irodalmi alkotásnak tekinthető a 9–11. századból származó *Völuspá*, vagyis *A jósnő szava*, amely magában foglalja a skandináv mitológia legfőbb eseményeit, a világ és az emberek teremtését, az Ymir ős-déróriást tápláló Audumla őstehéntől az ász és ván istenek megjelenésén keresztül egészen az Istenek Végzetéig. Látjuk Nídhögg szárnyas sárkánykígyót, amint a Világfa gyökerét rágja, és Fenrir farkast, az alvilág bejáratánál megbéklyózott ragadozót, aki elszabadul, amikor eljön az Istenek Végzete, a világ pusztulása. A *Verses Eddát* az ún. Codex Regius őrizte meg, amely 1260 körül íródott. A mű a maga 13 mitológiai és 22 hősepikai költeményével átfogó képet ad a vikingek mitológiájáról, sorshiteről, hétköznapijairól és kedvelt hősről, Sigurdról.

9 NIETZSCHE, I. m.

Örzöm még emlékét
ős-óriásoknak,
előbb, mint az idő
engem kik tápláltak.
Kilenc teret látok,
kilenc gyökeret
fájában a sorsnak,
földből nőtten.¹⁰

Ez a kilenc tér nem más, mint az óészaki mitológia kilenc világa vagy valósága. A fény-álfok világa, Ljósalfaheimr, aztán Múspel, az óriásról elnevezett déli, forró és teremtetlen világrész, majd Ásgard, az istenek lakóhelye, azután Vindheim, majd az emberek lakta Középfölde, Midgard, ezt követi Útgard, az óriások földje, azután következik a sötét-álfok világa, Svartalfaheimr, végül Helheim és Niflheim, az északi, fagyos és teremtetlen világrész.

A *Völuspá* lenyűgözően gazdag képzuhataga, eksztatikus látomása egyszerű versmértékben, *fornyrðislag*ban íródott. Szerzője feltehetőleg „olyan pogány hitű ember volt, aki talán vikingútjairól vagy a norvégok-izlandiak korabeli ír-kelta szállásterületeiről”¹¹ már ismerte a kereszténység tanait. Az olvasó elé táruló univerzumban az első ász istenek, Odin, Vili és Vé jelennek meg, akik megteremtik Midgardot, az emberek lakta világot. Megismerjük a csodálatos kőrisfát, a világ tengelyét, az Yggdrasilt, lábánál három forrás buzog. Az egyik Mimír, a bölcs óriás forrása, a második Urdé, az egyik nornáé. A nornák név szerint Urd, Verdandi, és Skuld, sorsistennők, akár a római párkák szövik és fonják az istenek és emberek sorsát. A *Völuspá* nemcsak a jövőlátás eksztatikus varázslata, hanem felöleli a múltat, az istenek jelenét, s betekintést enged a jövőbe: az apokalipszist követően újjászülető világba, az istenek fel-támadásába. A jóslat előérzetének és az emlékezésnek, vagyis a jelenek és a múltnak egymásba fűzésében rejlik a szöveg költői ereje:

Vetetlenül majd
virul a föld,
válík a rossz jóvá.
Baldur visszatér

10 *A jósnő szava*, ford. BERNÁTH István = BERNÁTH István, *Skandináv mitológia*, Corvina, Budapest, 2005, 149.

11 BERNÁTH István, *Skandináv mitológia*, Corvina, Budapest, 2005, 148.

és Höddel felrakja
Hroft csarnokát,
győztes istenekét –
Eleget tudtok már?!¹²

A viking kort illetően sok szempontból informatív a *Verses Edda Hávamál* című része (magyarul: *A Nagyságos szava*). Ez a legterjedelmesebb vers az Eddában, amely három szakaszból áll: *Jótanácsok*, *Loddáfáfnir-ének* és *Odin szava*. Ez utóbbi további alrészekre tagolódik: *Szerelmi csalódás*, *A mézsör megszerzése*, *Önáldozat*, *Rúnák föllelése*, valamint *Rúnavaráz*s.

A *Verses Edda* ugyancsak emlékezetes darabja a *Vaftrúdnir-ének*, amely tematikusan e részhez kapcsolódik. Odin, az ászok főistene saját tudását teszi próbára: Vaftrúdnirt, a bölcsességéről híres óriást látogatja meg, természetesen álruhában. Az óriás azonban nem fogadja túl barátságosan, sőt azzal fenyegeti, hogy amennyiben nem tud megfelelni a kérdéseire, az életével fizet. Odin minden kérdésre helyesen válaszol, azután ő kezdi faggatni az óriást. Egyetlen kérdés fog ki a bölcsességén, mégpedig az, hogy mit sügött Baldur fülébe Odin, amikor a halotti máglyára tették a fiát. Erre a kérdésre a választ persze egyedül Odin tudhatja, így az ének az óriás halálával ér véget.

A *Hávamál* legszórakoztatóbb része a *Jótanácsok*. Ezek remekül tükrözik a viking kori erkölcsöt, a társasági érintkezés szabályait; barátságról, nőkről, szerelemről szólnak – a 9–11. századi hétköznapiakról. A magyar fordításnak köszönhetően üdítően humoros életkedvet közvetítenek ezek a versek, amelyek máig ható szellemességgel ragadják meg többek között az idegen és az otthon ellentétét:

Jól reggelizz be,
még korai órán,
ha nem baráthoz mész.
Különben csak zabálsz
korgó gyomrod miatt,
s még beszélni se bírsz.¹³

Nemcsak a *Hávamál* bölcsességei vannak olyan örök érvényű humorral megfogalmazva, hogy szinte úgy érezzük, mintha azt hallanánk:

12 *Uo.*, 160.

13 *Uo.*, 173.

„a baglyok nem azok, aminek látszanak”. A *Verses Edda* egyéb részei is emlékeztetnek korunk egyik legeredetibb filmrendezője, David Lynch *Twin Peaks* című sorozatára. Az általa teremtett zárt, egyszerre otthonos és idegen atmoszféra, illetve motívumrendszer több ponton is felidézheti bennünk a skandináv mitológia és az óészaki irodalom páratlan gazdagságát. A bölcs óriás Cooper ügynök álmában, vagy akár a törpe; a titokzatos, mágikus gyűrű; a susogó fákkal teli erdő; a hollók, a tűz, a varázsló, a szőke nő barna alteregója. Egy különleges fa, amely (akár a Világfa, az Yggdrasil) áthatol az egymás mellett párhuzamosan létező világokon. Vagy az abszurd humor, amely áthatja és különlegessé teszi a *Verses Eddát*. A vörösen hullámozó függönyök láttán Wagner *Tűz-varázsára* gondolunk, s észrevesszük a lángoló kör motívumát, amely Brünnhildének, Wotan főisten legkedvesebb lányának álmát őrzi, míg át nem jut a lánggyűrűn egy fiatal, tiszta szívű hős, Siegfried, vagyis Dale Cooper ügynök, s megtalálja önmagát, Brünnhildét vagy Laura Palmert.

S az összegabalyodó szerelmi szálak, alakváltozások és alteregók vajon hol nyernek ősibb és drámaibb formát, mint a *Verses Eddában* vagy a *Völsunga sagában*? Egy férfi, aki szeret egy nőt, mégis egy másikat vesz feleségül. Egy nő, aki csak egy férfit szeret, mégis más veszi feleségül. S a háttérben ott az arany és a vele járó dicsőség, a csodálatos erejű kard, a származásban rejlő sötét erő, a vérfertőzés motívuma, melyet a sajátosan fanyar északi humor ellensúlyoz a történet letragikusabb pillanataiban. S ha így látjuk a kapcsolódási pontokat a sagák és a mai filmművészet között, egy lépéssel talán közelebb jutottunk a vikingek korához is.

Fejes János

MODERN SKÁLDOK

Bevezetés a viking metal szövegi és képi esztétikájába

Hosszú hajú, szakállas férfiak, egymásnak feszülő maszkulin energiák, harci üvöltések, csataigazgató ritmusok. A megidézett képek sora akár egy filmes harci jelenetből, de akár egy metalkoncert kelléktárából is származhatna. A következő oldalakon szeretnék módszeres, de velős és világos bevezetést nyújtani az olvasó számára a „viking metal” néven egyre nagyobb teret nyerő underground zenei mozgalomba, illetve elsősorban annak képi és szövegi esztétikájába.

A címet olvasva felvetődhet a kérdés: mégis kik azok a skáldok, és mi közük van a metal zenéhez? A „szkáld” definíciója a *Pallas Nagylexikona* szerint a következő:

(ó-nord, szkáld a. m. költő), az északi, de kivált az ó-izlandi nyelv és irodalomnak történetében a költői nyelv művelőjét jelenti, szemben a prózáiróval. A középkorban a Sz. művészete keresetforrássá lett és a Sz., kiknek tankönyve a Snorri Sturlusonnak tulajdonított *Edda* (I. o.) volt, kastélyról kastélyra vándorolva keresték fel az északi (nord) angol és brit fejedelmek udvarait, hogy dicsérő költeményeikkel (drapa) vagyont és hírnevet szerezzenek. Ezek a cisköltemények szolgáltak a XII. és XIII. sz.-beli prózai mondakörök (saga) alapjául. A Sz. java Izland szigetéről került ki (Egil, Halfred, Snorri Sturluson stb.), de Norvégiából is akadtak (Brage). A legjelesebb drapa-írók jegyzékét (skaldatal) az *Edda* upsalai kéziratából Moebius adta ki: *Catalogus librorum islandicorum et norvegicorum aetatis mediae* (Lipce 1856).¹

A skáldok e leírásából két elemet szükséges szem előtt tartanunk a továbbiakban. Az egyik az, hogy vándor énekesekről beszélünk, a másik pedig, hogy az ő munkásságuk alapján maradhatott fenn szülőföldjük történelme, mese- és mítoszvilága. A viking/nordikus kultúrák² „tur-

¹ *Pallas Nagylexikona*, mek.oszk.hu/00000/00060/html/097/pc009739.html#4.

² Vikingeknek a köznyelv a nordikus/skandináv kultúrák minden tagját nevezi, tudományos szempontból azonban csak a kalózkodással és hódítással foglalkozó igen szűk réteget nevezhetjük így. Írásomban mégis a bevett köznyelvi elnevezéseket fogom felváltva használni a nordikus/skandináv megnevezésekkel együtt. Vö. Eric CHRISTIANSEN, *Vikingek*, ford. BIRKÁS Barnabás, Szukits Kiadó, Szeged, 2008, 15–21.

nézó” dalnokai hősi énekeket adtak tehát elő különböző urak és udvartartásuk számára, nemcsak a hírnévért, hanem saját egzisztenciájuk fenntartása végett is – ugyanúgy, ahogy a kortárs heavy és extreme metal³ zenekarok is teszik. Ha pedig egy metalzenekar dalszövegei a nordikus világ hagyományait elevenítik fel, akkor meg is találtuk az összefüggést, amelynek alapján a viking metal művelőit „modern skáldoknak” nevezhetjük.

Az „extreme metal” és a tudományos közélet

A heavy és extreme metal tudományos tanulmányozásának kezdete az 1990-es évek közepére tehető, és elsősorban angol nyelvterületen ismert.⁴ A főként Nyugat- és Észak-Európára jellemző, a metalzenét érintő tudományos kutatások lehetőség szerint igyekeznek lefedni e kulturális jelenség minden szegmensét. Így a szubkultúra-tanulmányokban,⁵ a szociológiában⁶ és esetenként a zenetudományban⁷ megjelenő metaltanulmányok mellett egyre fontosabb szerep jut a vallás- és irodalomtörténeti kutatásoknak.⁸ A magyar nyelvű tudományosságban egyelőre még kevésbé ismert tárgy bemutatására vállalkozó jelen cikk az utolsóként felsorolt kategóriába tartozik.

A heavy és extreme metal gyökereit sok más gitáralapú könnyűzenéhez hasonlóan az afroamerikai blues 20. század eleji hagyományaiban találhatjuk meg. Az ötvenes évek rock’n’roll, a hatvanas évek beat-, továbbá progresszív rock és blues mozgalmi mind megágyaztak a hetvenes évek elején megindult heavy metal hullámnak.⁹ A birminghami Black Sabbath zenekar által életre hívott műfaj kezdetben a deindusztrializációval küzdő munkásosztály fiatal férfitagjait szólította meg, mára azonban globális jelenséggé vált, amelynek rajongói és előadói bázisa a világ minden tájáról és a legkülönbözőbb társadalmi csopor-

3 Az egyes metal alzsánerek neveit a nemzetközileg bevett angol helyesírással közlöm.

4 Robert WALSER, *Running with the Devil. Power, Gender and Madness in Heavy Metal Music/Subculture*, Wesleyan UP, Middletown, 1993.

5 Keith KAHN-HARRIS, *Extreme Metal. Music and Culture on the Edge*, Berg, Oxford, 2007.

6 Deena WEINSTEIN, *Heavy Metal. The Music and Its Culture*, De Capo Press, Boston, 2002.

7 Michelle PHILLIPOV, *Death Metal and Music Criticism*, Lexington Books, New York, 2012.

8 *Metal Studies. Band I: Lyrics und Intertextualität*, szerk. Roman BARTOSCH, Verlag Nicole Schmenk, Oberhausen, 2011.

9 Ryan M. MOORE, *The Unmaking of English Working Class. Deindustrialization, Reification and the Origins of Heavy Metal = Heavy Metal Music and Britain*, szerk. Gerd BAYER, Farnham, Ashgate, 2009, 144–147.

tokból kerül ki.¹⁰ A nyolcvanas évekre kiteljesedő műfaj az eredeti recept különféle módokon való felfrissítésével jelentős fragmentálódáson ment keresztül.¹¹ Így alakult ki más szubzsánerek mellett az extreme metal és annak mai napig változó alműfajkészlete.¹²

Az energikusságáról és agresszivitásáról híres/hírhedt heavy és extreme metal alapvető témája a hatalom. A hatalom, amely hajlandó felrúgni a konvenciókat, és ezzel a lázadást teszi elsődleges eszményvé.¹³ A lázadás pedig nemcsak a harsány zenében nyilvánul meg, hanem a képi és szövegi esztétikában is. Az úgynevezett „sátánista”, polgárpukkasztó vagy a földi élvezeteket dicsőítő szövegek mögött mindenütt ezt, a nyugati társadalom konszolidáltságával szembeni ellenállást érethetjük tetten. A vallási, mitológiai témákkal foglalkozó dalszövegek esetében sincs ez másként. Az 1970-es évek elején megjelenő új vallási mozgalmak és „újpogány” közösségek ideológiája, illetve hasonló, Nyugat- és egyházkritikus vonulata rövid úton beszívárgott a heavy metal világába is (már a Black Sabbath korai szövegei is érintették az okkultizmus témakörét, sok hozzájuk hasonló „protometal” zenekarral – például Led Zeppelin, Black Widow, Coven – egyetemben). Az újpogány mozgalmak romantikus-nosztalgikus, a kereszténység előtti múltat idealizáló elképzelései¹⁴ hamar bekerültek a heavy és extreme metal dalszöveg- és lemezborítótémái közé.

Az ennek folyományaként létrejött alműfajok közül számunkra most a viking metal érdekes, több okból is. Egyrészt azért, mert a skandináv mitológia a vezető nyugat- és észak-európai metal „nagyhatalmak” (Nagy-Britannia, Norvégia, Svédország, Finnország) közös kulturális öröksége. Másrészt azért, mert ebben az esetben láthatjuk először, hogy az alapvetően a zenei kifejezőeszközökre utaló zsánernevek mellett feltűnik egy elnevezés, amely a szövegi program alapján jött létre. Így a viking metal zenei karakterisztikája nem írható le olyan egységes módon, mint a többi műfajé, sőt a „viking” címke mellett a szokásos zenei címkéket is meg lehet adni (az egyik legismertebb svéd zenekar, az Amon Amarth viking metalja például dallamos death metalt takar).

10 WEINSTEIN, *I. m.*, 96–100.

11 KAHN-HARRIS, *I. m.*, 2–5.

12 Néhány kiemelkedő jelentőségű alműfaj, a teljesség igénye nélkül: thrash metal, black metal, death metal, folk metal, doom metal, progressive metal, New Wave of British Heavy Metal.

13 WALSER, *I. m.*, 1–11.

14 Joanne E. PEARSON, *Neopaganism = Dictionary of Gnosis and Western Esotericism*, szerk. Wouter J. HANEGRAFF, Brill, Leiden–Boston, 2006, 828–834.

A dalszövegek és a lemezborítók – amelyeket a továbbiakban áttekintünk – nemcsak kísérői, hanem meghatározói is a metal jelenségének. Érdekes szem előtt tartanunk, hogy bár a szépirodalom recepcióesztétikai módszereivel nyúlunk a szövegekhez (elsősorban Wolfgang Iser olvasáselméletére alapozva),¹⁵ mégis a tömegkultúra termékeivel állunk szemben. A populáris dalszövegek két fő jellemzője ezért a túlzás és az egyértelműség, amelyek a szövegekben rejlő üzenet könnyebb közvetíthetőségének eszközei.¹⁶

Mit tartalmaz tehát a skandináv mitológia kelléktára, amelyből a viking metal képviselői merítenek? A témába a lehető legkiválóbb magyar nyelvű bevezetést a mai napig Bernáth István korszakos munkája nyújtja,¹⁷ amely nemcsak általános vonalakat vázol fel a skandináv mitológia világáról, hanem fordításban közli annak két legfontosabb írott forrását is, a prózai és a verses *Eddát*. A régészet tárgyi és helynévvizsgálati eredményei mellett a középkori Izlandon létrejött gyűjtemény a viking hiedelmek megismerésének elsődleges alapja. A világos kezdő- (a világ létrejötte) és végponttal („istenek alkonya”) rendelkező mítoszkör témáit négy csomópont köré vázolhatjuk fel: 1) a világ említett létrejötte (nem teremtése, ugyanis a világ külső omnipotens erő beavatkozása nélkül, klimatikus változások során jött létre);¹⁸ 2) az ismert világ pusztulása (a Wagnertől is ismert *Götterdämmerung*); 3) Odin, Thor és Loki istenek körüli kalandok; 4) hősi történetek (az úgynevezett sagák). Az említett mítosztípusok részletes tárgyalásától itt eltekintünk, a vonatkozó történeteket az adott szöveg/lemezborító kapcsán elevenítjük majd fel.¹⁹

A viking metal szövegi esztétikája

A következőkben a viking metal kiemelkedő zenekarainak munkáit vesszük végig, egyelőre a verbális, szövegi szintről kiindulva. Felvezetés-

15 Wolfgang Iser, *The Reading Process. A Phenomenological Approach*, New Literary History 3. (1972/2.), 279–299.

16 John Fiske, *Understanding Popular Culture*, Routledge, New York, 2011, 83–101.

17 BERNÁTH István, *Skandináv mitológia*, Corvina, Budapest, 2005.

18 BERNÁTH, I. m., 8–9.

19 Bővebben lásd Bernáth István fentebb hivatkozott művét, valamint az Sz. A. TOKAREV szerkesztette *Mitológiai Enciklopédia* (pontos hivatkozását lásd a következő lábjegyzetben) *Germán, skandináv és kelta mitológia* című fejezetét. Bernáth műve mellett ez utóbbi lesz a fő forrásunk, hiszen világos, lényegre törő szócikkei nemcsak alapos betekintést adnak a témába, de a mai napig szintén alpmunkának tekinthető, továbbá könnyedén hozzáférhető.

ként álljon itt egy rövid összegző táblázat azon zenekarokról, amelyek névválasztását erősen befolyásolta a skandináv mitológia világa. Mind most, mind pedig a dalszövegek elemzése során szem előtt kell tartanunk, hogy jelen tanulmány nem törekszik a színtér teljes körű bemutatására; arra talán egy kötet sem lenne elegendő, hiszen még lezáratlan korpuszról beszélünk, amely folyamatosan termeli az újabb és újabb zenekarokat a világ minden táján.²⁰

Zenekar neve	Származási ország (alapítás éve)	Zsáner	A névben tett utalás ²⁰
Einherjer	Norvégia (1993)	viking metal	A Valhallában gyülekező elesett harcosok gyűjtőneve
Helheim	Norvégia (1992)	viking/black metal	Hel birodalma, a méltatlan halált haltak lakóhelye
King of Asgard	Svédország (2008)	dallamos death/viking metal	Odin epitetonja, utalás országának nevére
Månegarm	Svédország (1995)	viking/black/folk metal	Kozmikus farkas, Fenrir párja
Naglfar	Svédország (1992)	dallamos black metal	A „Körömhajó”, amelyen a Ragnarök alkalmával Hel csapatai érkeznek
Ragnarok	Norvégia (1994)	black metal	A világ végét jelentő ütközet elnevezése, az „istenek alkonya”
Týr	Feröer szigetek (1998)	progresszív/folk metal	A hadakozás és az igazság istene

A táblázatból jól látszik, hogy elsősorban Skandinávia zenészei választanak szívesen viking mitológiai nevet. A zsánermegjelölésből pedig az is kiderül, hogy egy zenekar nem feltétlenül játszik viking metalt, ha a tárgyalt világból választ nevet. Az ilyen esetekben leginkább pusztulásra, pusztításra utaló elnevezésekkel találkozunk (Naglfar, Ragnarok), ami a fentebb említett lázadási eszmény lenyomatának tekinthető.

Földrajzi értelemben jóval színesebb képet kapunk a nordikus hagyományok hatástörténetéről, ha a dalszövegeket vesszük közelebbi vizsgálat alá.²¹ Az első két példánk nem a klasszikusan viking metal-

20 Vö. *Mitológiai Enciklopédia*, szerk. Sz. A. TOKAREV, Gondolat, Budapest, 1988.

21 Az alábbiakban közölt dalszövegrészletek csak ízelítőül szolgálnak az egyes dalokhoz, a törzsszövegben említett elemek nem mindegyike lesz megtalálható a kiemelt részekben.

nak nevezett területről érkezik, sőt első szereplőnk nem is feltétlenül nevezhető a metal mozgalom részének, sokkal inkább annak előfutáraként tekinthetünk rá. Az 1968-ban alapított brit Led Zeppelin 1970-es, *Led Zeppelin III* című albumának nyitódala, az *Immigrant Song* egyike az első olyan műveknek, amelyek a viking világgal foglalkoznak.²² A dal csak nyomokban utal a mitológiára, amennyiben a viking hódítók 9. századi invázióját dolgozza fel, amelynek során jelentős területeket foglaltak el a Brit-szigetektől. A lírikában a vikingek harciassága, elszántsága és halált megvető bátorsága (utalás a Valhallába való bejutásra) keveredik a vágyott új lakóhely dicsőítésével. A cím nyilvánvalóan ironikus volta ráadásul új módon romantizálja a vikingek erőszakos betelepülését, saját szemszögükből nézve azt.

Következő állomásunk az Egyesült Államok és az 1984-es év. A Manowar a heavy metal mai napig egyik legismertebb zászlóshajója, fantasytémákkal, háborús hangulattal és természetesen viking mitológiával. A zenekar népszerűsége jelentősen közrejátszott abban, hogy a skandináv mítoszok újra bekerüljenek a köztudatba, ugyanis 1984-es *Sign of the Hammer* című albumuk több dalát is a témának szentelték. A harmadik tétel, a *Thor (The Powerhead)* mintegy dicséret Thor isten felé, mely legfontosabb jellemzőit sorolja fel: győzhetetlen kalapácsát (Mjöllnir, a Morzsoló), embereket, óriásokat és szörnyeket legyőző erejét, valamint égi útját, amelyet mennydörgés követ.²³

A viking metal létrehozójának a nyolcvanas évek végére egyszemélyessé váló svéd Bathory nevezhető. Az évtized elején hasonló pionírmunkát végző zenekar a black metal alapjainak lerakásánál is segédkezett, majd az egyszemélyes projektté alakulás során a frontember, Thomas Börje Forsberg (alias Quorthon) hazája mondavilága felé fordulva elkészítette a viking metal nagy trilógiáját: a *Blood Fire Death* (1988), a *Hammerheart* (1990) és a *Twilight of the Gods* (1991) című lemezeket.

A három album fokozatos zenei átalakulást is hozott a vonalas black metaltól az epikus viking metal felé. A *Blood Fire Death* című dala

- 22 „We come from the land of the ice and snow, / From the midnight sun where the hot springs flow. // Hammer of the gods will drive our ships to new land. / To fight the hordes and sing, and cry. / Valhalla, I am coming. // Always sweep with, with threshing oar. / Our only goal will be the western shore. [...] How soft your fields so green. Can whisper tales of gore. / Of how we calmed the tides of war. We are your overlords”. Led Zeppelin, *Led Zeppelin III*, Atlantic, 1970.
- 23 „Black clouds on the horizon / Great thunder and burning rain / His chariot pounding / I heard the heavens scream his name [...] Thor the mighty, Thor the brave / Crush the infidels in your wa / By your hammer let none be saved / Live to die on that final day / Gods, monsters and men / Will die together in the end”. Manowar, *Sign of the Hammer*, Ten Records, 1984.

a korábbi black metal hozzáállást erősíti szövegében is.²⁴ Utalásai alapvetően a Ragnarök, az istenek alkonya, a világ pusztulását megelőző ütközet köré szerveződnek, felidézve egy mindent eldöntő kozmikus csatát, amelynek kimenetele ebben az esetben nem a világ pusztulását előlegezi meg, hanem a mítoszokban is megtalálható ígéretet: a világ új alapokon fog újjáépülni.²⁵ Az ígéret, miszerint a régi, romantizált erkölcsök helyreállításával az újjáéledő viking öntudat fog győzedelmeskedni az ellenség felett, erősen keresztényellenes felhangokkal fogalmazódik meg a dalban.

Az 1990-es folytatás *Valhalla* című száma a maga kilencperces játékidéjével szintén fokozatosan műveli a mítoszrevitalizálást,²⁶ három témát is összefogva. Odin isten csarnoka, ahol a hősi halált halt harcosok várnak a Ragnarökre, a skandináv pogányság számára minden fegyverforgató álma. A dal egy temetésre váró holt lélek szöze, amelyben harcosi ideálját, Thort idézi meg a korábban a Manowar által is reprezentált jegyek bemutatásával, a Valhalla aranycsarnokban élhető életre vágyakozván. Az isteni világ képein túl a dal felidéz egy hagyományos temetési szertartást is, amelynek során a magas rangú holtat fegyvereivel egyetemben hajóba fektetik, majd utolsó útjára bocsátják a nyílt vízen.

A trilógia befejező része, a *Twilight of the Gods*²⁷ címében is az oly sokszor idézett világvéget előlegezi meg, című dalát is a témának szentelve. Ez esetben azonban nem egy adott mitológéma újraírásával van dolgunk, sokkal inkább a téma szimbolikus kiterjesztésével, aktualizálva az elkövetkező civilizációs katasztrófákra, amelyek az emberiség hanyatlásával járnak. A keresztény gondolkodásból ismert kígyó-edenkert motívummal, illetve egyfajta ateista „felvilágosultsággal” felvértezve a dal mintegy figyelmeztetésként szolgál azok számára, akik szeretnének megmenekülni a nyugati világ hanyatlásától.

- 24 „Soon the dawn shall arise / For all the oppressed to arm / A chariot of thunder shall be seen / And bronze horns shall sound the alarm // Fists will raise like hammers / To a cloudy black sky / Bonds and chains fall to the ground”. Bathory, *Blood Fire Death*, Under One Flag, 1988.
- 25 Vö. BERNÁTH, I. m., 19–20.
- 26 „God of Thunder / Who crack the sky / Swing your Hammer / Way up high [...] Seeds and honey / Milk and blood / A Sacrifice / To Thunder God // Laid in ship of Oak / On final sail to fate / Steel is at side / Drifting to the open Gates of / Valhalla”. Bathory, *Hammerheart*, Noise Records, 1990.
- 27 „There is a serpent in every Eden / Slick as grease and cold as ice / There is a lie in every meaning / Rest assured to fool you twice [...] Run from this fire / It will burn your very soul / Its flames reaching higher / Comed this far there is no hold / O, all small creatures / It is the twilight of the gods”. Bathory, *Twilight of the Gods*, Black Mark Production, 1991.

A viking témákat a heavy metalt létrehozó zenekar, a Black Sabbath sem hanyagolta el. 1990-es *Tyr* című albumukat a már hivatkozott istenről nevezték el, s a korong *Valhalla* című dala – mindamellett, hogy betekintést enged a Valhalla belső felépítésébe (Odin királysága, amely egyben az istenek otthona)²⁸ – utal Loki ármánykodásaira is, amelyek végül a világ pusztulásához vezetnek. A szintiszta death metalt művelő svéd Unleashed harmadik, 1993-ban megjelent *Across the Open Sea* című lemezének kezdődala a Bathory hagyományaihoz hasonló módon mutatja be Odin csarnokát, harcosok szájába adva a szavakat, s a dicső túlvilágot idealizálva.²⁹ Egy névvel meg nem nevezett atyát szólít meg a tétel, aki nem lehet más, mint Odin, ezzel is közösséget teremtve a múlt harcosaival.

Egy nagyobb ugrással 2006-ba lépünk át, amikor is a 2000-es évek során híressé vált két viking metal élharcos, a svéd Amon Amarth és a Feröer szigetekről származó Týr aktuális albumain ugyanaz a téma jelenik meg. Az Amon Amarth beszédes, *With Oden on Our Side* című albumának negyedik (*Hermod's Ride to Hel*),³⁰ és a Týr *Ragnarok* című konceptlemezének hatodik száma (*The Ride to Hel*)³¹ egyaránt Baldur isten halálát állítja középpontba. A világvége előjátékának is tekinthető történet szerint Loki ármánykodásai odáig vezetnek, hogy Baldur, az istenek legszebbike, Odin isteni gyermeke méltatlanul meghal, és a Helben kell szenvednie. Odin elszalajtja küldöncét, Hermödöt, hogy kérje vissza a holtat Heltől, aminek az ára az lenne, hogy a világon minden létező dolog megsirassa a holtat. Ez Loki újabb csele miatt nem történik meg, ezért Baldurnak a világ pusztulásáig az alvilágban kell maradnia.³²

Az Amon Amarth feldolgozása Hermöd utazását és a Hel leírását tűzte ki tárgyául. Előbb annak földrajzát (az ott található folyókat, a jeges klímát stb.) mutatja be, majd Hermöd és Hel párbeszédével és

28 „The Kingdom of Odin is the Kingdom of Gods / Where only souls of the brave may rest in peace / But someone among them had the skill of deceit / And raised the hand that would open the road to Hel”. Black Sabbath, *Tyr*, I.R.S. Records, 1990.

29 „Guided by my father's call / End of search, I hear them all / Now my quest is to live your dream / Land of the free passed on to me [...] To asgaard we fly / The spirit will never die”. Unleashed, *Across the Open Sea*, Century Media Records, 1993.

30 „Through valley's of darkness / On our way to Nifelheim / To the halls of Hel / Where my brother awaits [...] Hel: „If it's true, what you say to me / That the whole world mourns his death / If the whole world will weep / I will give him back his breath”. Amon Amarth, *With Oden on Our Side*, Metal Blade Records, 2006.

31 „Try as you may, you can't make all mourn / We're born alone and only death is our dowry / There he will stay, left to wonder why / We die alone into from where there is no return”. Týr, *Ragnarök*, Napalm Records, 2006.

32 H. A. GUERBER, *Myths of the Norsemen*, Geddes & Grosset, New Lanark, 2008, 226–246.

a fent említett kikötéssel zárul a dal. A feröeri feldolgozás sokkal inkább a hátramaradottak kétségbeesését igyekszik ábrázolni. A Týr egész albumán végigvonuló, mintegy lélektani betekintést nyújtó retorika sokkal inkább emberközelivé varázsolja az amúgy igen távoli, szinte évezredes történetet, valódivá téve a szorongást, amely áthatja a skandináv mitológiát.³³

A német–norvég (ma német–finn) Leaves' Eyes szimfonikus és népi elemekkel kiegészített gothic metaljával az eddigiekhez képest könnyedebb vonalat képvisel. 2009-es lemezük (*Njörd*) címadó dala³⁴ a tenger egyik istenét, Njördöt idézi meg. Njörd egyike azon asgardi fennvalóknak, akik az ász-ván istenek háborúja³⁵ után Vanaheimből túszként kerültek át Asgardba.³⁶ Njörd ván származásához méltóan korábban vegetációs isten lehetett, aki később a tengerrel került összefüggésbe. Ez a kettős természet szépen kivehető a Leaves' Eyes feldolgozásából is, amely megint csak egy hajós által megszólaltatott tétel, afféle Njördhöz intézett, kedvező széljárást óhajtó ima.

A norvég Enslaved progresszív black metalja az *Axioma Ethica Odini* lemez *Ethica Odini* című dalában a fentiekhez képest jóval filozofikusabb irányból közelíti meg Odin isten alakját.³⁷ A Bathory *Twilight of the Gods* című számában felvillantott tágabb értelmezéshez hasonlóval találkozunk itt is: az album és a dal az ősi skandináv etikát mutatja fel számunkra, Odin és hívei párbeszédén keresztül. Ebből világossá válik, hogy az „odini etika” lényege a szembeszegülés a keresztény világossággal, megmerítkezvén az ősi bölcsességben, amelyért Odin a fél szemét adta.³⁸ A szöveg folytonosságot épít a múlt bölcsével, rámutatva, hogy azok korábbi munkája és halála építette ki az utat a mostani „új felvilágosodás” felé. Odin dicséretére épül a német Falkenbach 2011-es ...*Where his Ravens Fly...* című dala is, amely pontos leírását adja mind Asgardnak, mint a Valhallának, felsorolván annak teremt,

33 Vö. BERNÁTH, I. m., 19.

34 „The God of Storms will you hear me / The shore is close but I fear it / Fjord / I am lost on my course Gardariki / Caught in a fiery temper // Njord / When you touch the earth / With golden sun rays / Njord / Your white palace embraced in gold / Vanir God – I am Njord / Send me waves / Like silk from the East / Njord / And skin of a maiden's cheeks / Nine wave maidens arise”. Leaves's Eyes, *Njörd*, Napalm Records, 2009.

35 GUERBER, I. m., 35.

36 Vö. *Mitológiai Enciklopédia*, 595.

37 „You have the key to mystery / Pick up the runes; unveil and see / Judgment comes, before us lie / The paths of war and you may die / You have the key, cross over and see / The old and wind-cold tree / Walk the steps and you'll hear the winds that cry”. Enslaved, *Axioma Ethica Odini*, Indie Recordings, 2010.

38 Vö. *Mitológiai Enciklopédia*, 596–598.

lakóit, valamint Odin állandó kísérőit, a mindent látó hollókat.³⁹ A zenekar német származását erősíti Odin Wotan néven való megnevezése is, amely nosztalgikusságával a 19. századi romantika világának hangulatát teremti újra.

Utolsó dalszövegünk Svédországból érkezik. A Månegarm *Hordes of Hel* című dala Hel istennőt szólaltatja meg a Ragnarök előestéjén,⁴⁰ aki csapatait összegyűjtve készül a végső összecsapásra az ász⁴¹ istenekkel és az einherjer gárdával.⁴² A harcos felvonulást és menetelést megidéző tétel az eddigiekkel ellentétben nem a Valhalla erőit, hanem annak végső ellenségeit dicsőíti, megint csak új irányokat mutatva a recepciónak.

A viking metal képi esztétikája

A fenti dalszövegek által megalapozott hangulatot az egyes viking témájú lemezborítók tovább színesítik. Visszatérünk 1988-ba, a Bathory *Blood Fire Death* albumához, amelynek borítóján Peter Nicolai Arbo *Asgårdsreien* (1872) című romantikus festménye szerepel. A képen Odin istent láthatjuk, ahogy égi seregével végigvonul a táj fölött (az album első, instrumentális tételének a címe is *Odens Ride over Nordland*). A festmény felhasználása a Bathory nemzeti múlthoz való kötődését is szemlélteti, hiszen ezzel nemcsak a germán ókorba, hanem – a Falkenbach szóhasználatához hasonlóan – a nemzeti romantika korába is visszarepíti a szemlélőt.

Szintén Odint mintázza a norvég Einherjer 1998-as albumának, az *Odin Owns Ye All*nak a borítója is, amely egy archaizáló fadaragvány rajzát használja fel. Odin két, már korábban említett állandó attribútuma jelenik meg a képen: egyrészt idős, félszemű férfiként való ábrázolása, másfelől két hollója. A svéd Thyrfing egy lépéssel közelebb megy Odin lakhelyéhez, a Valhallához, 1999-es *Valdr Galga* című album borítóján mutatva be azt. Vacsoraasztalt látunk, amelynek főhelyén a félszemű Odin ül, harci díszbe öltözve, vállán egyik hollójával. Az asztal megterítve: a minden éjjel újjáteremtődő húsú csodavadkan, Sæhrímnir⁴³ van feltálalva a szintén fegyverben asztalhoz ülő einherjer

39 „Geri and Freki does Heerfather feed, / the far-famed fighter of old. / But on wine alone does the one-eyed god, / Wuotan, forever live”. Falkenbach, *Tiurida*, Napalm Records, 2011.

40 „With vengeance in our minds / We march towards the war / When all is done and we have won / Death will ride again”. Månegarm, *Legions of the North*, Napalm Records, 2013.

41 Asgard lakói, ellentétben a ván istenekkel, akik Vanaheimből származnak.

42 Vö. *Mitológiai Enciklopédia*, 587.

43 Vö. GUERBER, I. m., 41–44.

gárda számára, akik Odinra emelik ivókürtjüket. A hátsó borítón látható, hogy a valkűrök, Odin harci szüzei is jelen vannak, ők szolgálják ki a harcosokat.

A már szintén említett Enslaved-album (*Axioma Ethica Odini*) továbbra is Odinnál marad. Az istent kopasz férfiként ábrázolva láthatjuk, amint egy vörös körbe néz bele. A feltehetően alsónézetből készült kép Mímir kútjának⁴⁴ mélységéből tekint Odinra, aki – ahogy arról már szóltunk – fél szemét adja a titkok meglátásáért cserébe. A Falkenbach 2011-es albumának borítója pajzsszerű címeren láttatja Odin kísérő állatait, a két sokszor hivatkozott hollót, Húgint és Múrint, valamint az isten farkasait, Gerit és Frekit is.

Thor és Thrym óriás párharcának állít képi emléket a Týr 2011-es lemeze, amely címét is ettől a mítosztól kölcsönzi (*The Lay of Thrym*). A különös történet szerint az óriás ellopja Thor fegyverét, a Mjölnirt, és csak akkor hajlandó visszaadni azt, ha az istennők legszebbike, Freya feleségül megy hozzá. Természetesen Loki keze is benne van a dologban, aki megoldást is talál a helyzetre: Thort elfátyolozott menyasszonynak öltöztetik be, és Freyaként adják át Thrymnek. A menyegző során Thor visszaszerzi kalapácsát, és megöli mind Thrymet, mind annak teljes udvartartását.⁴⁵ A borítón a dühös Thort látjuk, aki kalapácsával felfegyverezve az óriás holtteste mellett áll, gyeplőn tartva kocsijához tartozó kecskebakkait. A háttér az óriások világát, a jeges Jötünheimet ábrázolja, s a tájat Thrym vére színezi vörösre.

Utolsó két képünk ugyancsak az istenek ellenségeinek állít emléket. Az Amon Amarth *Surtur Rising* (2011) és a Månegarm korábban már hivatkozott *Legions of the North* (2013) című munkája a támadók két legfontosabb vezetőjét ábrázolja. A *Surtur Rising* borítója – az album címéhez méltóan – a lángoló kardjával rohamozó tűzóriást, Szurtr⁴⁶ mutatja ütésre emelt fegyverrel. Körülötte természetének megfelelően minden lángokban áll, a háttérben vulkán tör ki, vele szemben pedig emberek vagy einherjerek csoportja készül formációba rendeződni. A Månegarm borítójának középpontjában a leírások alapján hullaszerű Hel istennő áll. A kifejezetten sötét, zöldes, betegséget sugárzó színekkel operáló képen nemcsak a holtak vezére, hanem két testvére (Hellel együtt mindhármuk apja, Loki), a Fenrir farkas és a világkígyó, Jörmundgandr is látható, néhány élőholt harcossal egyetemben. A ré-

44 Vö. *Mitológiai Enciklopédia*, 593–594.

45 Vö. *Mitológiai Enciklopédia*, 603–605.

46 Vö. *Mitológiai Enciklopédia*, 602.

mek triója fölött a zenekar logója is látható, így tulajdonképpen még egy rémfarkas is megjelenik az ellenség soraiban.

*

Fenti áttekintésünk csak ízelítőül szolgál a viking metal szövegi és képi esztétikáját illetően. Ami a felvillantott szövegekből és albumborítók-ból világosan kiderül, az a skandináv mitológia legalapvetőbb vonalainak tisztetben tartása: a mondakör mozgatórugója a harc, a háború. A heavy és extreme metal maszkulin harciasságához illeszkedő feldolgozások a már korábban is említett lázadási eszményt testesítik meg. A harc nemcsak a dalszövegek belső világában valóság, hanem a zenészek és a rajongók számára is. Az alternatívaként szolgáló világban való elmerülés az elfogadott normák és a nyugati világ értékrendje elleni lázadást jelenti számukra. Az újpogány mozgalmakéhoz hasonló romantikus nosztalgián túl a hasonló szövegek (nem korlátozva a viking mitológiára, hanem bármilyen antik mondakört felelevenítő textusra is kiterjesztve) és a zene együttes ereje hozza létre a „heavy metal karneválját”, amely a társadalmi feszültségeket és a mindennapok frusztrációit segíti egy agresszív, de kontrollált környezetben kiengedni.⁴⁷

Kiemelendő továbbá, hogy lehetőség szerint igyekeztünk az idézett szövegeket nem megfosztani populáris dalszöveg mivoltuktól. Világos, hogy nem szépirodalmi szövegekről beszélünk, amelyek így elsősorban nem a poézis belső mechanizmusait alkalmazzák. Ettől függetlenül megmutatják számunkra azt, hogy az egyes szövegírók és albumborító-tervezők miként olvassák – és esetenként írják újra – a skandináv mitológia kelléktárát. A mítoszok által hátrahagyott textuális lyukak, amelyek az olvasóra róják a hézagkitöltés feladatát,⁴⁸ a művészeket különféle megoldásokra sarkallják. Így jöhetett létre az ellenség idealizálása, a túlvilág vágya, a harc dicsőítése, illetve a némileg filozofikusabb megközelítés lehetősége ugyanazon kérdések kapcsán. S bár az itt csak röviden megfogalmazott tételek a jelen terjedelmi kereteket jóval meghaladó elemzéseket érdemelnének, talán ennyiből is kiválglik, hogy a viking és a mitologikus metal a kortárs popkultúra olyan terméke, amely jóval túlmutat önmagán és a társadalmi konvenciók által meghatározott előítéleteken.

47 Karen Bettez HALNÖN, *Heavy Metal Carnival and Dis-Alienation. The Politics of Grotesque Realism*, Symbolic Interaction 29. (2006/1.), 33–48.

48 Vö. Iser, I. m., 281–287.

Demus Zsófia

VALHALLA KONTRA MENNYORSZÁG

*Szerepek a vallás tükrében a Vikingek című sorozatban**

Fosztogatnak, hidegvérrel ölnek, nőket erőszakolnak: röviden így lehetne összefoglalni a köztudatban élő képet a vikingekről, melyet a kortárs populáris média csak tovább erősít. Ezekben a médiumokban a vikingek ábrázolásánál fontos szerepet játszik a konvenciók szerint férfiasnak tartott tulajdonságok kiemelése, és a cselekményben ezeknek, valamint az erőszaknak a hangsúlyozása. Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a történelem rendkívül sok olyan történetet tartogat számunkra a vikingekről, amelyek az előbb említett tulajdonságok mellett másféle szempontokat is kiemelnek. Éppen ezek lesznek azok a kapcsolódási pontok, amelyek a populáris média területén összekötnek egy régvolt kultúrát a jelenkorral. A kérdés csupán az, hogy miért éppen a vikingek történetében kellene keresnünk ezeket a kapcsolatokat, mit tartogathatnak számunkra ezek a történetek?

A történelmi sorozatokat¹ sokáig a televíziós sorozatok mostoha-gyerekeinek tekintették, ezeknek az esetében ugyanis többféle megközelítésből merülhetnek fel problémák. A gyártók felől túlságosan sok mindenre (látvány, jelmez, díszletek, történelmileg igazolt adatok) kellett odafigyelni, hogy egyrészt hiteles, másrészt érdekfeszítő legyen az adott sorozat. Ezenkívül a befogadói oldalnak is kiemelten kellett érdeklődnie a bemutatott korszak iránt.² A kétezres években azonban drasztikusan megváltozott a televíziós sorozatok felépítése, mind a karakterek kidolgozottságát és a cselekmény struktúráját, mind a technikai fejlődésnek köszönhető filmszerűséget tekintve. Ennek következtében az epizódok időtartama és a rendelkezésre álló költségvetési keret is megváltozott, ami kedvezően hatott a történelmi sorozatok

* A tanulmányban fény derül a tárgyalt sorozat cselekményének kulcsfontosságú mozzanataira (a szerk.).

1 A történelmi sorozatok döntően *serial* jellegűek, s mint ilyenek „egy fiktív elbeszélés »széthúzásából«, kiterjesztéséből építkeznek”. A sorozatok kategorizálásához lásd Keszeg Anna, *A sorozatszerűség a kortárs televíziós sorozatok perspektívájából*, Szépirodalmi Figyelő 2015/5., 33–43.

2 Gayer Zoltán foglalkozik részletesebben azzal, mekkora szerepe van a befogadói élvezetben a nézői tudásnak, amely egyfajta előzetes ismeretként van jelen. Vö. GAYER Zoltán, *A befogadás útjai*, Médiautató 2015. tél, www.mediakutato.hu/cikk/2005_04_tel/05_a_befogadas.

elterjedésére és népszerűségére. Az olyan „kosztümös” sorozatok után, mint a *Herkules* vagy a *Xena*, az igazi áttörést talán a 2005-ben műsorra tűzött *Róma* jelentette, amely a római köztársaság bukását, a császárság felemelkedését mutatta be eredeti helyszíneken.³ A kétezres évektől többféle történelmi korszakot, eseményt dolgoztak fel olyan műsorok, mint *A palota ékköve*, *Az elit alakulat* vagy a *Tudorok* és a *Borgiák*, de említhetném a szintén nagyon népszerű *Spartacus – Vér és homok*, *A katedrális*, vagy az itthon is főműsoridőben közvetített *Szulejmán* című sorozatokat is.

A történelmi sorozatok esetében a legtöbb kritika a hitelességet éri, ugyanis az írók a történelmi tényeket rendszerint szabadon használják fel, újraalkotva a történelmet a kor benyomásszerű ábrázolásával, egy-egy esemény vagy karakter kiemelésével. Némely történész hálás ezért a kezdeményezésért, ugyanis a sorozatoknak köszönhetően nagyobb az érdeklődés az adott korszak iránt, mások viszont éppen a pontos adatokat hiányolják, holott a sorozatok terén is népszerű középkorról vannak ugyan források, de nagy részükről nem állapítható meg hitelességük. A vikingekről a keresztény szerzetesek ellenpropagandáján és a tárgyi leleteken kívül néhány térképről, illetve kalmárok által írt feljegyzésekből nyerhetünk információkat. Európa több országában rendeznek kiállításokat a korról, azonban a róluk kialakult képet pontos adatok híján a képzelet egészíti ki, továbbá egyfajta misztikum, amely rendkívül gazdag terepet kínál a populáris médiának.

Ezt használja ki a *Vikingek (Vikings)*, a History Channel első saját gyártású drámai sorozata is, amely a populáris médiában rekonstruált vikingképet kívánja árnyalni azáltal, hogy történelmileg hiteles, mégis magával ragadó, eseményekben gazdag műsort nyújt a nézők számára. Sikerét igazolja az eddig megjelent négy, illetve a készülő ötödik évad, valamint a nyolcmillió nézettség. A sorozat ötletgazdája és vezető producere Michael Hirst Emmy-díjas forgatókönyvíró, akinek nevéhez olyan alkotások fűződnek, mint a *Tudorok* és a *Camelot* sorozatok vagy az *Elizabeth* és az *Elizabeth: Az aranykor* című filmek. A *Vikingek* készítését hosszas kutatómunka előzte meg; célja a vikingek fénykorának, tehát annak a négyszáz évnek a bemutatása, amíg Skandinávia fel nem vette a kereszténységet. Az író Ragnar Lothbrok (Travis Fim-

3 A sorozat első évadának költségvetése százmillió dollár volt, csak reklámra és marketingre tízmillió dollárt költöttek. A pozitív kritikai fogadtatás ellenére sem tudták elkészíteni a tervezett későbbi évadokat, így a második évad után véget ért az egyik legdrágább sorozat. A szériáról bővebben lásd MÁRTON Imola, *Soha nem látott Róma*, Filmtett 2017. április 15., www.filmtett.ro/cikk/2710/kosztumos-tortenelmi-sorozat-az-hbo-n.

mel) személyét és a róla szóló legendákat állította középpontba, egy család történetét, amelyből a vikingek történelmének bizonyos szakaszai és kultúrája, istenei és hitvilága bontakozik ki.

Michael Hirst sorozata a véres csaták, erőszakos cselekmények, fosztogatások és portyák sokaságán túl, melyre más vikingekről szóló alkotások is kellő hangsúlyt fektetnek, inkább a család történetére, a szereplőkre és szerepeik fontosságára fókuszál – mindezt a vallás és a mitológia ábrázolásának tükrében. Mindenkinek megvan a maga helye (sorsa) ebben az elbeszél világban, és ezáltal jóval teljesebb képet kaphatunk a vikingekről, erről a legendás népről, amit a látvány és az autentikus korábrázolás, az öltözetek kidolgozottsága tesz még teljesebbé.⁴ Rengeteg filmfeldolgozás mutatja be ezt a korszakot, de a *Vikingek* nagyon érdekes kísérletet tesz arra, hogy a pogány hitrendszert és mitológiát összekapcsolja a kereszténységgel, méghozzá a társadalmi szerepeken keresztül. A sorozat központi kérdése: hogyan formálódik a hit a keresztény, illetve a pogány vallás felől, melyek azok a mozzanatok, amelyek képesek elbizonytalanítani egy szerzetest vagy akár egy viking királyt is a hitében?

„More, give me more. / Give me more. / If I had a heart I could love you. / If I had a voice I would sing. / After the night when I wake up / I'll see what tomorrow brings”.⁵ Fever Ray *If I had a heart* című számával veszi kezdetét a *Vikingek*, mely a sorozat főcímdala is: idézett soraival és dallamával remek atmoszférát teremt. A sorozat cselekménye 793-ban, a kelet-balti partvidéken, Skandináviában veszi kezdetét. Ragnar Lothbrok feleségével, Lagerthával és két gyermekével földet művelnek, azonban hamar nyilvánvalóvá válik, hogy Ragnarnak nagyra törő tervei vannak: szeretné meghódítani a nyugati területeket. Az eddig megjelent évadok közül az elsőben Ragnar nyugati portyáit követhetjük soron: hogyan válik egyszerű földművesből *jarl*-lá.⁶ A későbbi évadokban még magasabbra, királyi rangra emelkedik, igaz, számtalan konfliktus, veszteség és bonyodalom árán, melyeknek ugyan néhány esetben a szerelem a kiváltója, de sok esetben a transzcendens vagy a vallási szál erőteljesebben befolyásolja az események alakulását. Ragnar személyéről gazdag mitológiai anyag tanúskodik, ugyanakkor ezektől

4 A készítők annyira figyeltek a kulturális különbségek érzékeltetésére, hogy néhány jelet óészaki és óangol nyelven elbeszélve hallhatunk. Ilyen például, amikor Ragnar az angol tengerpartra történő megérkezésekor a katonákkal tárgyal (1. évad 3. rész).

5 „Még, adj nekem még. / Adj nekem még. / Ha lenne szívem, szeretnék. / Ha lenne hangom, énekelnék. / Az éjszaka után, amikor felkelek / Látni fogom, mit hoz a holnap.”

6 Skandináv nemesi cím, később így nevezték a királyi helytartókat.

nehéz elválasztani a történelmi tényeket. Jóllehet, létezését nem kérdőjelezzük meg, de a sagákban leírtak valószínűleg több történelmi karaktert montírozhattak össze. Ezek aztán mitikus, mesés történetekkel bővültek, így talán még az sem elképzelhetetlen, hogy Ragnar szoros barátságot kötött egy keresztény szerzetessel (ahogy az a sorozatban is megjelenik).

A kereszténység és a pogány vallás ütköztetése, összehasonlítása a sorozat egyik fő mozgatóeleme, amely át- meg átszövi a narrációt és a cselekményt, formálja a karakterek jellemét. Ragnar karakterfejlődése a negyedik évadra beteljesedik: halála és fiai bosszúja, akiket a negyedik évadban fokozatosan megismerhettünk, remek átvezetésként szolgál a következő évadra, amelyben minden bizonnyal Björn Földközi-tengeri felfedezéseit, valamint Ubbe, Hvitserk és Csonttalan Ivar⁷ további kalandjait ismerhetjük meg.

A vallás reprezentációi: szertartás és rítus

A rítusok és szertartások vizsgálatát több etnográfiai, szociológiai tanulmány a szerep fogalma felől közelíti meg, amely Durkheimnél „a közösségben betöltött funkciót jelöli: a közösségben elfoglalt s a közösség által kijelölt helyet és az ezzel összefüggő feladatkört”,⁸ mely a társadalmi együttélés elengedhetetlen feltétele. Az Arnold Van Gennep által leírt átmeneti rítusok⁹ legfőbb feladata, hogy könnyebbé tegyék a szerepváltást az ember számára. Ezek a rítusok fontos szerepet játszanak az élet minden szakaszában, s a közösségi élet feltételrendszerének alapját képezik. A *Vikingek* című sorozatban is jelentős hangsúlyt kapnak a rítusok, a különféle szertartások, és a szerepek rendszerén keresztül a vallás is különbözőképpen reprezentálódik.

A sorozat ezt technikailag úgy mutatja be, hogy a keresztény és a pogány vallás értékeit látszólagosan egymással ütközteti, ugyanakkor ennek nem titkolt célja, hogy végül univerzális hasonlóságukat domborítsa ki. A keresztény és pogány szertartások párhuzamos bemuta-

7 Csonttalan Ivart illetően a sagákban többféle változat létezik, miért is lett csonttalan. Ez azonban nem befolyásolta a harcokban; a sorozatban is kiveszi részét az ütközetekből, ravaszsága és leleménye kárpótolja testi gyengeségéért. Kegyetlensége azonban nem ismer határt, amit az is bizonyít, hogy miként végzett testvérével, Sigurddal.

8 Durkheim szerepfogalmának ismertetéséhez lásd MÉREI Ferenc, *Közösségek rejtett hálózata*, Osiris, Budapest, 1996, 218.

9 Vö. Arnold van GENNEP, *Átmeneti rítusok*, ford. VARGYAS Zoltán, L'Harmattan, Budapest, 2007.

tásával olyan értékekre és elvekre világít rá, amelyek az egyik oldalról elfogadottak, míg a másiktól teljesen kizártak. Azonban nem áll meg ezen a ponton, hanem megpróbálja a két vallás „kinevezett” képviselőivel, Ragnarral és Athelstannal pogány, illetve keresztény oldalról magyarázni az okokat. Az elfogadás és a megértésre való hajlam a vallás és a szertartások iránt csupán kettejük kapcsolatában figyelhető meg, a közösség többi tagjánál egyáltalán nem, vagy legfeljebb átmenetileg. Viszonyuk a vallás szempontjából az univerzális közös nevezőt keresi és állítja középpontba, melyet – mint kiderül – nem a vallásos meggyőződés, hanem sokkal inkább a szerepek és azok folyamatos átalakulása, de főleg az ember határoz meg.

A sorozat alkotói rendkívül nagy hangsúlyt fektettek a közösség és annak legfőbb eseményei (születés, felnőtté válás, házasság és halál) köré szerveződő szertartások, rítusok bemutatására. A *Vikingek* első három évada – de részben a negyedik is¹⁰ – a kereszténység és a pogány vallás hasonlóságait és különbségeit vonultatja fel a közösségi események kapcsán. Legtöbb esetben az összehasonlítások közvetítője maga Athelstan, amire technikailag is jó példa, amikor a montázs eszközével a szentmisén lévő áldozást hasonlítja össze a viking emberáldozattal (2. évad 5. rész). A vikingek minden kilencedik évben elzarándokolnak Upsalába, hogy áldozatot mutassanak be az isteneknek, kéréseiket közvetítsék feléjük és imádkozzanak. A szertartás kulcsfontosságú jelene a többféle állatáldozat (mindegyikből kilenc) után a kilenc ember feláldozása. Ragnar azt szerette volna, ha Athelstan lesz az egyik áldozat, ezzel bizonyítva, hogy mennyire elkötelezett híve a vikingeknek, és hogy hisz az isteneikben. Ő azonban nem vállalta ezt a feladatot, később viszont ez az emlék lesz az, amely látomásszerűen előtör belőle a misén. Krisztus keresztre feszített testét, ahogy a töviskorona helye vérezni kezd az oltári szentségen, párhuzamosan ábrázolja a fáról lelógó emberáldozatokkal, akiket szintén kivégeztetnek. Véréket felhasználják, ahogy a keresztények Jézus testét és véréit az ostyával magukhoz veszik. Mindeközben egyszerre hallhatjuk a vikingek szertartásos kántálását és a prédikáció latin szövegét.

Hasonló párhuzamokat láthatunk, még ha nem is ennyire direkt módon imádságoknál, áldozathozatalnál vagy akár egy esküvő, egy temetés esetében is. Mind másféleképpen mennek végbe, más-más érdekhez kötődnek, abban azonban hasonlítanak, hogy közösséget te-

10 Jelen tanulmány többnyire az első három évad eseményeit dolgozza fel, a negyedik évaddal csak érintőlegesen, néhány részletet kiemelve foglalkozik.

remtenek. Azon túl, hogy egy-egy ilyen esemény összeköti az embereket, átjárót nyit a transzcendens és a reális világ között. A vikingek esetében a vallás, a hit gyakorlása sokkal ösztönösebb, természetesebb folyamat, amelyben kiemelt szerepet játszik a szabad akarat, ahogy az a házasság esetében is látható. A sorozat szintén párhuzamosan ábrázolja Floki és Helga, valamint Aethelwulf és Judith¹¹ esküvőjét (2. évad 7. rész). Fontos különbség, hogy míg az előbbi szerelemből, addig az utóbbi érdekekből történik, és a felek más módon pozícióban érvényesülnek. A két vallás közti különbség persze más téren is nyilvánvaló: a vikingeknél a harcok előtt vagy után, a győzelem reményében vagy az isteneknek hálát adva állati (sőt olykor emberi) áldozatra kerül sor. Ezek az áldozatok isteneikhez, Odin kultuszához kapcsolódnak, és keresztény perspektívából tekintve rendkívül erőszakosak. Ezt leginkább a vérsas rítusánál (2. évad 7. rész) láthatjuk, amely egy rendkívül kegyetlen kivégzési módszer, ugyanakkor a vikingek esetében erre a rítusra is érvényes, hogy aki félelemmel indul a halálba, az nem kerülhet a Valhallába, nem ihat együtt az istenekkel.

A pogány szertartások és rítusok a közösséget egyfajta révületbe helyezik, amely által a transzcendens tér még inkább hangsúlyosabbá válik. Ennek egyik szimbolikus, metaforikus képe a holló. Általa átjárhatóvá válik a két világ, ugyanakkor sok esetben baljós előjelű. A holló a viking mitológia szerint lélekvivő madár, amely képes áthaladni az élő és a holt világ között, érintve azok határait. A holló szerepe a sorozatban rendkívül sokat sejtető: általában veszteség vagy konfliktus előjele, amelynek a vikingek rendkívül nagy jelentőséget tulajdonítanak. Erre sok esetben épít a sorozat is, például Ragnar már az első epizódban hollók jelenlétében látható a véres csatamezőn, s később halálának hírére is a hollók közvetítik fiainak.

A transzcendens és a reális világot összekötő karakter azonban kétségkívül a látó, akinek szerepe meghatározott időhöz van kötve: csak valamilyen kérdés megválaszolása vagy egy álom megértése érdekében keresik fel. A vikingek számára fontos ismerni a sorsukat, hogy mit tartogatnak számukra az istenek. Hisznek a jelekben és a látomásokban, az álmokban, de sokszor nem értik vagy félreértik azokat. A látó pedig a jóslat természetéhez igazodva soha nem ad egyértelmű válaszokat: a jövődőlés csak akkor válik érthetővé, mikor már bekövetkezett, és túl késő változtatni rajta. A cselekmény előrehaladtával világossá

11 Aethelwulf Egbert király fia, a következő trónörökös, aki feleségül veszi Judithot, Aella királynak, Northumbria uralkodójának a lányát a szövetség megerősítése miatt.

válik, mi az, ami eleve meg van írva, ahol nincs megadva a változtatás joga. Éppen ezért a vikingeket leginkább az foglalkoztatja, hogy mikor következik be a halál: mennyi idejük van hátra?

Vallás a szerepekben: Athelstan és Ragnar

A *Vikingek* című sorozat nem az európai humanizmus perspektívájából, hanem a pogány vallás és szokások rendszerén keresztül mutatja be a skandináv nép életét, amelyben a szerepek rendkívül nagy hangsúlyt kapnak. Ugyanakkor a közösségben betöltött szerepkörök mellett két karakter, Athelstan és Ragnar filozofikus kapcsolata emelkedik ki, amelyen keresztül a pogány és a keresztény értékek találkozása figyelhető meg. Hit és misztikum ellentétének tűnő hatásmechanizmusa kerül előtérbe, amelynek kapcsán a jelenetekben is megfigyelhető, hogy nem kioltják, hanem sokkal inkább felerősítik egymást.

A pogány hit szerint a halál jobb végzet az életnél, hiszen akik szeretik egymást, ott örökre egyesülhetnek; ebben bízik Ragnar is, miután elvesztette Athelstant. Kapcsolatuk ugyan a földi életre korlátozódik, de egymás hitének megértésén, elfogadásán alapul – egyfajta útkeresés önmaguk megtalálása felé. Ez biztosítja azt a többletet, amelynek köszönhetően nem egy szokványos viking történetet kapunk, hanem a populáris kultúra eszközeibe csomagolt filozofikus-vallási jellegű történelmi sorozatot.

Athelstant a kívülálló szerepkörében ismerhetjük meg, amely egyúttal a belső narrátor funkcióját is betölti, hiszen az ő szűrőjén keresztül vezet be a sorozat a pogány vallási és társadalmi szokásokba, ugyanakkor a keresztényekbe is. Idegen kultúrában nevelkedett, Ragnar első nyugati portyája alkalmával hozta magával; megtapasztalta a kulturális sokk élményét, de később asszimilálódik, a család részévé válik. Az első évadban Ragnar a pogány vallás rítusait, szertartásait mutatja be neki, és többször meg is kísérti, hogy szegje meg szerzetesi fogadalmát, amelyhez a környezetváltás ellenére Athelstan sokáig ragaszkodik. Jellemfejlődése évről évre követhető: ahogy a külseje is változtat, úgy az elsőre még szokatlan, barbár szokásokat is látszólag elfogadja, s a viking közösség teljes jogú tagjává válik. Athelstan folyamatosan tágitja határait, a szerzetesi elveket lecseréli, és a vikingek oldalán harcol. A hozzájuk való kötődés egyik legfőbb bizonyítékeként még egy szerzetest is megöl. Minden ilyenfajta tett ellenére vannak azonban

pillanatok, amelyekben mégis a keresztényi oldala domborodik ki: folyamatos vívódás, ambivalens érzések figyelhetők meg karakterében, s ezek a legtöbb esetben a vikingek barbár szokásainál (emberáldozat, kínzások) jelentkeznek, amelyeket képtelen elfogadni.

Nem Athelstan az egyetlen, aki folyamatos kételyekkel küzd: a cselekmény előrehaladtával egyre több szereplő bizonytalanodik el hitében. Ez a sorozat elbeszéléstechnikájának is része: a vallás mint eszköz, amely egy-egy csomópontot kialakítva, a konfrontáció forrásaként szolgálva továbbviszi a cselekményt. Mégis legtöbb esetben ezek a csomópontok Athelstan és Ragnar köré épülnek fel.

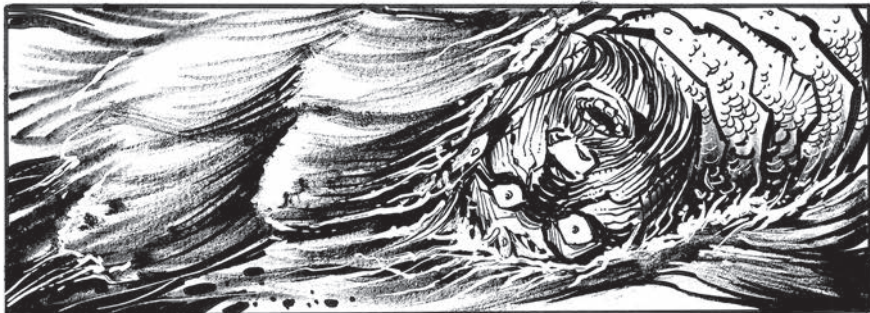
Athelstan kételyeit stigmatikus hallucinációk kísérik, megjelennek rajta a töviskorona nyomai, és a kezén (a szögek helyén) vérezni kezd. Egy másik alkalommal Máriát véli felfedezni egy bántalmazott nőben. A látomásszerű jelenések nagy szerepet játszanak mind Athelstan, mind Ragnar életében. Athelstant azonban csak addig kísérik, kísértik, míg a pogány vallást követi. Hosszú folyamat, ahogy a keresztény szerzetesből viking harcos, majd újra megtért keresztény ember lesz. Ezt a változást szimbolizálja a Ragnartól kapott karkötő, amely a férfivá válás beavatását, ugyanakkor a közösséghez és az istenekhez való kapcsolódást is kifejezi, ahogyan a keresztényeknél a kereszt, melyet Athelstan halála után Ragnar visel. Amikor egy látomásban megjelenik neki az Úr, Athelstan újra megtalálja hitét, így a karkötőre sincs már szüksége, megszakítva ezáltal a kapcsolatot a vikingekkel.

Ragnar és Athelstan kapcsolatának Floki, a vikingek hajóácsa vet véget, ugyanakkor személye végigkíséri barátságukat, megpecsételve a szerzetes – ahogy ő nevezi: a csuhás – sorsát. Sok esetben nem teljesen nyilvánvaló, mi vezérli a férfit, de Athelstan iránt érzett megvetése, féltékenysége már az első találkozás óta jelen van. Athelstan próbálja bizonyítani, hogy a viking elvek és hit szerint él, amit az akkor még meglévő karkötővel is igazol. Azonban, ahogy Floki fogalmaz, „nyakörvtől a nyakadban még nem leszel kutya”. Személye mindig éles bírálatként hat Athelstanra: nem akarja elfogadni, hogy a közösség tagja, hogy az istenikhez imádkozik, és legfőképpen hogy ekkora befolyással van Ragnarra. Athelstan halála után Ragnar egyre többet elmélkedik a túlvilágról; szerinte Athelstan a mennyországba került, viszont őt, a viking harcost Isten nem engedné a színe elé, ezért soha többé nem találkozhat barátjával. Ugyanakkor mindent megtesz azért, hogy ez mégse így legyen: Párizs bevételénél, amikor Ragnar halálos beteg lesz, meg is keresztelkedik, hogy találkozhasson Athelstannal a mennyor-

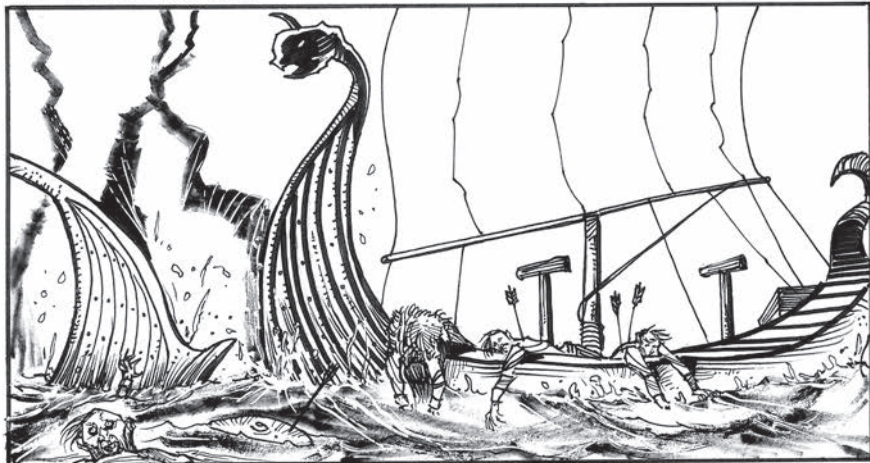
szágban. Számára a pokol kérdése fel sem merül, ebben Istenre bízta magát. Ragnar életében a túlvilág létezése folyamatosan megkérdőjeleződik, és halála éppen ezt a kételyt erősíti. A harcban hősként elesetteket, akik nem félnek a haláltól, a valkürök a Valhallába viszik, azonban Ragnart Aella király bosszúja miatt megfosztják ettől a jogtól: egy kígyókkal teli tömlőbe vetik, ahogy a róla szóló sagák is írják, így nem kerülhet a Valhallába.

Michael Hirst szerint a *Vikingek* nem kizárólagosan Ragnar Lothbrokról szól, hanem a vikingekről. Közülük Floki, Egbert király és Rollo karakterei meghatározóak, ugyanakkor a sorozatban rengeteg erős női szereplő is helyet kap. Ragnar felesége, Lagertha, a bátor amazon, aki hatalmas rangra tesz szert, de második felesége, Aslaug királynő a maga misztikus-boszorkányos képességeivel is meghatározó szereplője a sorozatnak, ahogy Floki felesége, Helga, de akár a legyőzött jarl felesége, Siggy is. Azonban hamar nyilvánvalóvá válik, hogy nőként csak nagyra törő, férfias célokkal lehetséges a túlélés – ez lehet az a többlet, amivel a női karakterek közül egyedül Lagertha volt képes az elvárt szerepeken túl más szerepeket is megvalósítani. A sorozat azonban nem kapcsolja szorosan össze a nőket a vallással, az talán egyedül Judith karakterénél játszik nagyobb szerepet.

Az első három évad a pogány és a keresztény vallás kettőségében mutatta be a vikingeket, amely eleve több szempontból is problematikus megközelítés. A „pogány” kifejezés egy, a keresztények által alkotott megnevezés mindazokra, akik nem keresztények. Ezen a szűrőn – amely voltaképpen maga Athelstan – keresztül mutatja be a vikingeket a sorozat, ezzel is reflektálva arra, hogy végül a kereszténység lesz az, ami véget vet majd a vikingek korának. De addig is a negyedik – és várhatóan a készülő ötödik – évadban egy család többféle útját ismerhetjük meg, azokon keresztül pedig a vikingek újabb történeteit.

SOHA NEM FOG VÉGET ÉRNI.

MERT TÖBBET AKAROK.

AZ VTOŁŁO HΛJO

TÖRTÉNET: PADAR ADAM & DEMUS ZSÓFIA

RAJZOK: FABIAN ISTVÁN / A BORÍTÓT SZÍNEZTE: SZÉBENI PÉTER

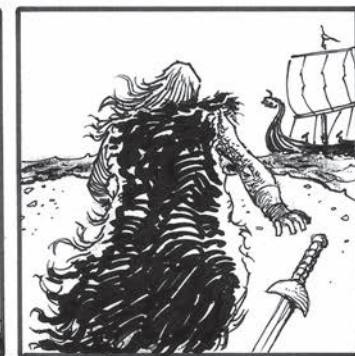
TÖBBET.
MÉG TÖBBET!

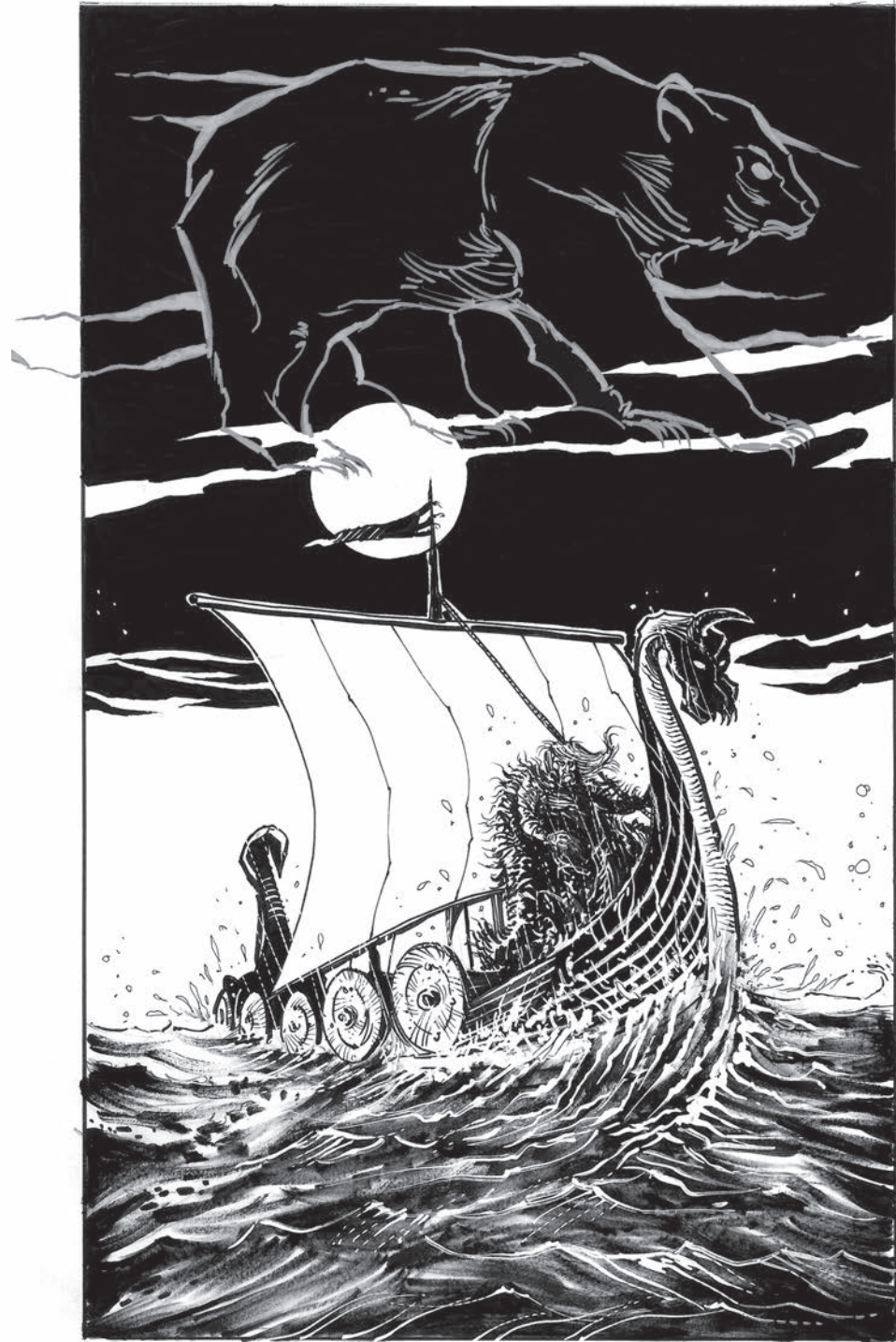
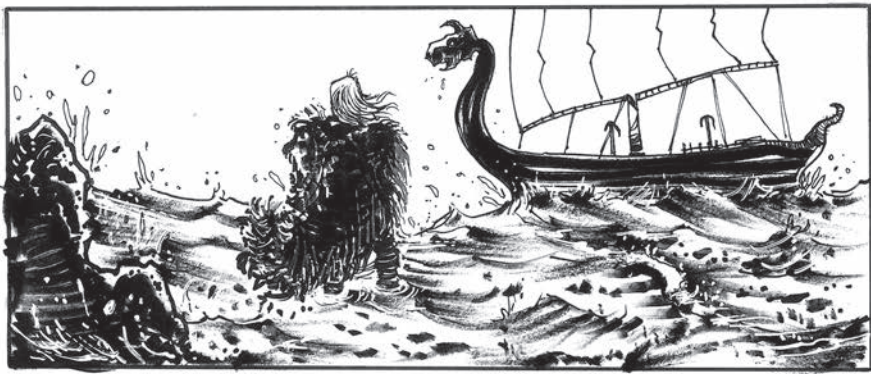

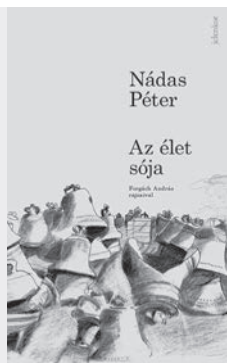
ADJ MÉG
TÖBBET!

Nadas Péter

Az élet sójaJelenkor Kiadó
Budapest, 2016

Vásári Melinda

**„A VÁROS HARANGJAINAK
ÖSSZEhangzó mondatai”***A történelem és a dolgok pászentosságának elve*

A két nagy mű, a *Párhuzamos történetek* és a *Világló részletek* között egyfajta ajándék – vagy ahogy Pogrányi Péter fogalmazott kritikájában, bonus track¹ – volt Nadas Péter olvasói számára, hogy a *Litera 2flekken* rovatában havonta, részletekben olvashatták egy éven át *Az élet sóját*. A folytatásban közölt szöveg később könyv formában is megjelent, így tarthatja most kezében az olvasó ezt a vékony kis kötetet, melyben Forgách András rajzai kísérik a betűket. A kötet ettől kissé mesekönyvszerűvé is válik, miközben a fejezetek első díszített karakterei a kódexek iniciáléit idézik (a visszatérő karakterek – A, S, M, I – ráadásul azonos képekkel jelennek meg). Maguk a rajzok csak részben a szöveg illusztrációi, nem kapcsolódnak hozzá szervesen, sőt néha ellentponozzák is a szöveget.

1 POGRÁNYI Péter, *Bonus Track* (Nadas Péter: *Az élet sója*), Revizoronline.com 2016. április 26., <http://www.revizoronline.com/hu/cikk/6057/nadas-peter-az-élet-sója/>.

A meseszerűség nem csak a küllemre jellemző, az elbeszélő is mint-ha folytatásos mesét mondana, egy meg nem nevezett – de azonosítható – kisváros meséjét, vagy akár, nagyobb távlatból – s ahogy ezt Nádastól megszokhattuk – valahol a történelem meséjét.² A könyv is megőrizte a hónapok szerinti tagolást – egy-egy fejezet címe az adott hónap nevét viseli, ami, ahogy azt minden eddig általam olvasott kritika is megjegyezte, az *Évkönyvre* emlékeztet –, és az elbeszélő minden egység végén elbúcsúzik olvasójától, s ígéretet tesz a folytatásra, mellyel egyben várakozást is kelt, hiszen utal arra, mivel is fogja folytatni – ezt azonban nem mindig tartja be. Ennek következtében egyfelől szabályos ritmus szervezi az egyes részeket (az azonos terjedelem: 2 flekk, s a hónapok váltakozása egy éven át, áprilistól márciusig), másfelől élőbeszédszerűvé is válik a szöveg. Utóbbi hatást erősíti, hogy az elbeszélő sokszor úgy mesél, mintha vele sétálnánk: „Mielőtt a sójáról híres városka Szent Mihályról elnevezett templomába tényleg belép-nénk, s lábunk már fenn a nevezetes lépcső ötvenharmadik fokán, pillantsunk le nyugodtan a piacra, a városra, a folyóra. Érdeemes” (49). Mintha mi is látnánk, amit ő, oly részletes látványleírásokat olvashatunk, ennek legnagyobb példája az imént az idézetben is megjelent templom belsejének, különösen a Krisztus sírba tételét ábrázoló dom-borműnek a leírása (92–94).

Érdeemes még elidőzni az elbeszélő kérdésénél: egy mesemondó kalauzol tehát minket a városban és a város történetében, aki – látszólag – nem ítélkezik, hanem „a legtöbb dolgot csak élénk tartja” – ahogy Pogány Eszter fogalmaz kritikájában³ –, vagyis a részletes leírás kerül előtérbe, ennyiben pedig emlékeztethet minket a *Párhuzamos történetek* elbeszélőjére, aki szintén mintha eltűnne a megmutatásban. Ugyanakkor a narrátor retorikájában időről időre megjelenik többé-kevésbé bűjtött módon, hogy miként viszonyul a bemutatott jelenségekhez. Bazsányi Sándor éppen ennek nyomán helyezi elemzése középpontjába a „tárgyszerű beszámoló stílusban karcsúsított ironiáját”, amely olykor „kendőzetlen gúnnyá vastagodik”. Példája pedig egy olyan mondat, amelyre az olvasó valóban felkapja a fejét a sópárlás menetének gyakorlatias leírását követően: „Hosszú évszázadok munkája volt szükséges hozzá, mintegy öt, hogy minden házacskából mézeskalács

2 Az elbeszélőt mesemondóként jellemzi BAZSÁNYI Sándor, *Sal hungaricum avagy a mesemondás sója*, Kulter.hu 2017. január, <http://kulter.hu/2017/01/sal-hungaricum-avagy-a-mesemondas-soja/> (nyomtatásban: Alföld 2016/10.).

3 POGÁNY Eszter, *Egy városi séta tanulsága*, Műút 2017061, megjelenés előtt.

legyen, s minden ház minden kerítését kolbászból fonják” (19). Bazsányi ezt az ironikus, távolságtartó nézőpontot párhuzamba állítja az elbeszélő kötetnyitó pozíciójával – az első oldalakon hotelszobájának erkélyén tartózkodik, s onnan figyel a fürdőzőket –, s ezentúl még a később részletesen bemutatott *Ütőharang* „nem-emberi szempontjával”⁴ is, mely „Minden egyes órában egyetlen ütésével világossá teszi, hogy az ember harmóniára törekedne, áhítozik is rá a kicsi lelke, ám testét meglöki a zűrzavar, s fejét kapkodhatja a diszsonanciákra” (68).

Az emberi jelleg többször is hasonló iróniával, gúnnyal jelenik meg, mintha valóban egy rajta kívül álló – ám morálisnak nem nevezhető – perspektívából mutatná be az emberek „esendőségének” megnyilvánulásait a narrátor. Ennek tán legerőteljesebb – Bazsányi és Pogány által is kiemelt – példája, mikor szabályos kirohanást olvashatunk az emberi butaságról: „Persze az éjsötét tudatlanságnak is vannak előnyei. A tudatlan ember nem fog semmin meglepődni, mert sejtelve sincs, hogy minek a megértéséhez mit kéne tudnia, s ez a láthatóval vagy a hallhatóval vajon milyen viszonylatban áll. A bárgyúság jót tesz a vérnyomásnak, jót tesz a zsírokkal kipárnázott és alkohollal elszongított idegrendszernek is. Ha a világ megismerhetőségének problémája meg sem környékezte még az elmét, ha pénzes ládikájával oly ártatlanul él a bárgyú e világok legjobbján, mint egy ma született bárány vagy egy telített zsíroktól szaftos hamburger túlsózott szalma krumplival, akkor szívszélhűdés is csak akkor érheti, amikor pénzes ládikáját rabolják el tőle. Ha egyáltalán ismeri anyanyelvének e szépen nyelvújított, orvosi használatra szánt, de régi értelmét őriző szavát” (82). Az ilyen tudatlanság valóban az elbeszélő attitűdjének szöges ellentétéként jelenik meg – talán ezért is a kissé túlzóan erős kritika –, aki éppen „némi egyháztörténeti és építészeti alapismeret” (82) révén tudja megérteni és megértetni, értékelni, amit lát és az olvasóval láttat. Mindehhez még hozzátehetnénk a nyelvi, nyelvtörténeti ismeretet is – amelyre még később visszatérek.

Mindemellett, vagy ezzel szemben, az elbeszélő emberként „személyesen” is elő-előbukkan a szövegben. Egyfelől – ahogy arról már fentebb szó volt – úgy szól többször olvasójához, mint aki útítársa a városban tett séta során.⁵ Másfelől kiszólások formájában – például az *Ütőharang*-ról szólván: „A harmónia érdekében a többinek mind ehhez

4 BAZSÁNYI, I. m.

5 Eszünkbe juthat az, ahogy Nádas beszélt Mészölyvel folytatott „peripatetikus” sétáiról: <http://www.prae.hu/index.php?route=article%2Farticle&aid=9778>.

az egyhez kell igazodnia. S hogy a harmóniát valamennyi mérőeszközzel ki adja, ki kapja, ki nem kapja meg, magam sem tudom” (58); továbbá hasonló implicit szerzői reflexió az is, mikor hosszabban foglalkozik a németről magyarra és fordítva történő fordítás nehézségeivel (20; 40–41), továbbá folyamatosan jelen van az egyes szám első személyű elbeszélői perspektíva (ezt jellemzi Pogrányi a szöveg „magával ragadóan személyes” jellegeként, sőt líraiságaként⁶). Végül pedig személyként is előtűnik egy-két konkrét utalás révén: ilyen a már említett kezdeti elbeszélői szituáció, mikor – már az első oldalon – megjegyzi: „Én ugyan nem mártóztam meg a híros vízben, mert hajlott koromra immár megvallhatom, hogy egész életemben ki nem állhattam a közös pancsikolásokat, de a Hotel Hohenlohe erkélyéről nézve a két szememmel látom, hogy a sóoldatban boldogan úszkálnak az emberek” (9–10). Egyszerre utal itt a korára, és árul el magáról valami személyeset. A korát említi akkor is, mikor a *Sófőzők* harangjának túlhaladott koráról szólva megjegyzi, hogy „Erről túl a hetvenen én is tudnék ezt vagy azt mondani”⁷ (66). S ha eddig még nem is kötöttük volna a borítón olvasható szerzői névhez az elbeszélői pozíciót, egy Luther-idézet fordítása-kor a narrátor megosztja velünk, hogy: „Én azonban egy idő óta nem használok a saját szövegemben se felkiáltójelet, se kérdőjelet” (60). Ezt pedig már legalább a *Párhuzamos történetek* óta tudhatjuk Nádas Péterről, ráadásul jelen kötet kapcsán adott interjújában ki is tér erre részletesen saját írásgyakorlatára vonatkozóan.⁸ Az elbeszélői pozíció tehát itt sem jellemezhető egyszerűen, egyszerre hallgatunk egy bárátságos mesemondót, aki társul hív sétájára és az általa bemutatott városka történelmében való kalandozásra, miközben távolságtartó, ám sokszor ironikus perspektívában láttatja az embert, s a történelmet, ugyanakkor nagyon emberiként, sőt az önéletrajzi szerzőre való utalások révén még személyesebben is megjelenik.

S még szinte egy szót sem írtam arról, hogy miről is szól a könyv, csupán annyit, hogy egy megnevezetlen német városkáról és történelméről. Itt meg is lehetne állni, ugyanakkor Nádas Péter műveit ismerve gyaníthatjuk, hogy ennél többről van szó. A kisváros történelmét elbeszélve egyszerre mutatja be a narrátor az ott élő emberek hétköz-

6 POGRÁNYI, I. m.

7 BAZSÁNYI ez alapján is teremti meg a kapcsolatot az elbeszélő és az *Ütőharang* perspektívája között: I. m.

8 KÖVES Gábor, „Nem lehet kiradrozni”, Magyar Narancs 2016. 04. 21., <http://magyarnarancs.hu/konyv/nem-lehet-kiradrozni-99074>.

napjait, közhelyeit, s benne a mégis rendkívüli történelmi példát. Előbbi nyilvánul meg például abban a részletben, amikor arról beszél, hogyan ittak a nemesek és a „plebs” külön, de egymással átellenben levő kocsmáikban (Kőszáli Sas és Városi Varnyú), s értettek egyet közös ellenfél esetén, vagy éppen verekedtek össze egymással vagy sajátjaikkal, ha nem volt külső ellenség, továbbá, hogy ennek hogy örültek az asszonyaik, merthogy nem csak őket veri az uruk: „Amióta világ a világ, így van jól ez a férfiak között. Ha nem jön az ellen nagy túlerővel messziről, akkor a férfiak a saját kocsmájukban járatják a szájukat, s itt kell egymással megmérkőzniük, ha pedig hangos érzeménnyel minden tisztességes emberi kapcsolatot rendesen tönkretettek, akkor a szemközti ivóban biztos találnak maguknak leverni való ellenfelet. Külső ellenség híján fordítva is működik, előbb az idegen kocsmát leverni, aztán jöhet a sajátjuk. Előbb valakik ellen, aztán már mehet mindenki mindenki ellen is. A gyengéd asszonyok külön örülnek az eseménynek. Micsoda erős urunk van nekünk. Nem csak bennünket ver el hetente. Vagy örömük tárgya éppen az ellenkező. Na most aztán jól elkalapálták ezt a vérnősző barmot is. Titkon még noszogatják, tüzelik őket, csak menjenek, csak verjék, agyabugyálják, hagyják helyben egymást” (27–28).⁹

Mindezzel szorosan fonódik össze az utóbbi: a két különálló kocma a társadalmi fejlődés eredményének a megtestesülése, ami még nem is lenne különös, de épp e fejlődés mikéntje az izgalmas és rendhagyó e kisvárosban, vagyis hogy miként lettek nemesek a nemesek, hogyan alakult ki a közösség társadalmi szerkezete, s hogy ennek mi is az oka. Ezzel is kezdődik az elbeszélés: az alapítás (vagyis az alapítás bürokratikus nyoma) talán hamis – nem tudjuk –, de az bizonyos, hogy valami nagyon is materiálisra, kézzelfoghatóra, a sóra – amelynek nevét is viseli a város – alapult a társadalom, amelyben mindennek ez a kiindulópontja. A só előállításához és kereskedelméhez szükséges folyamatokhoz kötődő tevékenységek alakítják ki a szakmákat és ennek következtében a társadalmi rétegeket. Egy ideig ezek felett áll a szülése jogán arisztokrata lovagrend, amely szintén kiveszi részét a sóból származó haszonból, és amellyel szemben összefog a városka társadalma. Ennek szimbólumává a – város lakói által furcsamód dómnak nevezett – templom válik, amely elveszi tőlük a teret attól, hogy külön piactereket létesítsenek. Ennek elérése érdekében, és hallgatva valódi indokokról – ismét általánosnak nevezhető viselkedés a valódi érdekek

9 Ismét egy példa az általános emberi jelleg ironikus bemutatására.

eszmék mögé bújtatása –, az útjukban álló kolostorban élő ferenceseket rossz hírbe hozva, rágalmazva érvelnek hosszú éveken keresztül azok elűzése mellett a célból, hogy azok kolostorát lebonthassák, amit pedig azzal indokoltak, hogy „ennyi fertőt nem lehet többé a megszentelt falakról lemosni. Azonnal cselekedni kell. El kell az épületet bontani” (31–32).

Ez idáig még nem is tűnik annyira kivételesnek a városka történelme, de ahogy megállunk a templom bejáratánál meghallgatni a harangokat, a történelmi elbeszélés is elkalandozik, csak a templom bejárása után ismerjük meg a folytatást. Itt érdemes a recenszensnek is megállnia, mivel ez az egyik legszebb része a könyvnek, s egyben jelentőségre is tesz szert, hiszen igen nagy teret kap a műben (49–77), s a borító által is kiemelt szerepe van: a harangokról van szó. Ahogy Pogány Eszter is felhívja rá a figyelmet, a harangokról való beszédet a templom lépcsőjén meghallott harangszó idézi elő: „beszéljünk azért arról is, ami nem látható. Hangja mégis messzi zeng. Ezek a harangok” (49). A következő oldalakon szinte mindent megtudunk hangjukról, hogyan hangzanak, ha megszólítják őket, hogy ezt a hangzást nem lehet pontosan megtervezni a harangok készítésekor, mert az eredmény kiszámíthatatlan, ezért is művészet a harangöntés. A harangok keletkezésének történetét, sorukat is megismerjük, ahogy minden egyes harang nevét (kivéve az egyetlen *Névtelen* harangot) és funkcióját is – vagyis a harangozás liturgikus rendjét, mellyel kapcsolatban „nem lehet egészen megmondani, hogy a liturgiához igazodik-e a harangszó, avagy a harang hangzása szabja-e meg a liturgikus rendet” (73), amely rend megszervezi a városka életét is. Az elbeszélő a harangok egyedi hangzásának tárgyalása után részletesen bemutatja, hogy „milyen szabályszerűségek tartják össze ezt a *csengő és bongó és döndülő* zűrzavart, illetve maga a hallás miként és mit különít el a tudatban a hangzó tárgyak tulajdonságai szerint, hogy bizonyos harmóniát észlelhessen különböző harangszólamok között” (73 – kiemelés: V. M.) – a szöveg hangzásában maga is megidézi a harangok zengését. Mintha az egyes harangok hangzásának, történetének, funkciójának bemutatásával a narráció felépítené a város sajátos harmóniáját, amely annak identitását is meghatározza: „saját városa harangjainak összehangzó mondatait mindenki fölismeri, s tudhatja, hogy már az öregapja és az öreganyja is ugyanígy hallotta” (74).

A harangokon található feliratokat is idézi a narrátor, például *Szent Mihály harangja* – „a város hangzó fundamentuma” – esetében Pál „korinthusiakhoz írott második levele ötödik szakaszának tizenhetedik

sorát öntötték a domború betűkkel a harangtestbe” (59). A részletet idézi az elbeszélő több fordításban is, de nem elégedett, végül Luther fordítása alapján maga fordítja le, még ha nem is látja annak értelmét: „Ezért aztán, ha valaki Krisztusban él, akkor új kreatúra; régi léte a múlté lett” (60). A fordítás máshol is problémaként kerül elő, a sókereskedelem révén felemelkedett új nemességet, melyet Stadthalgernek hívnak a helyiek, képtelenség magyarra lefordítani, pedig többször is megpróbálja az elbeszélő, de belátja, hogy az eltérő társadalmi fejlődés miatt lehetetlen a fordítás: a kurtanemes ugyanúgy nem felel meg, de nem is fordítható (20; 40). Bazsányi szerint e fordíthatatlanságban egyben ennek a protestáns polgári fejlődésnek a megismételhetetlensége nyilvánul meg. A kulturális távolságot bizonyára érzékelteti ezzel a narrátor, de egyszerre a nyelv különös, sokatmondó természetére is rámutat, amelyre többször maga is rácsodálkozik (például a bíró alemán nevének etimológiáján elgondolkodva).

A harangokról szóló részletes mese – „ennyi séta és fecsegés” (81) – után lépünk be a templomba, ahol többszörös meglepetésben lehet részünk (ha értjük): „igaz meglepetés” ér minket, „egy minden lehetséges építészeti eleganciával megáldott, klasszikus léptékű, háromhajós, késő gótikus katedrális” látunk. S még váratlanabbul érhet, hogy mennyi „képet, freskót, domborművekkel ékített szimbolikus és valóságos sírhelyet vagy áldozati emlékhelyet, azaz építáfumot”, „Mennyi kegyeleti fülkét, szentségtartót, mellékoltárt és szobrot” (91) találunk egy lutheránus templomban. A részletes és vizuális leírás után olvashatjuk csak tovább a történetet: mégpedig hogy a lovagrend a rágalmazások húsz éven át tartó hallgatása után feladta, s átadta a templom feletti jogait a városi tanácsnak, amire nem volt példa máshol. Így demokratizálódott az egyházuk és a társadalom is, maguk választhatták prédikátorukat. E választott prédikátor pedig az a Johannes Brenz lett, aki 1518-ban, pontosan 1518. április 26-án részt vett egy nyilvános akadémiai dispután, ahol Luther Mártonnal is találkozott, akivel később folytatta a beszélgést. S ily módon történt meg a dolgok szép együttállása, hogy „a sójáról híres városka polgárai a maguk eszével és a maguk erejével éppen építeni kezdték a saját hierarchiától mentesített egyházukat, amit később, mikor Luther törekvései konvergáltak törekvéseikkel, presbiteri vagy presbiteriánus egyháznak neveztek el” (104), aztán Johannes Brenz megérkezett „ebbe a félig kész világképbe”, s lett „a sójáról híres városka dómnak nevezett főtemplomában prédikátor” (105). Ezt követően Brenz és Luther két másik tanítványa alapítottak egy latin tan-

nyelvű iskolát, ahová lányok is járhattak, a tandíjat eltörölték, elérték a boszorkányság vádjával fogva tartottak szabadon bocsátását, megtiltották a kuruzslást, a ráolvasást, létrehozták a szegénygondozást, megszervezték az ellátatlan betegek gyógyításának, az özvegyek és árvák gyámolításának rendszerét, és így tovább (113). Mindennek alapjául a Szentírást vették, két nyelven, latinul és alemánul, az anyanyelvükön – „így lett fontos szavuk a szó”: „Ha pedig szó, akkor írás, hogy a szó tartós legyen. Ha írás, akkor egyezés és értelem, s ha értelem, akkor tudás, s megint csak így tovább az idők végezetéig” (114). A szó és a tudás válik legfőbb értéké (visszagondolhatunk itt a fentebb idézett, tudatlanságot ostromozó részletre), s ennek a következménye lesz az elbeszélő szerint, „hogy nem engedtek a városlakók az erőszaknak, és a városkában a képrombolás is elmaradt”, minek következtében a dómnak nevezett templom, minden benne levő kegytárgyával, képével, domborművével együtt: számukra az óhit az új hitük része maradt (115).

Mindennek az elmesélésével adja meg a választ a narrátor arra a kérdésre, mely még akkor merülhetett fel bennünk, mikor belépünk a templomba. Mindez azért maradhatott fenn, mert a dolgok ilyen „pászentosan” együttálltak: „Mi persze ma joggal megkérdezhetjük, vajon miként és mi alakul így a történelemben, hogy a dolgok egyszer csak ilyen szépen együttállnak, ilyen pászentosak lesznek benne az egyéni készségek és a közös igények. Mikor a városiak már torkig vannak a keresztes lovagokkal, a hercegükkel és a püspökükkel, akkor jön Luther és jönnek a tanítványai” (111). Ez az a rendkívüli történelmi pillanat, amely minden előzményével, körülményével és jelenbeli hatásával feltárul a könyvben. Az, hogy létrejöhetett ez az együttállás, emeli példává – minden hívságával együtt – a várost és történelmét. Ezt támasztaná alá a Dominka Ede által a mű kapcsán beemelt bibliai kontextus,¹⁰ mely a kötet címének jelentését is továbbárnyalhatja: „Ti vagytok a föld sója. Ha a só ízt veszti, ugyan mivel sózzák meg? Nem való egyébre, mint hogy kidobják, s az emberek eltapossák. Ti vagytok a világ világossága. A hegyen épült várost nem lehet elrejtteni. S ha világot gyűjtanának, nem rejtik a véka alá, hanem a tartóra teszik, hogy mindenkinek világítson a házban. Ugyanígy a ti világosságotok is világítson az embereknek, hogy jótetteiteket látva dicsőítsék menyneki Atyátokat!” (Mt 5, 13–16)

10 DOMINKA Ede Harald, *Nádas evangéliuma*, Tiszatájonline.hu 2016. június 9., <http://tiszatajanline.hu/?p=97104>.

A kérdésre, hogy miként jöhet létre egy ilyen együttállás, nem tudjuk a választ, sőt talán jobban ismerjük a másik esetet, amelyet ellentépként az elbeszélő megmutat – ezzel egyben lesz példa és kritika a városka rendkívüli történelme a jelen számára: „Mert akadnak korszakok, amikor a maga helyét és formáját minden szépen megtalálja, míg bőségben jönnek aztán más korszakok, amikor semmi nem pászentos többé semmivel, senki és senkivel nem tud megegyezni semmi-
ben, hanem mindenki körkörösén védekezik, és mindenkit körkörösén leharcol, és a dolgok pászentosságának elvével a kutya sem foglalkozik. Legfeljebb abban mutatkozik meg a pászentosság bizonyos tartaléka, hogy bármilyen ellentétes eszmékre hivatkoznak is, együtt égetik fel a termést ígérő földeket, együtt rabolják ki a magtárakat, a kincstárakat, együtt pusztítják el azt a várost, ahol élniük kéne. A jogos kérdésre, hogy akkor ez miként van, én ugyan nem tudok válaszolni. Annyit tudok elmondani, amennyinek valamennyire utánajártam” (111).

Az élet sója egy délnémet kisváros és történetének részletekbe menő bemutatásán keresztül világít rá egyszerű emberi jellemzőkre, egy közösség társadalmának kialakulására, annak törvényszerűségeire, vagy éppen rendhagyó jellegére, s a történelmi folyamatok esetlegességére és eseményszerűségére. Ebből a szempontból nem áll oly távol az *Emlékiratok könyvétől* vagy a *Párhuzamos történetektől*. Bár eszközeiben és ábrázolástechnikájában is fedezhetünk fel hasonlóságokat – leginkább utóbbival –, több tekintetben el is tér azoktól. Ilyen a fentebb részletesen vizsgált elbeszélői pozíció, de például az is, hogy alig találkozunk személyekkel. Az egyetlen kiemelt személy, Johannes Brenz, aki megint csak szorosan kötődik a város történetéhez, és róla is többnyire történeti leírást olvashatunk. Nincs „megszólítva”, nem „kap hangot”. A kötetben egyszer „adja át hangját” a narrátor egy fentebb már idézett részben, mikor a „gyengéd asszonyok” szavait emeli be a szövegbe. A személyek helyett inkább az épületeket, a tárgyakat, a történeti dokumentumokat „faggatja”. Ettől is válik tárgyilagosabbá a narráció, s tud rámutatni olyan összefüggésekre, amelyekre egyénként kevésbé vagy egyáltalán nem láthatunk rá, a szöveg munkája révén viszont érzékelhetjük azok jelentőségét.

Závada Pál

Egy piaci napMagvető Kiadó
Budapest, 2016

Dobás Kata

HEBEGÉS

Závada Pál legújabb regénye a II. világháborút és a vészorszakot követő zavaros események világába kalauzolja olvasóját. Az 1946 májusában játszódó történeteket egy női elbeszélő, Hadnagy Csóka Mária feljegyzéseiből ismerjük meg. Egy tojáskereskedőt vernek meg falusi asszonyok, tárgyalások folynak politikai ügyekben, felindult tömegek rontanak rá zsidó házakra, többen belehalnak a sérülésekbe, és közben feltárnak a személyes életutak, az emberek közti még zavaros viszonyrendszerek. Mindehhez Závada elbeszélőjén keresztül jutunk hozzá, az ő személye tehát ebből a szempontból is kulcsfontosságú lesz a regényben.

A regénybeli történet az 1946 májusában történt kunmadarasi antiszemita pogromot idézi meg, annak valós eseményeit járja körül. Mária férjét, a regény fiktív helyszínén, a Kunvadason tanító Hadnagy Sándort beidézik egy népbíróági tárgyalásra, mert a háború alatt leventéket vezényelt a frontra, illetve propagandatevékenységet is folytatott. A nő természetesen elfogult férjével szemben, de nem tud minden ideológiájával azonosulni. Az elbeszélő érintettsége ugyanakkor izgalmassá teszi a történetvezetést, hiszen olvasóként folyamatosan szembesülnünk kell azzal, hogy amit olvasunk, egy hatványozottan nem fekete-fehér történet (amíg be nem következik valakinek a halála), állásfoglalásunkat ugyanakkor folyamatosan felfüggeszti a narrátor

nyílt elfogultsága, még ha a többi emberhez képest mérsékeltnak érzékeljük is. Persze ez a mérsékeltség minimum gyanút keltő, de legalábbis elemzésre méltó. Mária mintha nem lenne szorosan részese az eseményeknek, noha majdnem minden konkrét történetnél jelen van. Értelmezhetjük mindezt úgy is, hogy próbál tiszta fejjel gondolkodni, alapvető emberi értékrend szerint megítélni eseményeket és személyeket. Ugyanakkor egészen bizonyos, hogy ez, ha nem is teljes mértékben, de részben kudarcra van ítélve – hiszen ezen kiszámíthatatlan eseményeknek éppen az a lényege, hogy örvényszerűen besodorja az embereket. Ettől Mária sem tud elhatárolódni, a tömeg kiszámíthatatlan és vonzó erejét ő is megtapasztalja: „Olykor a mellembe könyökölve, a hátsó felemhez tapadva vagy a hasamat belapítva, de gyorsan cserélődő testek lassan kiforogták magukból az irányt, amerre elmozdulhatnak és megindulhatnak. Úgy rémlett, már be is jutottam közéjük, és ha nem vagyok résen, pár perc múlva magam is úgy tülekedem, lépteimet aprózva, mint ők. S akkor hozzájuk hasonlóan kezdek hangoskodni én is, ahogy örömmel lélegezhetnék föl attól is, hogy kitágul előttünk az út, így most már lendületesebben haladhatunk, nem is tudom, hogy hová” (100–101). Azért is figyelemre méltó ez a részlet, mert az elbeszélőnek, noha az adott jelenetből kilépett, érzékelhetően van tapasztalata arról, hogy mi történt volna, ha mégsem lép ki a tömegből.

További gyanúra adhat okot, hogy Mária olyan dolgokat is láttat, amelyeket valójában nem láthatott. Amikor például a piacon verekedő nők betérnek a mellékhelyiségbe, ő egy ajtórésen keresztül látja őket, ül tovább a fülkében, és természetesen mindent hall. Ennyi részletet azonban nem láthatna egy ajtórésen keresztül, és ezért válik gyanússá, hogy ő maga is fontosnak tartja megjegyezni: minden szavukra emlékszik. Mindez nem csupán arról árulkodik, hogy megbízhatatlan vagy közel sem mindentudó az elbeszélő, hanem arról is, hogy amihez olvasóként hozzáférünk, az hatványozottan konstrukció. Vagyis Mária érintetlensége és elhatárolódási szándéka folyamatos kísérlet marad, az utólagos lejegyzés pedig ezen nyilvánvalóan csak erősít. Ha a személyesség, nem pedig a politika és a történelem szintjén közelítjük meg az eseményeket, akkor Závada regényében éppen az lehet az egyik katartikus felismerés, hogy bármennyire is próbál valaki ember maradni, és alapvető értékek mentén túlélni bizonyos eseményeket, ez részben bizonyosan kudarc lesz. Az olvasó utólagos tekintete ezen nem sokat segít, hiszen a történethez való hozzáférhetőségünk korlátozott és irányított – ami elfogadhatatlan, az egy ember agyonverése, az indokok megértése

azonban, ahogy egyre mélyebbre ásunk, szinte kibogozhatatlan és a maga teljességében feltárhatatlan. A mindannyian érintettek vagyunk felismerése ez, de ennek az érintettségnek a felismerése mindig munka, jelen esetben értelmezői/olvasói munka.

Természetesen az értelmezés más szintjei is felmerülnek a regény olvasásakor: „A másik megrázó és alapvető belátás, amire eljuttat a regény, az, hogy a politika a társadalmi agresszió haszonélvezője. [...] Láthatjuk, hogy az összes politikai oldal megpróbált még azon frissiben a maga számára tőkét kovácsolni az eseményekből. A szélsőjobb antiszemita indulat szításával védte perbe fogott tagjait; a kisgazdák már a pogrom estéjén a zsidótlanításban látták az egyetlen lehetőséget a községbeli indulatok lelohasztására; a kommunisták pedig egyfelől a kisgazdák leszalámizásában, másfelől a nemzeti-antikapitalista, árdrágítókat-spekulánsokat-forintrontókat üldöző narratíva fenntartásában, a gazdasági érvekkel operáló antiszemitizmus szításában voltak érdekeltek – ezt a miskolci pogrom története világosan megmutatta, és részletesen élénk tárja Závada regénye.”¹ Kétségtelen, hogy az ilyen típusú megközelítésekhez a regény, már csak témájából fakadóan is, illeszkedik. Ugyanakkor a szöveg, amennyiben egy ilyen üzenetet szeretne élénk tární, talán kevésbé lenne sikerültnek mondható. A politikai vagy történelmi tanulság levonása ugyanis nem biztos, hogy ennyire direkt módon történik meg Zavadánál, noha kétségtelen, hogy ettől szinte lehetetlen elvonatkoztatni – és ez nem is biztos, hogy a regény erényére válik.

A narráció a személyes visszaemlékezésben rendkívül sok dramatisztikus elemet, párbeszédet tartalmaz. Ez önmagában nem válna mindig zavaróvá (noha szintén felmerülhet a kérdés, hogy hogyan lehetséges ennyi, egyébként jobbára teljesen beszélt nyelvi, tehát nem informatív, hanem inkább indulati jellegű párbeszédet megjegyezni), az már sokkal inkább, hogy ezek jelen esetben éppenséggel nem mozgalmassá, hanem monotonná teszik a szöveget. A tömegjelenetek sokasága ugyanis ebben a formában csak újra és újra ugyanazt tudja megmutatni: a kiszámíthatatlan tömeg működését. Ez azonban egy idő után, ahogy haladunk előre a regényben, csak súlykolása ugyanannak a jelenségnek, így a narráció ezen funkciója teljességgel eltűnik, hatás nélkül marad. Persze fontos dologra hívja ez fel a figyelmet: mindent meg lehet szokni, a tömeghisztériát is.

1 Szűcs Teri, *Emlékezeti élvezetboncolás*, Revizoronline.com 2016. június 26., <http://revizoronline.com/hu/cikk/6167/zavada-pal-egy-piaci-nap>.

Számomra a fentiek miatt nem is ezen részletek miatt lesz érdekes az *Egy piaci nap*, sokkal inkább azoknak az életutaknak a kirajzolódása miatt, amelyek egyébként csak a háttérben mozognak. Milyen az a házasság, amelyet a lány anyja ellenez, hogyan beszél, milyen intim nyelvet talál egy nő a férjéről: „Én pedig boldognak éreztem magam, ha ráfektettem arcomat Sándor kabáthajtókájára, és beszippantottam a belső zsebébe dugott levendula illatát. De nekem még azzal a megmosolyogtató igyekezővel is imponált, ahogy kezdte úgy nyírni a bajuszkáját, mint Jávor, akit a moziban láttunk, s legörbített kalapkarimája alól úgy villantotta ki csábító tekintetét és mosolyát, mint ő” (24). Továbbá hogy milyen elveszíteni egy gyermeket, vagy mi történik akkor, ha két ellenkező szemléletű asszony megpróbál közös nevezőre jutni a tárgyalásra ítélt férj dolgában: „Rám nézett, és nekem az volt az érzésem, tud rólam mindent. Zavartan hebegtem valamit, mire még ő próbált nyugtatni, hogy én sem izgassam föl magam. Mintha ott feküdtem volna előtte kiterítve, teljes előélettemmel, összes élményemmel, érzésemmel egyetemben” (84). A részlet arra hívhatja fel az olvasói figyelmet, hogy bár Mária rendkívül jól emlékszik a kisebb vagy nagyobb tömegben lévő emberek minden szavára, addig a személyes érintettség idejében emlékezete elhagyja, a nyelv hebegéssé válik, és az érzései, benyomásai kerülnek lejegyzésre. Az Én és a Társadalom, az egyén és a közösség talán éppen itt, ebben a hebegésben kapcsolódik össze – hiszen van, amire nincsen koherens nyelv, csakis szavak vannak, amelyek végül nem állnak össze egésszé, csupán töredékek maradnak.

Závada regénye számomra éppen a fentiek miatt lesz izgalmas: a tragikus események elmondhatatlanságának, az okok felgöngyölíthetlenségének, a tömeg kiszámíthatatlanságának szorongató olvasói élménye miatt.

Szántó T. Gábor
1945 és más történetek

Noran Libro Kiadó
Budapest, 2017

Varró Annamária

A TÖRTÉNELEM PEREMVIDÉKÉN

Szántó T. Gábor *1945 és más történetek* című kötete az idei könyvfesztiválra jelent meg; a *Hazatérés* című novellából Török Ferenc rendezett nagy sikerű filmet. Talán többen voltak azok – ahogyan e sorok írója is –, akik az előzetes szövegközlések és a bemutatók időpontjainak szinte tökéletes egybeesése ellenére is előbb látták az *1945* című filmet, és csak ezt követően vették kezükbe a nyolc novellát és hosszú elbeszélést tartalmazó kötetet. Nehéz és talán meddő vállalkozás elválasztani egymástól az alapszöveget és a belőle készült adaptációt. Erre a könyv külleme is rájátszik egyébként, hiszen címe megörökli a filmcímet, borítóján pedig Ragályi Elemér egy jól sikerült képe kapott helyet. Mihez kezdjen ilyen esetben a mozinéző olvasó, hogy ne tegye akarva-akaratlanul mérlegre a novellát és a filmet? Semmit, az összehasonlítás elkerülhetetlen. Ennek késleltetésére azonban mégis adódik mód: a nyitó novellát az olvasás végére hagyjuk, előbb a *más történeteket* ismerjük meg.

A kötetben szereplő elbeszélések történeti ideje 1945-től napjainkig húzódik: mindegyik novella az elmúlt évtizedek egy-egy markáns, mégis – az esetek többségében – elhallgatott eseményére világít rá. A történetek szereplői egytől egyig a kisebbségi létállapot megtestesítői, súlyos történelmi és kulturális traumák hordozói, akik a családjuk vagy saját életük eseményei miatt a társadalom – legyen az akár egy kisebb település, akár egy vallási közösség, netán az egész ország – peremére

szorultak, vagy épp ellenkezőleg: a társadalmi normáknak való megfelelés kényszere alatt saját létük peremén rekedtek.

A novellák elbeszélője mindentudó narrátor. Omnipotens helyzete, tárgyilagos kívülállása egyfajta alternatív történelemkönyvvé teszi a kötetet, amely végighalad az elmúlt fél évszázad elhallgatott, nem kanonizált eseményein. Szinte programszerűen sejlenek fel olvasás közben az elcsépeletnek ható, de mégis keserűen örök érvényű József Attila-idézetek a múlt bevallásáról és a törvény szövevének felfelőléséről. Kár lenne tagadni, Szántó T. Gábor kötetének ezek a fő mozgatórugói: az elhallgatott és éppen ezért feledésbe merült múltbéli történetek elnémult szereplőinek újbóli életre hívása, a jelen alakjainak és problémáinak bemutatása, valamint a vélt vagy valós normáknak való ellenszegülés lépéseinek és következményeinek leírása.

A fent említett, nem kanonikus történelmi eseményekben pedig bővelkedik Kelet-Európa: ahogy a fülszövegben idézett novella egy sora is mondja, a „zsigerekben kísértő emlékek” (237) kitörölhetetlenül ott élnek egy-egy társadalom kollektív emlékezetében, stigmatként figyelmeztetve az egykori tettek jelenben is ható következményeire. Úgy tűnhet, a történelem a zárt tárgyalótermekben, kevesek meghozott döntéseiről, majd ezek fejleményeiről szóló, irányított narratíva. A fő irányvonal mellett azonban más történet-szálak is léteznek.

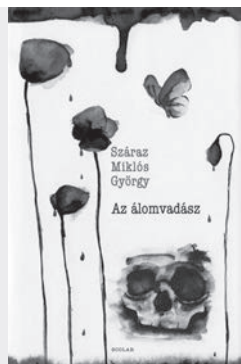
A 20. század társadalmi és egyéni drámái számos különböző helyzetben idéződnek meg a kötetben. Olvashatunk megesett falusi lányról és értelmi sérült gyermekének mindennapjairól (*Szeretet*), a holokauszt túlélők és leszármazottaik sajátos cselekedeteiről közvetlenül a háború utáni időszakból (*Élet, nyugalomban*), s a jelenkorból (*Az igazság kedvéért*). De egy különös szerelmi háromszög (*Mirko és Marion*) és egy baljós családi ünnep (*Az első karácsony*) története is helyet kapott a kötetben. E novellák közös jellemzője, hogy a cselekmény helyszínétől, történeti idejétől függetlenül a társadalmi trauma és az egyéni identitároncsolódás, majd -újraépítés lehetőségét teszik meg központi témáikká. Ezért az egyes szövegek történetvezetése, a feszültség szinten tartása vagy épp fokozatos növekedése viszonylag hasonló, már-már kiszámítható dramaturgiát követ. Ha az események végkifejletének alakulása néhány esetben meg is lepi az olvasót, korántsem éri váratlanul. A novellák hol totális tragédiába torkollnak, hol pedig már az eddig is jelen lévő, ezután is folytatódó kilátástalanságba futnak ki, legyen szó akár a változatlanság, vagy akár az új helyzet hasonlóan monoton és lélektelen megéléséről.

Érdekes módon a legrövidebb, illetve a leghosszabb – *A leghosszabb éjszaka*, valamint a *Transz* című novella – elbeszélések a kötet leginkább kiemelkedő szövegei. *A leghosszabb éjszaka* – s itt most visszatérek a szöveg és az adaptáció viszonyának korábban említett kérdéséhez – azt az élményt nyújtja a kötetben, mint az 1945 című film a mozivászonon. A kitelepítések kényszeres házcseréit feldolgozó alig hétoldalas történet minden mondata a helyén van, nincsenek felesleges dialógusok, sőt sokkal inkább beszélő csöndekkel megírt szöveg ez. A két család élete egyetlen éjszaka alatt fordul fel totálisan, az addig megszokott létüket lesznek kénytelenek feladni. Míg az egyik család az utolsó, addig a másik első óráit tölti el a falusi ház konyhájában. Mindezt együtt, zavartan, kínosan, dühösen és kiábrándultan: „Állt egymással szemben a négy ember. Másodpercek teltek el így. Nézték, méregették egymást, közben igyekeztek úgy tenni, mintha a másik ott se volna” (41). Ez a néhány mondat akár az egész kötet mottója, sőt a 20. századi és jelenkori magyar viszonyok pontos meghatározása is lehetne. Ez a szöveg önmagát szavatolja – nem úgy, mint a *Hazatérés* című novella, amely annak ellenére, hogy rendelkezik *A leghosszabb éjszaka* erőnyeivel, a Szántó T. Gábor és Török Ferenc-féle – az alapszövegtől több ponton eltérő – forgatókönyv, a filmbe vágott dialógusok, a képi és a zenei világ mind kellett ahhoz, hogy valóban maradandó művészi alkotás szülessen.

A *Transz* című hosszúnovella az identitást magát teszi témájává: a rabbinak készülő fiatal Ádám kétségeit járja körbe napjainkban, aki egyszerre próbál megküzdeni az általa követett és minden törvényében pontos előírásokat adó vallással, a zsidó hitközség és tanárai elvárásaival, s nem utolsósorban saját vágyaival. Ahogy ezt az elbeszélés címe is előrevetíti, egy átalakulás-történettel állunk szemben, amely egymással párhuzamos síkokon, a való életben és az álmok világában zajlik, mindehhez a házasság metaforáját használja a szerző. Amellett, hogy ez a novella ad leginkább teret az egyes szereplőknek, az elbeszélőnek pedig lehetőséget alakjai pontos megrajzolásához, azokat a jelenkori emberi és társadalmi kérdéseket is bemutatja, amelyek manapság is megoldásra, válaszra várnak. A közösség megítélő, ugyanakkor megtartó erejét, a tehetség relativitását, a szorongást mint létállapotot, valamint a szekuláris és a transzcendens feloldhatatlannak tűnő feszültségét.

A történelmi-társadalmi témájú elbeszélések különleges alműfajai a próza műnemének: számos olyan példát említhetnénk mind a magyar, mind pedig a világirodalomból, amelyek nemcsak témaként és kontex-

tusként használták fel az adott korszakot vagy társadalmi jelenséget, hanem azt a szöveg szerves, élő részévé is tették. Az *1945 és más történetek* novellái az esetek többségében nem képesek olyan erős nyelvi vagy tematikus atmoszférát létrehozni, amely túlmutatna a pusztán kontextuson. Az elbeszélések ürességet hagynak maguk után, beváltatlan ígérek maradnak csupán. A felismerés, a megismerés és a szembeállítás kétségbeesetten katartikus pillanatait lebbentik meg, de csupán elnagyolt vázlatok, kidolgozatlan ötletek maradnak. Szántó T. Gábor kötetéhez minden lehetőség adott volt – a képzeletbeli stáblista felgördülésekor azonban már rég kizökkentünk az elbeszélések szövegvilágából, s kissé csalódottan tesszük félre a könyvet.

Száraz Miklós György

Az álmovadász

Scolar Kiadó
Budapest, 2017

Pethő Anita

ELMEJÁTÉK TRANSZCENDENTÁLIS ELEMekkel

Mintha egyetlen lázálomszerű látomássá olvadna össze Száraz Miklós György *Az álmovadász* című regénye. Nem véletlen, hiszen – mint ahogyan a címéből is sejthető – rengeteg álomleírást tartalmaz, amelyek néha az elbeszélő számára is összekeverednek az általa megélt regénybeli valósággal.

Száraz Miklós György már az első oldalon kilóra megveszi olvasóját. Igen, ide pontosan ez a kifejezés illik, és nem a megszokott „beránt

a szöveg a saját világába” fordulat. *Az álmovadász* központi elbeszélője, a harmincas évei második felében járó (épp John Lennon halálának napján született) festő meglehetősen nyersen szólítja meg olvasóit, és többek között saját művészetéről, a festőművész léthez kapcsolható sztereotípiákról is közvetlenül szól. Például hogy ezt még ő sem tartja munkának, bár nagyon sokat keres vele. A karakter ezen a ponton az interneten névtelenül-arctalanul kommentelő hencegőre emlékeztet, aki hozzászólásokban hozza létre fiktív élettörténetét – amelynek természetesen központi eleme, hogy annyi pénze van, amennyit más el sem tud képzelni. Talán fel is sejlik bennünk a gyanú, hogy a festő nem éppen megbízható elbeszélő, de minden bizonnyal túl későn, a figura már behúzott bennünket a csőbe.

Az írott szó által igazolt létezés amúgy is központi motívuma a könyvnek, és az elbeszélő folyamatosan reflektál arra is, hogy az írás egy közvetett kommunikációs forma, és az olvasó nem tudhatja például, hogy mennyi idő telt el két mondat leírása közt. Vagy éppenséggel arra, hogy a „van”, a „most”, az nincsen, mert amire leírja valaki ezeket a szavakat, a jelen múlttá változik. Azt is közvetlenül a szereplőtől tudhatjuk meg, hogy van valami, amit el szeretne mondani, de festéssel nem tudja, ezért próbálkozik az írással. Ennek a valaminek pedig köze van az elbeszélő felesége, Eszter volt férjének eltűnéséhez, pontosabban ahhoz, hogy az eltűntként nyilvántartott férfi feltehetően életben van. Ha pedig egy regényben felbukkan két másik elbeszélő, ráadásul a vezetőkénevük is azonos (a volt férj Gall Péter, a két másik karakter pedig Izidor Gall és Helen Gall), korábbi olvasási tapasztalatainkból tudhatjuk, hogy közülük lehet ehhez a nehezen elmondható problémához.

A másik két elbeszélő, apja és lánya a 19. századi Pesten élnek. Könyvekből és álmokból megszerezhető tudásnak szentelik az életüket. A férfi által elbeszélte fejezetek szűkszavúbbak, elvontabbak, elsősorban az általa olvasottakra való reflexiókat tartalmaznak. Azzal kapcsolatban, mégis kifélék-mifélék ők, a lány lát el bennünket praktikus információkkal. Ahogyan a festő monológjában is érzünk valami fals hangot, úgy ennek a cselekményszálnak az elmesélésében is több gyanús elemet fedezhetünk fel. Például ahogyan az apja magázza a tizenegynéhány éves lányát, vagy a csupa elvont filozófiai kérdés, amiről beszélgetnek. Egy olvasni szerető, a világról minél több információt magába szívni vágyó ember számára természetesen mindig elbűvölőek az ilyen elképesztően művelt karakterek, de érezzük, hogy ez azért már túlzás. Ráadásul a lány elbeszélésében több homályos, kusza mozzanat

is akad, időnként az időbeli ugrások is megnehezítik annak az eldöntését, hogy kislányról, fiatal vagy esetleg már nem annyira fiatal nőről olvasunk éppen. Ám nincs mit tenni, mivel a pattogós, pörgős, rövid mondatokkal a szerző csőbe húz. Nézzünk csak például ezt a hasonlatot: „Úgy bukkannak fel a mondatok, mint a hányás. Azt se tudod, mit akarsz mondani, csak jönnek a mondatok. Nem a fejedből. A gyomrodból” (6). Sejthetjük, hogy ez a kuszaság nem ügyetlenségből fakad, hanem igencsak *szándékolt*.

Vagy talán a *töredékesség* a jobban ideillő szó. Csakhogy ezzel megint akad egy probléma. Hiszen hasonlatosan ahhoz, hogy ha most leírom, hogy most, akkor az már elmúlt, ugyanúgy lehetetlen szituáció, hogy egy töredékben fennmaradt szöveg töredékességének okáról a kézirat tájékoztasson.

Míg a könyvmotívum révén az emberi létezés racionális oldala kerül középpontba, a leírt szóba vetett bizalmunk (lásd azt a folyamatot, hogy a megbízhatatlan elbeszélő megbízhatatlan mivolta is csak fokozatosan szokott világossá válni számunkra), addig az álmok az irracionális, a transzcendens világába vezetnek. Kétségtelen, hogy az emberi élet egyik nagy misztikuma az álom, mindenkinek vannak ezzel kapcsolatban nehezen magyarázható tapasztalatai, gondoljunk csak a *déjà vu* érzésre. A regény szereplői bár mániákus olvasók, de talán még mániákusabban foglalkoznak álomélményeikkel, ráadásul ebbe már bekapcsolódik a feleség is, aki szakmai okokból, pszichiáterként foglalkozik a jelenséggel, valamint egy indián származású mostohaanya, aki természetesen hisz a népe hiedelmeiben.

A regénynek ez a rétege minden bizonnyal megosztja olvasóit. Aki fogékonyabb a transzcendensre, talán el is fogadja, hogy ez egy másik dimenzió, de az átjárásra akadnak módok. Egy racionálisabb elme azonban valószínűleg a könyvekbe, vagyis a hozzájuk kapcsolható történetkitalálás és -mesélés jelenségébe kapaszkodik. Az álom alapjában véve ugyanis kusza emlékképek sokasága, amelyeket az éber elme rak össze egységes történetté. Elvégre az ember *homo narrans*, azaz történetmesélő, történetekben gondolkodó lény. Ez a furcsa, kezdetben még hagyományosnak tűnő történet, amely a végére teljesen széthullik, darabokra esik – nem véletlen, hogy akadnak csupán néhány mondatos fejezetek is –, nem is annyira a benne szereplő figurák, hanem az olvasó, vagy még pontosabban az olvasás, a befogadás folyamatának a története. Az, hogy a festő által elbeszélt fejezetekben akad olyan, hogy összerosódik álom és valóság, és úgy indul az egység, hogy az

olvasó nem sejtheti: ez egy álmoleírás lesz. Majd abban sem lehet biztos, hogy amikor azt olvassa, hogy a szereplő felébredt, az tényleg felébredt-e, és ez nem ennek a karakternek a szempontjából, hanem az olvasási stratégiák felől nézve érdekes. Afelől, hogy a befogadó hogyan rendszerezi újra a könyv lapjairól begyűjtött információt.

Véleményem szerint *Az álomvadász* lényege ebben a játékban rejlik. A *hogyan olvasunk?* kérdéssel olvasás közben nem nagyon szoktunk foglalkozni, e könyv befogadása során azonban tudatosítani vagyunk kénytelenek ezt is. Egy konkrét példán bemutatva: valószínűleg a regény legtöbb olvasója olvasott már olyan történetet, amelyben szerepel a talált kézirat motívuma. A két 19. századi figura elbeszélése is ilyen talált kézirat, de kezdetben még nem tudhatjuk – bár van a festőnek egy apró elszólása, mely később válik csak érthetővé –, hogy most is ilyen szövegtípussal állunk szemben (többek között mivel nincs másféle betűtípussal szedve). Csak amikor a festő tájékoztat arról, hogy elfogyott a kézirat, amellyel kapcsolatban elhatározta, hogy mindennap lemásol belőle magának valamennyit, akkor vagyunk kénytelenek újra-gondolni, hogy az előző oldalakon mivel is találkozhattunk. *Az álomvadász* valóban egy nyomozás története, de nem a regénybeli szereplők kutatása a furcsa exférj és a lakásán talált kéziratok után, hanem az olvasónak a saját olvasási stratégiái irányába tett kutakodása. És nem utolsósorban önismereti játék is. Amellett döntünk-e, hogy a regényben szereplő festő túlfőnök, ezért megbízhatatlan elbeszélő, vagy felfüggesztjük a racionális gondolkodásunkat, és átadjuk magunkat – legalábbis az olvasás idejére – egy transzcendens magyarázatnak.

Az előbbi olvasói típust könnyen lehet, hogy a történet előrehaladtával inkább dühíteni fogja majd a szöveg, mert minél hamarabb a végére akar járni, hogy tulajdonképpen miről is szól, hova tart ez a történet, hogy mi volt a könyv tétje és értelme. Ez könnyen csalódáshoz vezethet, főleg ha az olvasónak nincs kedve, ideje végiggondolni, végeredményben milyen pimasz játékot űztek vele. Száraz Miklós György *Az álomvadász* című regénye egy fokkal talán jobban kedvez azoknak az olvasóknak, akik hagyják magukat sodródni, hanykolódni egy könyv olvasása közben, és nem akarnak mindig minden lépésre racionális magyarázatot találni, és minden oldalon azt keresni, mégis mi (volt) ennek az értelme.

Muszka Sándor

A lusta dögIrodalmi Jelen Könyvek
Arad, 2017

Brok Bernadett

**KITÖRÉS A VIDÉKIESSÉG
BÉKLYÓJÁBÓL**

„Ez a nagy és savanyú uborka, mint a huszonegyedik század szimbóluma” (16). Így melázik Muszka Sándor *A lusta dög* című könyvének elején Szilveszter Dániel flekkenfalvi költő és lírikus egy tervezett verseskötet borítóját illetően. Ha Szilveszter Dánielnek nem is, Muszkának sikerült. Igaz, ezúttal nem vers, hanem próza. Ráadásul uborka nélkül. Az Irodalmi Jelen Könyvek gondozásában megjelent keménytáblás, fényes papírra nyomtatott kötethez Csillag István készített illusztrációkat, amelyek önmagukban is figyelemre méltók és igazán igényes kiadássá teszik a könyvet. A szövegtörzs két részre oszlik és keretes szerkezetű. A könyv jelentősebb felét a Szilveszter Dánielről szóló tárcaszerű elbeszélések teszik ki, míg a fennmaradó oldalakon az ő irodalmi munkássága kap helyet, egész pontosan az általa jegyzett Sanyi bá történetek.

Tárcaszerű elbeszéléseknek neveztem a szövegek nagy részét, hiszen nem az összes feleltethető meg a tárcanovella műfajának. Az első, *Forog a herkentyű* című írás egy rádióbejelentkezést rögzít, amelyből az olvasó megismerheti Dánielt és életkörülményeit. *A nyúlféjű lábszag* című szövegben megjelenő gondolatsor alapján akár esetleg regényként is tekinthetünk a könyvre. „Ne mindig csak a vers! Egy ekkora tehetségnek, mint én, nem szabad magát beskatulyáznia. Írnom kellene

egy regényt, biztos vagyok benne, hogy ebben a műfajban is képes lennék maradandót alkotni. Nem lehet az olyan nehéz. Kell hozzá egy főszereplő, mint például én, aztán egy-két mellékszereplő. Az ember kitalálja a cselekményt, s már meg is van. Vagyok én, valamit csinálok, majd erről szól a regény. A mellékszereplők, a nevükben is benne van: teljesen mellékes, hogy kik ők, és hogy mit csinálnak. A kérdés innentől már csak az, hogy mit csinálok én» (62). És valóban, a főszereplő szinte végig maga Dániel, kivéve Muszka korábbi irodalmi munkásságából beidézett mutatványszövegeket, amelyekben Sanyi bá veszi át ezt a szerepet. A mellékszereplők pedig – amint azt a fentebbi idézet is előrevetíti – egyik egységben sem kapnak jelentőséget.

Dániel, a flekkenfalvi lírikus és költő egy rossz anyagi körülmények között tengődő szerző, aki folyamatosan új meg új ötletekkel áll elő azt illetően, hogy hogyan is kellene betörni az irodalmi életbe, de ezek megvalósíthatatlanok maradnak mind, emberünk pedig leginkább csak az ágy, valamint a kocsmá színterein tűnik fel. A kötet címe – *A lusta dög* – tehát pontosan írja le Szilveszter Dániel személyiségét. Felvetődik viszont a kérdés: akkor miről is szól ez a könyv? Valóban ilyen lenne egy vidéki író? Vagy ez csupán irónia? Szilveszter Dániel műveit nem hozzák le az irodalmi lapok, nem tartozik semmilyen irodalmi körhöz, egyáltalán nincs senkivel kapcsolatban, akinek köze lenne az irodalomhoz, esetleg értékelni tudná a műveit. Hogy lusta dög-e Szilveszter Dániel? Igen, ez határozottan állítható róla. „Bánatára anyósa azon sokat hangoztatott magánvéleménye szolgáltatott okot, miszerint a férfúi nemi szerv jobbról balra, valamint balról jobbra történő mozgatásából nem lehet megélni” (18). „Felesége szavain gondolkodott. Egészen pontosan azon, hogy tényleg mindenkinek jobb lenne-e, ha ő, a felesége szóhasználatával élve, a hülyeséget befejezné, és végre már vagy megdöglőne, vagy elmenne dolgozni” (32).

Szilveszter Dániel harcban áll mindenkivel: a feleségével, az anyósával, az irodalmi elittel, a szerkesztőkkel, a kiadókkal. Csupán a hozzá hasonló művészberekkel talál közös hangot, azt is csak a kocsmában: „A lírikust barátja, Slekta Imre, saját bevallása szerint antropológus zavarta meg gondolatmenetében, aki az alkotóhoz lépve, azt kétszer hátba verve köszöntötte, és közölte, hogy a már hónapok óta tartó, napi rendszerességgel végzett kutatásai eredménnyel jártak, és végre megtalálta a felesége által a kamrában elrejtett másfél liternyi szilvapálinkát, melynek elfogyasztásához elengedhetetlennek tartja a költő jelenlétét” (51).

Szilveszter az írói hitvallását is többször megfogalmazza, a legsikerültebben ez a *Ha maga elmenne Németbe* című szövegben olvasható: „Azt hiszem, előbb-utóbb kénytelen leszek kilépni elefántcsonttornyomból, és a nép, az istenadta nép nyelvén kell új műveket létrehoznom. Olyan témákról kell írnom, amelyek kapcsolódnak a mindennapjaikhoz, örömeikről, bánataikról, olyan dolgokról, amelyek foglalkoztatják őket, és melyeket magukénak érznek” (145). Ezen felismerés után teremődik meg Sanyi bá, akinek segítségével Dániel picivel közelebb jut az óhajtott sikerhez.

Az esztétikus megjelenés ellenére a kötet hagy maga után némi kívánnivalót. Emlegetett két egysége a lehető legtávolabb esik egymástól, de az egyes szövegeken belül is felfedezhetők logikátlanul egymást követő események. Az például, hogy bár már a legelső szövegből kiderül, hogy Flekkenfalva Székelyföldön található, ehhez képest a *Kik fogják ezt lemeszelni?* alcímében a következő szerepel: (*És az is kiderül, hogy Flekkenfalva Székelyföldön van*). De ide sorolható az is, hogy Sanyi bá az első öt megjelenítő műben – *Keresztnek igaza lehet (Keszthely)* – íróként jelenik meg, hiszen saját művei felolvasása céljából utazik Keszthelyre, ez a motívum azonban a későbbiekben teljesen eltűnik, Sanyi bá egy egyszerű, nem irodalommal foglalkozó emberré változik. Egy figyelmes szerkesztő az ilyen eseteket javíthatta volna, aminek nyomán nem ütközik meg az olvasó már a könyv elején egy hasonló eseten.

A könyv beékelődő részében jelenik meg Sanyi bá, és vele együtt az anekdotikus, előbeszédszerű előadásmód. Viszont ennek mintha nem sikerülne önmagán tülemelkednie és irodalmivá válnia. Ezek a szövegek hosszabb terjedelműek a Szilveszter Dánielről szóló részeknél, és mintha éppen az ő figurájának ellentettjét lennének hivatottak megmutatni. Azt a személyt, aki műveletlen, de dolgozik, életrevaló, tele van bölcsességekkel, vicces és furfangos az észjárása. Viszont ez az ellenpontozás sem sikerül tökéletesen, és nem csupán amiatt, mert az elején Sanyi bá is íróként tűnik föl, hanem azért is, mert Szilveszter Dániel sem nevezhető műveltnak, hiába állítja, hogy „Felemelni népem és nemzetem az állati sorból, és új perspektívákat, távlatokat nyújtani számára, ugyanis szegény mai napig a csend, a lábszag és a krumpoliszédés hármassal terhe alatt nyög és vérzik el a világ porondján” (32). Hiszen közben az irodalom korszerűsítését átköltéssel tervezi: „Az irodalmi műveket, bármilyen nagyszerűek is, időnként újra kell írni a kor kíváncsalmának és aktualitásának megfelelően. Nincs abban semmi ördögtől való, ahogy a gyermekeknek átírják a Bibliát, úgy kellene átírni az

irodalmi műveket is az olvasók helyzetének és ízlésének megfelelően” (34). Műveltsége is inkább a tudás hiányával jellemezhető. Nem tudja például, mi is az az Olümposz: „és keskeny, göröngyös ösvényen éri el a csúcst, az Olimposzt, Olimpiászt vagy akárminek is hívják” (58.); akrosztikont akar írni, de nem jut eszébe a műfaj neve: „»Hogy a francba hívják azt a verset, aminek első betűit fentről lefelé összeolvasva, egy név jön ki, vagy valami egyéb?« – tette fel a nem is annyira költő, mintsem általános műveltségi kérdést magának” (101.), és tovább is folytatható lenne még ez a sor.

A könyv akár egy vagy több irodalomfelfogás paródiája is lehet. Elsősorban azzal száll vitába, amely szerint az olvasóközönség kiszolgálása a fő cél. Ahogy maga Szilveszter is megírja és létrehozza Sanyi bát, minek révén bár némi kétes sikerekre tesz szert, de a szépirodalmi ranglétrán nem sikerül magasabb fokra lépnie. Továbbá a fentebb idézett irodalom-korszerűsítési terv – vagyis az újraolvasás, átírás által – megjelenik a műben egyfajta posztmodernkritika is. Abban biztos vagyok, hogy grafikus barátainak meg fogom mutatni a könyvet, hiszen tényleg mutatós darab, de olvasását nem fogom ajánlani. Bizonyosan akad olvasói réteg, aki örömmel fogja forgatni a könyvet, főként, aki már eddig is szerette Sanyi bá történeteit, viszont úgy gondolom, számukra sem fog újat hozni Muszka Sándor kötete.

Kerékgyártó István

A rendszerváltóKalligram Kiadó
Budapest, 2017

Hlavacska András

REMÉNYTELI ÜRESSÉG

A magyar prózairodalom elmúlt éveiben – sőt lassan már évtizedeiben – a rövidebb lélegzetvételű regények között egyre gyakrabban találkozhattunk műfaji hibridekkel. Egyrészt olyan alkotásokkal, amelyek az elbeszélő műfajok két különböző válfaját, szerkezeti felépítését vegyítették, nevezetesen a (kis)regényt és a novelláskötetet (ilyen például Háy Jánostól *A boggyógyümölcskertész fia* és a *Napra jutni*, Bodor Ádámtól *Az érsek látogatása* és a *Verhovina madarai*, vagy éppen Dragomán Györgytől *A fehér király*); másrészt olyan művekkel, amelyek a kettős kódolás segítségével populáris műfajokban alkottak maradandót: úgy emelték ezeket szépirodalmi szintre, hogy közben megőrizték szórakoztató jellegüket (Csabai László tett így a klasszikus detektív-storyval Szindbád-elbeszéléseiben, Cserna-Szabó András a betyártörténettel a *Sömmiben*, Alt Krisztián a kísértethistóriával a *Levelek az árnyékvilágból* című könyvében stb.). Kerékgyártó István új könyvében, *A rendszerváltó*ban mindkét fajta hibriditással találkozhatunk – a probléma csak az, hogy a kötet végére érve joggal marad hiányérzetünk ezekkel kapcsolatban, és azt érezhetjük, hogy ezen a szinten többet, vagy legalábbis mást ígért a regény, mint amit megvalósít.

Populáris irodalom és szépirodalom ötvözése *A rendszerváltó* esetében azt jelenthetné, hogy egy izgalmas, politikai küzdelemben burkolt rendszerkritikát kapunk – akár az aktuális, akár a mindenkori politikai

hatalmak működésének árnyaltabb bemutatását. Kerékgyártó kötetében azonban ennek a kitételnek csak az első felét valósítja meg. Igaz, azt maximálisan. Hiszen a főszereplő, Vidra életútjának végigkövetése során mindent megtalálunk, ami az olvasói figyelem fenntartásához szükséges: büntényeket, intrikákat, erotikát, sőt némi erőszakot is. Éppen ezért, ha azt tartjuk a jó könyv ismertetőjegyének, hogy nem lehet letenni, hogy olvastatja magát, akkor *A rendszerváltó* minden kétséget kizáróan remek kötet.

Ha azonban az újraolvasás felől közelítjük meg a kérdést, tehát afelel az elvárás felől, hogy egy mű rábírja-e a befogadót, hogy újra és újra kézbe vegye, időről időre átolvassa, akkor már nem adhatunk ilyen egyértelmű és gyors igenlő választ. Ugyanis *A rendszerváltó*ban az első olvasás után nem maradnak megfeszítetlen kérdések, kevés olyan rész akad a könyvnek, amely arra ösztönözné az olvasót, hogy újra belevesse magát a történetbe. Félreértés ne essék, nem a történetvezetés vagy a szereplők motivációjának a szintjén hiányolok valamiféle olcsó titokzatosságot. Sőt nagyon is rendjén van, hogy minden fejezet, és a teljes kötet is szépen le van kerekítve, nem torkollik megválaszol(hat)atlan kérdésekbe, és hogy mindig tisztában vagyunk vele, ki mit miért tesz.

Azt viszont problémásnak tartom, hogy *A rendszerváltó* az elmúlt száz harminc év magyar politikai fordulatait és az egymást követő hatalmasságok jellemzését gyakorlatilag elintézi annyival, hogy egyre butább, képzetlenebb és kapzsibb emberek váltogatták egymást. A hatodik fejezetben például, amely egy évvel a rendszerváltás előtt játszódik, a narrátor Vidra szemén keresztül így mutatja be a demokratikus ellenzéket: „A születendő pártok derékhadát [...] főleg vidéki, sértett, alulképzett férfiak alkották. A negyven éven át elnyomott gazdálkodók, ellenzékiességüket, vallási hitüket nyíltan vállalók, ötvenhatban bebörtönöztek és azok gyerekei. Mindazok, akikkel alaposan elbánt az előző rendszer. Többségükben tudatlannak, követelőzőnek és bosszúszomjasnak tűntek” (82–83). Ugyanennek a fejezetnek a végén, amikor az ellenzék tagjai a táskáikba pakolják a felszolgált déligyümölcsöket, Vidra a következőket olvassa ki az egyik pincér szeméből: „»Hát, most ők jönnek, nem lesz könnyű«” (88); majd maga is hozzáteszi: „Nem lesz könnyű ezekkel, már most kezdik a rablást” (88). De ez a képlet később, a tizenharmadik fejezetben, huszonhárom évvel a rendszerváltás után sem változik: „Persze mindenki látta, hogy mostanában egyre több iskolázatlan, pénz- és hataloméhes fiatal bunkó kerül zsíros posztokra” (165).

Ahogy az is problémás, hogy Kerékgyártó könyvében a hatalom birtokosainak az ábrázolása kimerül abban, hogy a szöveg ezeket az egyéneket a bűnözőkhöz és a szexiparban dolgozókhöz hasonlítja, akiket csak három dolog (a három p!) érdekel: a pénz, a pina és a politikai hatalom. Ezeket a párhuzamokat néha egészen nyíltan a szánkba rágja a regény, mint például a harmadik fejezetben, ahol Vidra az Ivovi főpályaudvar VIP-várójából figyelve a kint nyomorgó ukrán parasztokat hiába jegyzi meg egyik társának, hogy ez a szituáció „elég kínos, [...] Ezek a szegény ördögök ott kint fagyoskodnak, mi meg itt a melegben vedelünk”, válaszként csak annyit kap: „Aki kurvának áll, annak néha baszni is kell” (30). Máshol burkoltabb a párhuzam. A tizenharmadik fejezetben például azt követhetjük végig, ahogy a kormánypárt egyik vezetője Vidra és egy másik bizalmasa társaságában titkos egyezséget köt egy ellenzéki politikussal: már az beszédes, hogy minderre egy kuplerájban kerül sor, de a fejezet zárása még jobban aláhúzza a párhuzamot. Vidra „Azon kezdett tűnődni, hogy hívjon-e telefonon egy lányt, végül úgy döntött, fáradt már ehhez. Letolta a nadrágját, aztán beírta a keresőbe: napiszex.hu. Nézegette az asznapi ajánlatot, végül a *Kemény menet négyesben* című filmet választotta” (177). Mindegy azonban, hogy a párhuzam nyílt vagy rejtettebb-e, azon nem változtat, hogy *A rendszerváltó* nem lép túl ezen a közhelyen, megelégszik azzal, hogy újra és újra elismétli: a politikai játszmák szereplői mindig arra-felé hajlanak, ahonnan több hatalmat remélnék. Ebben a világban mindenki megvásárolható (ráadásul úgy tűnik, a kötet ezt a megállapítást mindenhol érvényesnek tartja, hiszen Vidra egyik kontaktembere, egy magyar ezredes szinte semmiben sem különbözik a laoszi milícia parancsnokától: mindkettő kiszolgálja az aktuális hatalmat).

Itt persze közbevetethetnénk, hogy az árnyalt rendszerkritika nem is célja Kerékgyártó új kötetének, hogy fölösleges ilyen elvárásokat állítani *A rendszerváltó* elé, hiszen sosem ígérte, hogy ezeket kielégíti. Azonban a mai Magyarországon, amikor talán a legnagyobb az igény arra, hogy a rendszerváltásról mélyreható és értő értelmezések, bemutatások szülessenek, egy regény, amely a címébe emeli a rendszerváltást, nehezen térhet ki ez elől a kihívás elől. És akkor a borítóról még nem is beszéltünk. Hiszen a cím alatt található beintő kéz mintha pont a rendszerváltónak (a rendszerváltásnak?) mutatna be, mintha ez ellen lázadna, erre mondana nemet. Vagy talán a cím fölött található, a teremtsé isteni gesztusát szimbolizáló kinyújtott mutatóujjú kézfejeknek szól? De ez esetben is gondolhatunk arra, hogy a beintés arra az elképzelésre

vonatkozik, mely szerint a rendszerváltás valami csodálatos új világnak a kezdete volt. A borító védelmében legyen mondván, hogy a regény végigolvasása után ennek az elrendezésnek többféle értelmezése is megnyílik az olvasó előtt. A kilencedik fejezetben például a gladiátorviadalk kimeneteléről döntő lefelé vagy felfelé mutató hüvelykujj jelenik meg, új jelentésréteget adva a borítóhoz. Emellett *A rendszerváltó* két színű szereplőit szemlélve az is eszünkbe juthat, hogy a borítón ugyanaz a személy int be az egyik kezével, mint aki isteni gesztust gyakorol a másikkal (hiszen az előbbi egy bal, míg az utóbbi egy jobb kézfej szimbolizálja) – a borító tehát utal ezeknek az egyéneknek kaméleon-szerűségére, arra, hogy bármikor képesek változtatni elveiken, nézeteiken, vagy akár egy időben többet is képviselhetnek. Ugyanakkor ez nem változtat azon, hogy a borító első megpillantásakor kialakuló benyomás a kötet végére szertefoszlik, a rendszerváltás kritikáját csak felszínesen valósítja meg a regény.

*A rendszerváltó*t mindeddig következetesen regénynek neveztem: annál az egyszerű oknál fogva, hogy a kötet így határozza meg magát. Valójában azonban Kerékgyártó könyve közelebb áll a novellafüzér műfajához, mint a regényéhez. A kötet (*a rendszerváltás évében*) című szöveggel kezdődik: az ezt követő tizennyolc rész pedig ez előtt vagy ezt követően játszódik, de nem időrendben követik egymást, az elbeszélő végig ugrál az események között, hol a szimbolikus fordulópontnál korábbi, hol későbbi történeteket mesél el. Ezekben az epizódokban azonban közös, hogy egy vagy két átvezető szakasztól eltekintve önállóan, novellaként is megállják a helyüket. Különösen igaz ez a rendszerváltás előtt játszódozó részekre, amelyeket bár az egyetemi közeg lazán összekapcsol, mégsem épülnek úgy egymásra, mint a rendszerváltást követő történetek. Ám ez utóbbiak sem kapcsolódnak olyan szorosan össze, hogy egyiket ne lehetne érteni a többi nélkül: összeolvasva természetesen más a jelentésük, de kiragadva sem válnak értelmezhetetlenné.

A kérdés, amelyet itt érdemes felvetni: mit ad hozzá a szöveghez ez a fajta szerkezeti felépítés, vagy fordítva, mit veszítene *A rendszerváltó*, ha a történeteket időrendben beszélné el? A válasz – mindkét esetben – az, hogy nem sokat. Sőt legalább két nagy előnye lenne. Egyrészt, ha a kötet a rendszerváltás évével kezdődve időrendben haladna előre, a múltbeli eseményeket Vidra emlékképeiként építve be, akkor a több szakasz végén is megfigyelhető felidéző gesztus is indokoltabbá válna. Gondolok itt azokra a befejezésekre, amelyekben Vidra valamelyik

emléke idéződik fel (az első fejezetben a főszereplő egy régi elvtársa, a hetedikben egy egyetemi szeretője, a tizenhetedikben egy öreg professzora stb.), hogy aztán a következő epizódban kibontsa ezt. Másrészt így a kötet nem erőszakolna rá magára egy olyan feszes szabályrendszert, amelynek bizonyos részeken nem tud megfelelni. A leglátványosabb esete ennek a tizenkettedik szakasz. Ez a *(20 évvel a rendszerváltás előtt – 28 évvel a rendszerváltás után)* címet viseli. Azt várhatnánk, hogy ez a két időszak határozza meg ennek a résznek az eseményeit, ám ezek csak egy-egy pillanatra idéződnek meg, a történések nagyobbik része egészen más időszakban játszódik – megborítva ezzel a kötet addig (és később is) jól működő szervezőelvét.

A kétfajta hibriditás tehát végül csak kísérlet marad *A rendszerváltóban*. Rögtön működésbe lépnek, ahogy kezünkbe vesszük vagy gyorsan átlapozzuk a könyvet, de ha egy kicsit is beleássuk magunkat a történetbe, a kezdeti varázs szertefoszlik. Így végül nehéz eldönteni, hogy jobban vagy rosszabbul járunk-e, mint Vidra, akinek folyton ott motoszkál a fejében egyik régi barátjának az intése, hogy az új rendszerben csak „reménytelen üresség” vár rá. Ami Kerékgyártó könyvében az olvasóra vár, abban legalább vannak lehetőségek, még ha ezek közül keveset is valósít meg.

REPERTÓRIUM

2017. március–április

Repertóriumunk az elmúlt két hónap szépirodalmi alkotásait regisztrálja, gyűjtőköre a lapunk által szemlézett, nyomtatásban is megjelenő folyóiratokra terjed ki – pontosabban azokra, amelyek közülük a 2017. év során napvilágot látnak. Frissessége kizárólag ezek rendszeres beérkezésétől függ: a negyedévi és a határon túli lapok természetüknél fogva hordozzák a csúszás lehetőségét. A korábbi évek gyűjtései a Magyar Irodalmi Repertórium eddig megjelent köteteiben (2003–2006), valamint a www.repertorium.hu honlapon érhetők el.

A feldolgozott folyóiratszámok

Alföld, 2017. 3., 4.	Kortárs, 2017. 3., 4.
Bárka, 2017. 2.	Látó, 2017. 1., 2.
Confessio, 2017. 1.	Lyukasóra, 2017. 1.
Élet és Irodalom, 2017. március 3., március 10., március 17., március 24., március 31., április 7., április 13., április 21., április 28.	Magyar Műhely, 2017. 1.
Életünk, 2017. 3., 4.	Magyar Napló, 2017. 3., 4.
Ezredvég, 2017. 2.	Mozgó Világ, 2017. 3., 4.
Forrás, 2017. 3., 4.	Múlt és Jövő, 2017. 1.
Helikon (Kolozsvár), 2017. március 10., március 25., április 10., április 25.	Műhely, 2017. 1.
Hévíz, 2017. 1.	Napút, 2017. 2., 3.
Hitel, 2017. 3., 4.	Székelyföld, 2017. 3., 4.
Irodalmi Jelen, 2017. 3., 4.	Szépirodalmi Figyelő, 2017. 1.
Jelenkor, 2017. 3., 4.	Tiszatáj, 2017. 2., 3., 4.
Kalligram, 2017. 4.	Új Forrás, 2017. 2., 3., 4.
	Vár, 2017. 1.
	Várad, 2017. 2., 3.
	Vigilia, 2017. 3., 4.

Vers

1. ACZÉL Géza: *(szino)lira. torzósótár. állampénztár. államrend. államrendészet.* = Alföld, 3/3–4. p.
2. ACZÉL Géza: *(szino)lira. torzósótár. átom-szuszk. alpaka. alpári. álruha. alsó. alsóbbrendű.* = Bárka, 2/22–24. p.
3. ACZÉL Géza: *(szino)lira. torzósótár. altiszt. alul. alulmarad.* = Jelenkor, 3/268–269. p.
4. ACSAI Roland: *Csak én gondoltam a hóvirágokra.* = Irodalmi Jelen, 4/42. p.
5. ACSAI Roland: *A kabátzsebemben.* = Bárka, 2/32. p.
6. ACSAI Roland: *Máté, Márk és Lukács.* = Bárka, 2/33. p.
7. ACSAI Roland: *Mielőtt elutaztál.* = Bárka, 2/33. p.
8. ACSAI Roland: *Mint a kedvenc versedben.* = Bárka, 2/32–33. p.
9. ACSAI Roland: *Reflektorok.* = Élet és Irodalom, március 17. 14. p.
10. ACSAI Roland: *Tücsökciripelésig.* = Élet és Irodalom, március 17. 14. p.
11. ACSAI Roland: *A végtelenben.* = Élet és Irodalom, március 17. 14. p.
12. ÁDÁM Tamás: *Alkony.* = Ezredvég, 2/24. p.
13. ÁDÁM Tamás: *Darazsak donganak.* = Ezredvég, 2/24–25. p.
14. ÁDÁM Tamás: *Deres kilincs.* = Ezredvég, 2/25. p.
15. ÁDÁM Tamás: *Döntéshelyzetben.* = Ezredvég, 2/26. p.
16. ADDELMAN BORZÁSI Johanna: *Börtelen vers.* = Várad, 2/20–21. p.
17. ADDELMAN BORZÁSI Johanna: *Az orosz táltos felesége. Évforduló. Búcsú. Panaszt.* = Várad, 2/21–25. p.
18. ADDELMAN BORZÁSI Johanna: *Vágy.* = Várad, 2/19–20. p.
19. ÁFRA János: *Ébredés idején.* = Székelyföld, 4/28–29. p.
20. ÁFRA János: *A legrövidebb éj.* = Tempevölgy, 1/6–7. p.
21. ÁFRA János: *A nyavalyához.* = Székelyföld, 4/27. p.
22. ÁFRA János: *Valaki után.* = Tempevölgy, 1/6. p.
23. ÁGH István: *Alakot ölt.* = Forrás, 3/83–84. p.
24. ÁGH István: *Áll az idő, csupán hű karórám.* = Forrás, 3/81–82. p.
25. ÁGH István: *Messze vagyunk, ha közel is.* = Forrás, 3/82–83. p.
26. AGÓCS Sándor: *Örkécs-kísérletek.* = Hítel, 4/68–69. p.
27. ÁGOSTON Tamás: *Doktor úr.* = Alföld, 4/8–9. p.
28. ÁGOSTON Tamás: *Éjszakai postás.* = Alföld, 4/9–10. p.
29. ÁGOSTON Tamás: *Kút.* = Napút, 3/134. p.
30. ÁGOSTON Tamás: *Matrac.* = Napút, 3/134. p.
31. ÁGOSTON Tamás: *Párna.* = Napút, 3/133. p.
32. ÁGOSTON Tamás: *Tubus.* = Napút, 3/133. p.
33. ÁGOSTON Tamás: *Vihar a kempingben.* = Alföld, 4/7–8. p.
34. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Akherón).* = Napút, 3/3. p.
35. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *Novemberi zsákutcában.* (Kihez beszéltek). (Egri platán). (Skarabeusz). (Zord reggel a buszmegállóban). (Strasbourgban a temetőben). = Helikon, március 25. 4. p.
36. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Öcsém).* = Napút, 3/3. p.
37. ALBERT-LŐRINCZ Márton: *(Rózsa).* = Napút, 3/3. p.
38. ALEXY Miklós: [cím nélkül]. = Napút, 3/3. p.
39. ANDRÉ András: *Hetedik álom.* = Műhely, 1/37. p.
40. ANDRÉ András: *Lágy, estéli vers.* = Hítel, 4/71. p.
41. ANDRÉ András: *Örökzöld.* = Műhely, 1/37. p.
42. ANDRÉ András: *Rigók.* = Hítel, 4/70. p.
43. ANDRÉ András: *Trikolór.* = Hítel, 4/71. p.
44. ANTAL Balázs: *A kérdés.* = Bárka, 2/20–21. p.
45. ANTAL Balázs: *Az öregeink a földbe veszték és a föld megrohadt tőlük.* = Bárka, 2/17–20. p.
46. ANTALFFY Yvett-Hildegard: [cím nélkül]. = Napút, 3/3. p.
47. ARANY János: *Élmények.* = Magyar Napló, 3/3–4. p.
48. ARANY János: *Az örök zsidó.* = Múlt és Jövő, 1/2. p.
49. ARANY János: *A walesi bárdok.* = Ezredvég, 2/100–101. p.
50. ARANY Júlia: [cím nélkül]. = Napút, 3/3. p.
51. ÁSVÁNYI Tibor: [cím nélkül]. = Napút, 3/3. p.
52. ASZTALOS András: *Epigramma.* = Napút, 2/72. p.
53. ASZTALOS András: *Kibez tartozol...* = Napút, 2/71. p.
54. ASZTALOS András: *Még.* = Napút, 2/72. p.
55. ASZTALOS András: *Pad, szürke pokróccal.* = Napút, 2/73. p.
56. ASZTALOS András: *Terjedés. tavaszi áldozat.* = Napút, 2/70. p.
57. ASZTALOS András: *Útmutató.* = Napút, 2/71. p.
58. ASZTALOS András: *Utóirat Polluxnak.* = Napút, 2/72. p.
59. BÁGER Gusztáv: *Európa elrablása.* = Lyukasóra, 1/9. p.
60. BÁGER Gusztáv: *Süllyedés.* = Lyukasóra, 1/9. p.

61. BAKI Eszter: [cím nélkül]. = Napút, 3/3. p.
62. BAKOS Gyöngyi: *barang.* = Alföld, 4/7. p.
63. BAKOS Gyöngyi: *barántsölg.* = Alföld, 4/6. p.
64. BAKOS Gyöngyi: *párhuzamos irányok.* = Alföld, 4/6. p.
65. BALÁZS Imre József: *Dallam.* = Látó, 2/5. p.
66. BALÁZS Imre József: *Színek, hangok.* = Látó, 2/5–6. p.
67. BALÁZS Imre József: *A színek nélküli sziget.* = Látó, 2/5. p.
68. BALÁZS Imre József: *Tükreink.* = Látó, 2/6. p.
69. BALÁZS Imre József: *Új év, régi év.* = Látó, 2/6. p.
70. BARABÁS Irén: [cím nélkül]. = Napút, 3/3. p.
71. BARANYAI Attila: *Álom.* = Napút, 3/4. p.
72. BARDO Madin: *ballada.* = Helikon, március 10. 13. p.
73. BARDO Madin: *geopolitika.* = Helikon, március 10. 13. p.
74. BARNA Júlia: *rőzsa-filozófia.* = Napút, 3/4–5. p.
75. BARNA Júlia: *rőzsa-haiku.* = Napút, 3/5. p.
76. BARNA Júlia: *Szent Erzsébet rőzsái.* = Napút, 3/4. p.
77. BARNKOPF Zsolt: [cím nélkül]. = Napút, 3/3. p.
78. BÁTHORI Csaba: *Gyimes.* = Bárka, 2/36–37. p.
79. BÁTHORI Csaba: *Igaz, senkiföldje.* = Vigilia, 4/268. p.
80. BÁTHORI Csaba: *Melankólia XXVIII.* = Kortárs, 3/3. p.
81. BÁTHORI Csaba: *Melankólia XXIX.* = Kortárs, 3/3. p.
82. BÁTHORI Csaba: *Melankólia XXXI.* = Kortárs, 3/4. p.
83. BÁTHORI Csaba: *Melankólia XXXII.* = Kortárs, 3/4. p.
84. BÁTHORI Csaba: *Melankólia XXXIII.* = Kortárs, 3/5. p.
85. BÁTHORI Csaba: *Melankólia XL.* = Tiszatáj, 3/17. p.
86. BÁTHORI Csaba: *Melankólia XLI.* = Tiszatáj, 3/17–18. p.
87. BÁTHORI Csaba: *Melankólia XLII.* = Tiszatáj, 3/18. p.
88. BÁTHORI Csaba: *Melankólia XLIII.* = Tiszatáj, 3/18–19. p.
89. BÁTHORI Csaba: *Melankólia CVI.* = Vigilia, 4/267. p.
90. BÁTHORI Csaba: *Szirén.* = Vigilia, 4/267. p.
91. BÁTHORI Csaba: *Ütösök, cseleszták.* = Vigilia, 4/268. p.
92. BÁTHORI Csaba: *Vízszintes béke.* = Vigilia, 4/269. p.
93. BECSY András: *Tiszta történet.* = Tiszatáj, 3/20–21. p.
94. BENCZE Bertalan: *rozsdás.* = Napút, 3/5–6. p.
95. BENCZE Marianna: [cím nélkül]. = Napút, 3/6. p.
96. BENDE Tamás: *Ahogy van.* = Alföld, 3/20–21. p.
97. BENDE Tamás: *Hősök tere.* = Alföld, 3/21–22. p.
98. BENDE Tamás: *Szent Januáriusz.* = Alföld, 3/20. p.
99. BENESÓCZKY László: *Bámulni hűvös délutánba.* = Várad, 3/25–26. p.
100. BENESÓCZKY László: *Három álom.* = Várad, 3/24–25. p.
101. BENESÓCZKY László: *Két kö.* = Várad, 3/24. p.
102. BENŐ Attila: *(Forgószél).* = Látó, 2/51. p.
103. BENŐ Attila: *(Megérkezés).* = Látó, 2/50. p.
104. BENŐ Attila: *(Süllyednek, magasodnak).* = Látó, 2/50–51. p.
105. BERTÓK László: *Indul, megáll, tolat.* (Firkák a szalmaszállra). A cseresznye példája. Az irány. Számvetés. Pályaudvar. Vásári. Politika. Írószövetségi tagkönyv helyett. Cserbenhagyásos. A költő szobra 2. = Új Forrás, 4/28–29. p.
106. BERTÓK László: *Jár egy oszlop körül.* (Firkák a szalmaszállra). Az egyik. A másik. A harmadik. Ki megy vele? Verseny. Hallgass. A hitetlen. A hívő. Hogyan? = Jelenkor, 4/385–386. p.
107. BIBÓ István: [cím nélkül]. = Napút, 3/6. p.
108. BIBÓ Klára: [cím nélkül]. = Napút, 3/6. p.
109. BÍRÓ Árpád Levente: *Vitairat.* = Várad, 2/11–12. p.
110. BÍRÓ József: (30). = Látó, 1/51. p.
111. BÍRÓ József: (31). = Látó, 1/51. p.
112. BÍRÓ József: (32). = Látó, 1/51. p.
113. BÍRÓ József: (33). = Látó, 1/52. p.
114. BÍRÓ József: (34). = Látó, 1/52. p.
115. BÍRÓ József: (35). = Látó, 1/52. p.
116. BÍRÓ József: (36). = Látó, 1/53. p.
117. BOCSI Balázs: *Melyikünk reggele.* = Hévíz, 1/644. p.
118. BODA Edit: *És hullatom éfelé.* = Helikon, április 10. 5. p.
119. BODA Edit: *És hullatom elfelé.* = Helikon, április 10. 5. p.
120. BODA Edit: *Képeslap Arany Jánosnak.* = Helikon, március 10. 6. p.
121. BOGA Bálint: [cím nélkül]. = Napút, 3/6. p.
122. BOGDÁN József: [cím nélkül]. = Napút, 3/6. p.
123. BOGDÁN László: *Levél-törödékek Arany Jánosnak.* 1. Vallomás a kamaszkorból. 2. Vallomás az öregkorból. = Helikon, március 10. 7. p.
124. BOGNÁR Péter: *A fényes rend.* = Élet és Irodalom, március 24. 17. p.

125. BORS Anna: *A mosoly is.* = Magyar Napló, 4/39. p.
126. BORS Anna: *Rumos meggy.* = Magyar Napló, 4/39. p.
127. BORS Anna: *Várakozás.* = Magyar Napló, 4/39. p.
128. BOTH Balázs: *A 259-es határjel.* = Magyar Napló, 3/12. p.
129. BOTH Balázs: *2013. december 7.* = Magyar Napló, 3/13. p.
130. BOTH Balázs: *Japán bagatellek.* = Magyar Napló, 3/13. p.
131. BOTH Balázs: *Vércseszárnyé a pillanat.* = Magyar Napló, 3/12. p.
132. BOTOS Ferenc: *Háromszor.* = Napút, 3/6. p.
133. BOZÓK Ferenc: *Havazás.* = Vár, 1/15. p.
134. BOZÓK Ferenc: *Idő.* = Vár, 1/15. p.
135. BOZÓK Ferenc: *Ihlet.* = Vár, 1/15. p.
136. BOZSIK Péter: *Fél hat körül.* = Kalligram, 4/39. p.
137. BOZSIK Péter: *Kaleidoszkóp.* = Kalligram, 4/40. p.
138. BOZSIK Péter: *A legnagyobb mém.* = Kalligram, 4/39. p.
139. BOZSIK Péter: *Lessze.* = Kalligram, 4/41. p.
140. BÖDECS László: *Nem hazudnak.* = Élet és Irodalom, április 28. 17. p.
141. BÖDECS László: *Szinte felesleges.* = Élet és Irodalom, április 28. 17. p.
142. BÖRJTE Pál: [cím nélkül]. = Napút, 3/7. p.
143. BÖRZSÖNYI Erika: [cím nélkül]. = Napút, 3/7. p.
144. BÖSZE Éva: [cím nélkül]. = Napút, 3/7. p.
145. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Narancsfák az égen.* = Irodalmi Jelen, 4/3. p.
146. BÖSZÖRMÉNYI Zoltán: *Soha véget nem érő szeretkezés.* = Irodalmi Jelen, 3/3–4. p.
147. BUDA Ferenc: *Kék pára kél.* = Forrás, 3/85. p.
148. BUZÁS Boglárka: *Amikor felkel.* = Műhely, 1/44. p.
149. BUZÁS Boglárka: *K.* = Műhely, 1/44. p.
150. CELLER KISS Tamás: *és táplálni.* = Tiszatáj, 3/22. p.
151. CELLER KISS Tamás: *A rend elgondolása.* = Tiszatáj, 3/22–23. p.
152. CZEGŐ Zoltán: *Ajándék.* = Helikon, március 25. 4. p.
153. CZEGŐ Zoltán: *Árvák.* = Helikon, március 25. 4. p.
154. CZEGŐ Zoltán: *Hullámverésben.* = Látó, 2/27–28. p.
155. CZEGŐ Zoltán: *Látélet.* = Látó, 2/26–27. p.
156. CZEGŐ Zoltán: *Őszi átköltés.* = Helikon, március 25. 4. p.
157. CZEGŐ Zoltán: *Portré.* = Helikon, március 25. 4. p.
158. CZEGŐ Zoltán: *A vacsora előtt.* = Látó, 2/26. p.
159. CZIFRA Adrienn: [cím nélkül]. = Napút, 3/7. p.
160. CSADÓ Gusztávné: [cím nélkül]. = Napút, 3/7. p.
161. CSATA Ernő: *Csalódás.* = Napút, 3/7. p.
162. CSATA Ernő: *Elszántság.* = Napút, 3/7. p.
163. CSATA Ernő: *Fohász.* = Napút, 3/7. p.
164. CSATA Ernő: *Hajnal.* = Napút, 3/7. p.
165. CSATA Ernő: *Kép.* = Napút, 3/8. p.
166. CSATA Ernő: *Zsazsa.* = Napút, 3/8. p.
167. CSÉBY Géza: *70.* = Hévíz, 1/630. p.
168. CSEH Katalin: *Csönd és Isten.* = Helikon, március 25. 8. p.
169. CSEH Katalin: *Dal.* = Helikon, március 25. 8. p.
170. CSEH Katalin: *Egynyári vers.* = Helikon, március 25. 8. p.
171. CSEH Katalin: *El nem küldhető levél.* = Helikon, március 25. 8. p.
172. CSEH Katalin: *Létkép.* = Helikon, március 25. 8. p.
173. CSEKE Ibolya: [cím nélkül]. = Napút, 3/9. p.
174. CSEKE J. Szabolcs: *Éljünk!* = Vár, 1/58. p.
175. CSÍK András: *hogy csontvelőig.* = Hítel, 4/89. p.
176. CSÍK András: *március.* = Hítel, 4/88. p.
177. CSÍK András: *mint félkegyelmek áldása.* = Hítel, 4/88. p.
178. CSÍK András: *tavaszi sár földe.* = Hítel, 4/87. p.
179. CSOMBOR Rita: *Csíkos és pöttyös.* = Kalligram, 4/58. p.
180. CSOMBOR Rita: *Gomblyuk.* = Kalligram, 4/59. p.
181. CSOMBOR Rita: *Kertváros.* = Tiszatáj, 4/34. p.
182. CSOMBOR Rita: *A kert végében.* = Tiszatáj, 4/35. p.
183. CSOMBOR Rita: *Egy másik reggel.* = Kalligram, 4/59. p.
184. CSOMBOR Rita: *Meztőláb.* = Kalligram, 4/58. p.
185. CSONTOS János: *4X4.* = Hítel, 3/64. p.
186. CSONTOS János: *Hungarogyehenna.* = Hítel, 3/65. p.
187. CSONTOS János: *Idő és mérték.* = Hítel, 3/64. p.
188. CSONTOS Márta: *Csodalámpa.* = Ezredvég, 2/34. p.
189. CSONTOS Márta: *Epilógus.* = Várad, 2/4. p.
190. CSONTOS Márta: *Katica-migráció.* = Ezredvég, 2/35. p.
191. CSONTOS Márta: *Lepkevadászat.* = Ezredvég, 2/36. p.

192. CSONTOS Márta: *Őrségben.* = Ezredvég, 2/37. p.
193. DANYI Melinda: *Variációk rózsára.* = Dac. Remény No. 1. Remény No. 2. Lovas betyár. Testiség. Sub rosa. = Napút, 3/9. p.
194. DARGAY Emília: *A bőröm és a lelkem.* = Élet és Irodalom, március 3. 14. p.
195. DARGAY Emília: *A tisztátalanság dicsérete.* = Élet és Irodalom, március 3. 14. p.
196. DÁVID Adél: *Krisztus.* = Napút, 3/9. p.
197. DEÁK Botond: *Hétköznapi ridegég.* = Alföld, 4/6. p.
198. DEÁK Botond: *A bináros folyamam változott idő.* = Alföld, 4/5. p.
199. DEÁK Botond: *Köcsöntulajdonság.* = Alföld, 4/5. p.
200. DEBRECZENY György: *éjfél narancsreszelék.* = Ezredvég, 2/9. p.
201. DEBRECZENY György: *inkább gyere vissza.* = Ezredvég, 2/11. p.
202. DEBRECZENY György: *nyugdíjasok balladája.* = Ezredvég, 2/10. p.
203. DEBRECZENY György: *valami kiemelkedik.* = Ezredvég, 2/10–11. p.
204. DEMÉNY Péter: *Hazafoncsorok.* = Látó, 1/82–84. p.
205. DEMÉNY Péter: *Levél a szüleimhez.* = Mozgó Világ, 3/38–39. p.
206. DEMUS Gábor: *ahogy egyszerre megindultak.* = Kalligram, 4/46. p.
207. DEMUS Gábor: *úgy mondod: örülsz,* = Kalligram, 4/45. p.
208. DERES Kornélia: *Kitéptél előző.* = Élet és Irodalom, március 10. 14. p.
209. DERES Kornélia: *Rontott néző.* = Élet és Irodalom, március 10. 14. p.
210. DEZSŐ Katalin: *Buborék.* = Irodalmi Jelen, 4/18–19. p.
211. DEZSŐ Katalin: *Burgundi.* = Irodalmi Jelen, 4/22. p.
212. DEZSŐ Katalin: *Erinnerungsimperativ.* = Irodalmi Jelen, 4/21–22. p.
213. DEZSŐ Katalin: *Székfoglaló.* = Irodalmi Jelen, 4/20–21. p.
214. DEZSŐ Katalin: *Tárgyaltan.* = Irodalmi Jelen, 4/17–18. p.
215. DEZSŐ Katalin: *Váróterem.* = Irodalmi Jelen, 4/19–20. p.
216. DEZSŐ Márton: *Csíkok.* = Hítel, 4/75. p.
217. DEZSŐ Márton: *Kalandregény.* = Hítel, 4/74. p.
218. DEZSŐ Márton: *Márciusi tusa.* = Hítel, 4/75–76. p.
219. DIMÉNY H[ASZMANN]. Árpád: *úgy a földön is.* = Helikon, március 10. 6. p.
220. DOBAI Péter: *Hollósy Simon, önarckép.* = F. A. S. N. 1916. = Lyukasóra, 1/23. p.
221. DOBOS Éva: *Élünk.* = Ezredvég, 2/83. p.
222. DOBOS Éva: *Kérdés.* = Ezredvég, 2/80. p.
223. DOBOS Éva: *Sírató.* = Ezredvég, 2/81. p.
224. DOBOS Éva: *Song az élet értelméről.* = Ezredvég, 2/82. p.
225. DOBOS Éva: *Temetés.* = Ezredvég, 2/81. p.
226. DOBOZI Eszter: *Milyen?* = Székelyföld, 4/39–40. p.
227. DOBOZI Eszter: *Ő lesz ígéret.* = Székelyföld, 4/40–41. p.
228. DOBOZI Eszter: *Programok, rendszerek.* = Székelyföld, 4/39. p.
229. DOMJÁN Gábor: *Elment a kedvünk.* = Jelenkor, 4/418–419. p.
230. DOMJÁN Gábor: *A Fény gyermekei.* = Jelenkor, 4/418. p.
231. DOMJÁN Gábor: *Találkozó.* = Jelenkor, 4/419–420. p.
232. DÖBRENTÉI Kornél: *Láncföldölök.* = Hítel, 4/35–39. p.
233. DROZDIK Álmós: *Három rapszódia.* I. Napraforgók. II. Emlékezet. III. Néhány szó a tülelemről. = Műhely, 1/38–40. p.
234. DUKAY Barnabás: *Kicsit hosszabban.* = Új Forrás, 4/16. p.
235. DUKAY Barnabás: *Röviden.* = Új Forrás, 4/15. p.
236. EGRY Artúr: *szellőrózsa.* = Napút, 3/9. p.
237. FÁBIÁN Judit: *Fotók félhomálya.* = Várad, 2/7. p.
238. FÁBIÁN Judit: *Gyászol a hét.* = Várad, 2/8. p.
239. FARKAS Cs. Tekla: [cím nélkül]. = Napút, 3/9. p.
240. FÁTYOL Zoltán: *Komp.* = Hítel, 3/108. p.
241. FÁTYOL Zoltán: *Versék egy apokrifból 12.* = Hítel, 3/109. p.
242. FAZEKAS István: *Gencso Hrisztovoz szemé.* = Napút, 3/9. p.
243. FECSKE Csaba: *Kert.* = Magyar Napló, 4/47. p.
244. FECSKE Csaba: *Rovások.* = Magyar Napló, 4/47. p.
245. FEHÉR Renátó: *Harang és barikád.* = Élet és Irodalom, március 10. 17. p.
246. FEKETE Vince: *A? Walesi? Bárdok? avagy vissza a XIX. századba.* = Helikon, március 10. 14. p.
247. FEKETE Vince: *Bodega.* = Forrás, 4/5–6. p.
248. FEKETE Vince: *Hazánk legszeretettebb fia.* = Forrás, 4/7–8. p.
249. FEKETE Vince: *A méh románca.* = Veszélyzóna. (Részlet a Vargavárosból). = Székelyföld, 3/11–13. p.

250. FEKETE Vince: *Változó tengelymozgás*. = Forrás, 4/4–5. p.
251. FEKETE Vince: *Vargaváros*. Bed disc. Miért is nem kell nekünk az ipari alpinista? Innap. Bronzvadász. = Látó, 4/5–11. p.
252. FERENCZ Imre: *Az árnyék*. = Látó, 2/29. p.
253. FERENCZ Imre: *Házsongárd*. = Látó, 2/32–33. p.
254. FERENCZ Imre: *Kisváros*. = Látó, 2/31. p.
255. FERENCZ Imre: *Senki*. = Látó, 2/30. p.
256. [FERKAI Tibor] FER-KAI: *Elnyíló rózsa*. = Napút, 3/10. p.
257. [FERKAI Tibor] FER-KAI: *Futórózsák a falon*. = Napút, 3/10. p.
258. [FERKAI Tibor] FER-KAI: *Szent Margit koltora*. = Napút, 3/10. p.
259. FODOR Ákos: *Egy alkant*. = Napút, 3/32. p.
260. FODOR Ákos: *Biztató*. = Napút, 3/32. p.
261. FODOR Ákos: *Civilizáció (2.)*. = Napút, 3/32. p.
262. FODOR Ákos: *Fogyasztóvédelmi tanács*. = Napút, 3/32. p.
263. FODOR Ákos: *Kepes Sára-hangminta*. = Napút, 3/32. p.
264. FODOR Ákos: *Love story*. = Napút, 3/32. p.
265. FODOR Ákos: *Magna moralita*. = Napút, 3/32. p.
266. FODOR Ákos: *Szó-értelmező*. = Napút, 3/32. p.
267. FODOR Ákos: *Tragikomi*. = Napút, 3/32. p.
268. FODOR Ákos: *Tudományos kihívás (XXI. sz.)*. = Napút, 3/32. p.
269. FÖVÉNYI Sándor: *Belebutulna*. = Ezredvég, 2/17. p.
270. FÖVÉNYI Sándor: *Hazámról mégegyszer*. = Ezredvég, 2/17–18. p.
271. FÖVÉNYI Sándor: *Külvárosi nyár*. = Tiszatáj, 4/42. p.
272. FÖVÉNYI Sándor: *Külvárosi tél*. = Tiszatáj, 4/43. p.
273. FÖVÉNYI Sándor: *Tetszhaláltánc ballada*. = Ezredvég, 2/18–20. p.
274. FÜCSÖK Miklós: *(Aszály)*. = Napút, 3/10. p.
275. FÜCSÖK Miklós: *(Temetői anxiz)*. = Napút, 3/10. p.
276. GÁL Csaba: *Pilinszky sugárzó*. = Vár, 1/34. p.
277. GÁL Ferenc: *Ház körüli munkák*. = Forrás, 4/55–56. p.
278. GÁL Ferenc: *Ház körüli munkák*. = Tiszatáj, 4/32–33. p.
279. GÁL Hunor: *Csontzene*. = Helikon, április 10. 10. p.
280. GÁL Hunor: *pacalszűz*. = Helikon, március 10. 11. p.
281. GÁL Hunor: *tűzfalon*. = Helikon, március 10. 11. p.
282. GÁL János: *Tünemény*. = Napút, 3/10. p.
283. GÁTI István: *Puskin utolsó lövése*. = Kortárs, 4/3–9. p.
284. GÉCZI János: 1975. = Műhely, 1/46. p.
285. GÉCZI János: *A poeta*. = Élet és Irodalom, március 31. 17. p.
286. GÉCZI János: ****Spam****. = Magyar Napló, 3/22. p.
287. GERGELY Ágnes: *A 137. zsoltár*. = Múlt és Jövő, 1/3. p.
288. GOTHÁR Tamás: *Artand-parafrazis*. = Látó, 2/40. p.
289. GOTHÁR Tamás: *„En meg körbenéztem a városban”*. = Látó, 2/41. p.
290. GOTHÁR Tamás: *Majdnem történet*. = Látó, 2/40. p.
291. GRECSÓ Krisztián: *Mondatok 1*. = Alföld, 4/3. p.
292. GRECSÓ Krisztián: *Mondatok 2*. = Alföld, 4/3–4. p.
293. GRECSÓ Krisztián: *Mondatok 3*. = Alföld, 4/4–5. p.
294. GRECSÓ István: *Ajtótól kapuig*. = Új Forrás, 4/19. p.
295. GRECSÓ István: *Hamu sincs és nincs salak*. = Új Forrás, 4/17. p.
296. GRECSÓ István: *Maradni csendben ülni*. = Új Forrás, 4/20. p.
297. GRECSÓ István: *Már jó ideje*. = Új Forrás, 4/21. p.
298. GRECSÓ István: *Nem volt még ölelés*. = Új Forrás, 4/18. p.
299. GÜLCH Csaba: *Négysorosok*. = Műhely, 1/35. p.
300. GYÁRFÁS Endre: *Epi-epilógus*. = Ezredvég, 2/104–105. p.
301. GYÖRI László: *Hajnali futam*. = Magyar Napló, 3/40. p.
302. GYÖRI László: *A kávéház teraszán*. = Magyar Napló, 3/40. p.
303. GYÖRI László: *A koponya szől*. = Élet és Irodalom, március 31. 17. p.
304. GYÖRI László: *Párbuzamok*. = Élet és Irodalom, március 31. 17. p.
305. GYÖRI László: *Páva*. = Élet és Irodalom, március 31. 17. p.
306. GYUKICS Gábor: *hősök nélkül*. = Kortárs, 4/23. p.
307. GYUKICS Gábor: *nem tervezett utak*. = Kortárs, 4/23. p.
308. GYUKICS Gábor: *szidolfolt a ködkürtön*. = Kortárs, 4/23. p.
309. HABOS László: [cím nélkül]. = Napút, 3/10. p.
310. HADY Nikolett: *Tolvaj*. = Vár, 1/75. p.
311. HADY Nikolett: *Vétköző*. = Vár, 1/75. p.

312. HAJÓS Flóra: [cím nélkül]. = Napút, 3/10. p.
313. HALASI Zoltán: *Bologna*. [Részlet]. = Forrás, 4/51–52. p.
314. HALÁSZ Zsolt: [cím nélkül]. = Napút, 3/10. p.
315. HARKAI VASS Éva: *storno*. = Forrás, 3/93. p.
316. HÁY János: *Azt bitte*. = Új Forrás, 4/59. p.
317. HÁY János: *Becsukom a szemem*. = Élet és Irodalom, április 7. 14. p.
318. HÁY János: *Büdös*. = Új Forrás, 4/57. p.
319. HÁY János: *Egyedül*. = Bárka, 2/4–5. p.
320. HÁY János: *Fejjakutató*. = Új Forrás, 4/60. p.
321. HÁY János: *Kezen*. = Bárka, 2/5. p.
322. HÁY János: *Kilenc óra negyven*. = Élet és Irodalom, április 7. 14. p.
323. HÁY János: *Külön*. = Alföld, 3/13. p.
324. HÁY János: *Lassan*. = Élet és Irodalom, április 7. 14. p.
325. HÁY János: *Magadért*. = Új Forrás, 4/61. p.
326. HÁY János: *Más*. = Tiszatáj, 4/3–4. p.
327. HÁY János: *Munka*. = Bárka, 2/3–4. p.
328. HÁY János: *Nem*. = Új Forrás, 4/59. p.
329. HÁY János: *Nem csúnya*. = Forrás, 3/121. p.
330. HÁY János: *Nem szerette*. = Alföld, 3/16. p.
331. HÁY János: *Nem tudok*. = Alföld, 3/14–16. p.
332. HÁY János: *Növény*. = Új Forrás, 4/58. p.
333. HÁY János: *Reggel*. = Forrás, 3/120–121. p.
334. HÁY János: *Szerinted lehet*. = Tiszatáj, 4/4–5. p.
335. HÁY János: *Te vagy az*. = Forrás, 3/119–120. p.
336. HEGEDŰS Ágota: *minden reggeli*. = Élet és Irodalom, március 31. 14. p.
337. HEGEDŰS Ágota: *püder*. = Élet és Irodalom, március 31. 14. p.
338. HEGEDŰS Ágota: *tíz perc múlva dagály*. = Élet és Irodalom, március 31. 14. p.
339. HEGEDŰS Ilona: [cím nélkül]. = Napút, 3/10. p.
340. HERCZEG-VECSEI Katalin: *Rózsa*. = Napút, 3/11. p.
341. HERCZEG-VECSEI Katalin: *Rózsabimbó*. = Napút, 3/11. p.
342. HESZKY András: *Diszletek*. = Élet és Irodalom, április 13. 14. p.
343. HESZKY András: *Lazakeresés, távolsággal*. = Élet és Irodalom, április 13. 14. p.
344. HESZKY András: *Lelet*. = Élet és Irodalom, április 13. 14. p.
345. HEVES Judit: *Egyférfi Egy nő*. = Alföld, 4/21. p.
346. HEVES Judit: *Intro*. = Alföld, 4/22–23. p.
347. HEVES Judit: *Kolozsvári balett*. = Alföld, 4/22. p.
348. HOLLÓS Judit: [cím nélkül]. = Napút, 3/11. p.
349. HORKAY HÖRCHER Ferenc: *Hamis krakkói lovagregény*. A katolicizmus vonzásában. Sir Philip Sidney belovagol Krakkóba. Szilaj szerető. Hűtlen lovag. = Magyar Napló, 4/12–13. p.
350. [HORKAY] HÖRCHER Ferenc: *Újabb párizsi útinapló*. (részletek). Harmadik nap. Negyedik nap. Félbeszakadt útinapló. = Kortárs, 4/20–22. p.
351. HORVÁTH Benji: *homály 2.00*. = Helikon, március 10. 7. p.
352. HORVÁTH Benji: *Magyar átiratok: Csillag*. (Ady Endre: Egyenes csillag). = Látó, 1/9. p.
353. HORVÁTH Benji: *Magyar átiratok: Játék*. (Kosztolányi Dezső: Akarsz-e játszani). = Látó, 1/8. p.
354. HORVÁTH Benji: *Magyar átiratok: Jónás*. (Babits Mihály: Jónás imája). = Látó, 1/10–11. p.
355. HORVÁTH Eszter: *Statisztika*. = Hévíz, 1/623. p.
356. HORVÁTH Ildikó: *Bimbó*. = Napút, 3/11. p.
357. HORVÁTH Ildikó: *Rózsa*. = Napút, 3/11. p.
358. HORVÁTH László, P.: *A hit valósága*. = Vár, 1/67–68. p.
359. HORVÁTH Péter: [cím nélkül]. = Napút, 3/11. p.
360. HORVÁTH Veronika: *átszállás*. = Műhely, 1/45. p.
361. HORVÁTH Veronika: *képmások*. = Bárka, 2/48. p.
362. HORVÁTH Veronika: *képződmény*. = Bárka, 2/49. p.
363. HORVÁTH Veronika: *korcsolya*. = Bárka, 2/49. p.
364. HORVÁTH Veronika: *résablak*. = Műhely, 1/45. p.
365. HORVÁTH Veronika: *titokleső*. = Bárka, 2/48. p.
366. HORVÁTH Zsuzsa, L.: [cím nélkül]. = Napút, 3/14. p.
367. HORVÁTHNÉ ERDÉLYI Zsuzsanna: [cím nélkül]. = Napút, 3/11. p.
368. IANCU Laura: *Feltámadás*. = Vigilia, 4/281. p.
369. IANCU Laura: *Havazott*. = Vigilia, 4/280. p.
370. IANCU Laura: *Ilyen időben*. = Vigilia, 4/280–281. p.
371. IANCU Laura: *Melletted*. = Vigilia, 4/280. p.
372. IANCU Laura: *Szarka*. = Vigilia, 4/281. p.
373. IMRE Flóra: *Üldögel*. = Műhely, 1/29. p.
374. IMRE Flóra: *Vihar*. = Műhely, 1/29. p.
375. JÁSZ Attila: *Fényfobász*. = Új Forrás, 4/45. p.
376. JÁSZ Attila: *Fényidő*. = Élet és Irodalom, április 7. 17. p.
377. JÁSZ Attila: *Fénytörődés*. (lovagkor). (agónia). (feltámadás). = Élet és Irodalom, április 7. 17. p.

378. JÁSZ Attila: *Fényváladék*. = Élet és Irodalom, április 7. 17. p.
379. JÁSZ Attila: *Semmisfény*. = Élet és Irodalom, április 7. 17. p.
380. JENEI Gyula: *Egy város emlékkönyvéből*. = Mozgó Világ, 4/51–53. p.
381. JÓNA Dávid: *Mi már nem állunk lábujjhegyen*. = Tempevölgy, 1/8. p.
382. JÓNA Dávid: *Voltál olyan fáradt?* = Tempevölgy, 1/9. p.
383. JÓNÁS Tamás: *A malac vallomása Bóbitának*. = Élet és Irodalom, április 28. 17. p.
384. JÓNÁS Tamás: *Megérett*. = Élet és Irodalom, április 28. 17. p.
385. JÓNÁS Tamás: *Parfúm és só*. = Élet és Irodalom, április 28. 17. p.
386. JÓNÁS Tamás: *Tájkép*. = Élet és Irodalom, április 28. 17. p.
387. JÓZSA Dániel: *Amit tehetek*. = Napút, 2/75. p.
388. JÓZSA Dániel: *elmúló*. = Napút, 2/75. p.
389. JÓZSA Dániel: *így is vagyok*, = Napút, 2/74. p.
390. JÓZSA Dániel: *Zajzavar*. = Napút, 2/76. p.
391. JÓZSA Péter: *Búcsú a kölyöcsizmától*. Volt egyszer egy Nyugat-Berlin. = Napút, 2/83–86. p.
392. JÓZSA Péter: *Cseh Tamással Krakkóban*. (Egy elképzelt találkozás története). = Napút, 2/82–83. p.
393. JÓZSA Péter: *Mariola nyaklánc*. = Napút, 2/80–81. p.
394. JÓZSA Péter: *Talán Rózenának hívták...* = Napút, 2/81–82. p.
395. JUHÁSZ Anikó: *Áramkör*. = Vigília, 3/214. p.
396. JUHÁSZ Anikó: *Aranyás*. = Vigília, 3/214. p.
397. JUHÁSZ Anikó: *Fénykép*. = Vigília, 3/215. p.
398. JUHÁSZ Anikó: *A köztereken*. = Vigília, 3/215. p.
399. JUHÁSZ Tibor: *Abogyan otthon*. = Kalligram, 4/26. p.
400. JUHÁSZ Tibor: *Amerika*. = Kalligram, 4/28. p.
401. JUHÁSZ Tibor: *Ingázók*. = Kalligram, 4/28. p.
402. JUHÁSZ Tibor: *Kényelem*. = Kalligram, 4/27. p.
403. JUHÁSZ Tibor: *Kolónia*. = Kalligram, 4/25. p.
404. JUHÁSZ Tibor: *A Mária Valéria*. = Kalligram, 4/25. p.
405. JUHÁSZ Tibor: *Vázlat a munkásszállókról*. = Kalligram, 4/26. p.
406. KALÁSZ Márton: *Hajnali vers*. = Magyar Napló, 4/48. p.
407. KALÁSZ Márton: *Keserűség*. = Magyar Napló, 4/48. p.
408. KALMÁR András Márton: *Az én csöndem*. = Mozgó Világ, 4/54. p.
409. KALMÁR András Márton: *Kölcsönkapott könyv*. = Mozgó Világ, 4/55. p.
410. KALMÁR András Márton: *Rölad*. = Mozgó Világ, 4/53–54. p.
411. KÁNTOR Krisztián: [cím nélkül]. = Napút, 3/11. p.
412. KÁNTOR Péter: *Az üvegfal előtt*. = Vigília, 3/199. p.
413. KÁNTOR Zsolt: *Apokrif tea*. = Ezredvég, 2/55–56. p.
414. KÁNTOR Zsolt: *A nyelvtankönyv és a kék víza*. = Ezredvég, 2/55. p.
415. KÁNTOR Zsolt: *Tojásdad hajnal Lisztel*. = Ezredvég, 2/56. p.
416. KERBER Balázs: *Szél után*. = Alföld, 3/5–6. p.
417. KERBER Balázs: *Körséták II*. = Alföld, 3/6–7. p.
418. KERBER Balázs: *Körséták III*. = Alföld, 3/7. p.
419. KERTÉSZ Nóra: [cím nélkül]. = Napút, 3/12. p.
420. KERTI Károly György: [cím nélkül]. = Napút, 3/12. p.
421. KESZTHELYI György: *Ahol a holló*. = Látó, 2/15. p.
422. KESZTHELYI György: *Betévedek a rendszerbe*. = Látó, 2/16–17. p.
423. KESZTHELYI György: *Ítéletek napja*. = Látó, 2/13–14. p.
424. KESZTHELYI György: *A járat*. = Látó, 2/12. p.
425. KESZTHELYI György: *Magány*. = Látó, 2/16. p.
426. KESZTHELYI György: *Provinciám*. = Látó, 2/14–15. p.
427. KESZTHELYI György: *Rekviem*. = Látó, 2/12–13. p.
428. KIRÁLY László: *Epilóg*. Arany – 200. = Helikon, március 10. 1. p.
429. KIRÁLY László: *Sókert*. Időnként mindig. = Székelyföld, 4/19–20. p.
430. KIRÁLY László: *Thököly utca, Kolozsvár*. (Riport egy régi pillanatról). = Székelyföld, 4/18. p.
431. KISS Attila: *A rózsza télen III*. = Napút, 3/12. p.
432. KISS Attila: *A rózsza télen IV*. = Napút, 3/12. p.
433. KISS Attila: *Téli rózsák IV*. = Napút, 3/12. p.
434. KISS Georgina: *Keresztléc*. = Bárka, 2/35. p.
435. KISS Georgina: *Magadra*. = Bárka, 2/35. p.
436. KISS Georgina: *Sötét évszak*. = Bárka, 2/34. p.
437. KISS GÉRESI Eponin: *Ady Endre rózsája Krúdy Gyulának*. = Napút, 3/13. p.
438. KISS GÉRESI Eponin: *Arany János rózsája Kazinczy Ferencnek*. = Napút, 3/13. p.

439. KISS GÉRESI Eponin: *eldöntendők*. = Irodalmi Jelen, 4/132. p.
440. KISS GÉRESI Eponin: *Elidegenülés*. = Irodalmi Jelen, 4/131. p.
441. KISS GÉRESI Eponin: *Kosztolányi Dezső rózsája Balassi Bálintnak*. = Napút, 3/13. p.
442. KISS GÉRESI Eponin: *Sorrend*. = Irodalmi Jelen, 4/130–131. p.
443. KISS-PÁL Klára: *Ars poetica*. = Látó, 1/31. p.
444. KISS-PÁL Klára: *God-dog*. = Látó, 1/31–32. p.
445. KISS-PÁL Klára: *Hajók el*. = Látó, 1/29. p.
446. KISS-PÁL Klára: *Variáció*. = Látó, 1/30. p.
447. KOCH Imre: *Amikor megállunk*. = Vár, 1/3. p.
448. KOCH Imre: *Ütközések*. = Vár, 1/6. p.
449. KOCH Imre: *Zárványok*. = Vár, 1/4. p.
450. KODOLÁNYI Gyula: *Sejtelmek XIII*. Üzenet. = Magyar Napló, 4/15. p.
451. KODOLÁNYI Gyula: *Üzenetek W. Sh-től*. = Magyar Napló, 4/15. p.
452. KÓKAI János: *édeni várakozás*. = Hítel, 3/54. p.
453. KÓKAI János: *Vágtázó Fantázia*. = Hítel, 3/53–54. p.
454. KOLLÁR József: *Az elbeszélés szelleme*. = Mozgó Világ, 3/34. p.
455. KOLLÁR József: *A kételkedés szelleme*. = Mozgó Világ, 3/34. p.
456. KOLLÁR József: *A magyarázat szelleme*. = Mozgó Világ, 3/35. p.
457. KÖNYA-HAMAR Sándor: *Györkös-Mányi képeiből*. = Hítel, 4/77–78. p.
458. KOOSÁN Ildikó: *Óda a rózsához*. = Napút, 3/13. p.
459. KORPA Tamás: *Na Skale (630 m)*. = Kalligram, 4/23–24. p.
460. KOVÁCS András Ferenc: *Kortárs Aranyfragmentum*. (200 Arany, 100 Arany-cím). = Élet és Irodalom, március 3. 17. p.
461. KOVÁCS András Ferenc: *Lábbelik és rezsimék*. (Hús sor egy Petri-kétsorosra). = Élet és Irodalom, április 21. 17. p.
462. KOVÁCS András Ferenc: *Monsieur Vavel*. = Látó, 1/108. p.
463. KOVÁCS András Ferenc: *O. C., a Lordprotektor portréja diktátor korából*. = Élet és Irodalom, április 21. 17. p.
464. KOVÁCS András Ferenc: *Parlament színjáték*. = Jelenkor, 3/265–267. p.
465. KÖNYVES Mirjam: *Magányos ház*. = Napút, 3/13. p.
466. KREISCHER Nelly: [cím nélkül]. = Napút, 3/48. és 49. oldalak között
467. KULIN Borbála: *Szárnyakkal fölfelé*. = Magyar Napló, 3/41. p.
468. KULIN Borbála: *Tévedés*. = Magyar Napló, 3/41. p.
469. KÜRTI László: *bárányhimlő*. = Hítel, 3/36. p.
470. KÜRTI László: *dal*. = Bárka, 2/46. p.
471. KÜRTI László: *a delphoi jósnő panaszára*. = Bárka, 2/47. p.
472. KÜRTI László: *frontális viszonyaim*. = Jelenkor, 4/421–422. p.
473. KÜRTI László: *magányos állatok*. = Jelenkor, 4/421. p.
474. KÜRTI László: *a műszerész*. = Mozgó Világ, 3/36. p.
475. KÜRTI László: *nélküled élni*. = Hítel, 3/35. p.
476. KÜRTI László: *rokonlátogatás*. = Mozgó Világ, 3/35. p.
477. KÜRTI László: *tévedésből*. = Hítel, 3/36. p.
478. KÜRTI László: *vadászat*. = Bárka, 2/46–47. p.
479. LAJKÓ T. Zalán: *Rózsaut*. = Napút, 3/14. p.
480. LÁSZLÓ Noémi: *Biztos bolond*. = Helikon, április 10. 1. p.
481. LÁSZLÓ Noémi: *Élő*. = Látó, 1/7. p.
482. LÁSZLÓ Noémi: *Legendák*. = Látó, 1/5. p.
483. LÁSZLÓ Noémi: *Mérnök*. = Látó, 1/5–6. p.
484. LÁSZLÓ Noémi: *Változatok*. = Látó, 1/6. p.
485. LÁSZLÓ Zsolt: *24 óra*. = Vár, 1/10–11. p.
486. LÁSZLÓ Zsolt: *Búcsú a költészettől...* = Vár, 1/10. p.
487. LÁZÁR Bence András: *Altató*. = Forrás, 4/62. p.
488. LÁZÁR Bence András: *Anyák*. = Élet és Irodalom, április 13. 17. p.
489. LÁZÁR Bence András: *De profundis*. = Forrás, 4/63. p.
490. LÁZÁR Bence András: *Ez szövetség*. = Forrás, 4/63–64. p.
491. LÁZÁR Bence András: *Gombokra fűz fel*. = Élet és Irodalom, április 13. 17. p.
492. LÁZÁR Bence András: *Kettő*. = Tiszatáj, 4/18. p.
493. LÁZÁR Bence András: *Múlik*. = Élet és Irodalom, április 13. 17. p.
494. LÁZÁR Bence András: *Sorrend*. = Tiszatáj, 4/17. p.
495. LÁZÁR Bence András: *Üzlet*. = Tiszatáj, 4/19. p.
496. LEZSÁK Sándor: *A Hosszú Énekből*. [Versek – Attila fia, Csaba királyfi]. Kőbarlang. Göncöl táltos szekere. = Hítel, 4/49–51. p.
497. LOVÁSZ Krisztina: *Rózsák Borges sírjára*. = Napút, 3/15. p.
498. LŐRINCZ Barbara: [cím nélkül]. = Napút, 3/15–16. p.
499. LŐRINCZ P. Gabriella: *Harmat*. = Irodalmi Jelen, 3/19. p.
500. LŐRINCZ P. Gabriella: *Hideg*. = Irodalmi Jelen, 3/20. p.

501. LŐRINCZ P. Gabriella: *Illeszkedés*. = Irodalmi Jelen, 3/19. p.
502. LŐRINCZ P. Gabriella: *Megint*. = Irodalmi Jelen, 3/20. p.
503. LÖVÉTEI LÁZÁR László: *Arany János, a fővámpírom*. = Székelyföld, 3/7–8. p.
504. MÁHR Gábor: *felbőraj*. = Irodalmi Jelen, 4/33. p.
505. MÁHR Gábor: *lila komplexus*. = Irodalmi Jelen, 4/33. p.
506. MÁHR Gábor: *A múltban megjósolták*. = Műhely, 1/42. p.
507. MÁHR Gábor: *Roncslepeünk*. = Műhely, 1/42. p.
508. MÁHR Gábor: *tornacipős műzsa*. = Irodalmi Jelen, 4/32. p.
509. MÁHR Gábor: *vizió*. = Irodalmi Jelen, 4/32. p.
510. MARKÓ Béla: *A festő arca*. = Mozgó Világ, 4/50. p.
511. MARKÓ Béla: *Hoc erat in votis*. (egy Arany-vers folytatása). = Székelyföld, 3/9–10. p.
512. MARKÓ Béla: *Tűzben*. = Mozgó Világ, 4/50–51. p.
513. MARKOVITY Radmila: *Csalódás*. = Napút, 3/16. p.
514. MARNO János: *Dodó*. = Élet és Irodalom, április 7. 17. p.
515. MARNO János: *Kenyérpusztító béke*. = Tiszatáj, 3/3–5. p.
516. MARNO János: *A Nap lombohullása*. = Tiszatáj, 3/5–6. p.
517. MARTON Réka Zsófia: *21. századi csoda*. = Vár, 1/57. p.
518. MARTON Réka Zsófia: *Az ígéret*. = Vár, 1/57. p.
519. MAYER Imola: [cím nélkül]. = Napút, 3/16. p.
520. MÉHES Károly: *Tizenegy után*. = Élet és Irodalom, április 21. 14. p.
521. MÉHES Károly: *Törődés*. = Élet és Irodalom, április 21. 14. p.
522. MÉHES Károly: *Zeneileg*. = Élet és Irodalom, április 21. 14. p.
523. MELIORISZ Béla: *Egyre*. = Jelenkor, 3/276. p.
524. MELIORISZ Béla: *Az idő ha*. = Jelenkor, 3/275. p.
525. MELIORISZ Béla: *Kezd*. = Jelenkor, 3/275–276. p.
526. MELIORISZ Béla: *Tovább*. = Jelenkor, 3/275. p.
527. MERSDORF Ilona: *búcsú*. = Napút, 3/16. p.
528. MESTERHÁZI Mónika: *Itt ülök*. = Jelenkor, 3/313. p.
529. MÉSZÁROS Ildikó: [cím nélkül]. = Napút, 3/16. p.
530. MÉSZÁROS Mária: [cím nélkül]. = Napút, 3/16. p.
531. METZ Olga Sára: *Ismeretlen*. = Ezredvég, 2/43–44. p.
532. METZ Olga Sára: *Szefli Adyval*. = Ezredvég, 2/44. p.
533. METZ Olga Sára: *Szefli a Nyóc-kerről*. = Ezredvég, 2/43. p.
534. METZ Olga Sára: *Szefli rólunk*. = Ezredvég, 2/44. p.
535. MEZEY Katalin: *Hála*. = Magyar Napló, 4/4. p.
536. MEZEY Katalin: *Hányszor vitte*. = Magyar Napló, 4/4. p.
537. MEZEY Katalin: *Ismerős ördög*. = Magyar Napló, 4/4. p.
538. MEZŐ Ferenc: *Józanul*. = Mozgó Világ, 4/56. p.
539. MEZŐ Ferenc: *Ki?* = Mozgó Világ, 4/56. p.
540. MEZŐ Ferenc: *Szembenéz*. = Mozgó Világ, 4/57. p.
541. MOHÁCSI Balázs: *hegyről legördülő*. (bornai tibor: teraszon). = Bárka, 2/53. p.
542. MOHÁCSI Balázs: *liliom utca / tűzoltó utca, 150603*. (thelonius monk: monk's dream). = Bárka, 2/55. p.
543. MOHÁCSI Balázs: *oktáv*. (autolux: plantlife). = Bárka, 2/54. p.
544. MOHÁCSI Balázs: *titkosan beszél*. (telefon tel aviv: helen of troy). = Bárka, 2/55. p.
545. MOHAI V. Lajos: *Arany bölintása*. (Az öreg Arany). = Élet és Irodalom, március 3. 17. p.
546. MOHAI V. Lajos: *Arany a kézirat fölött*. = Élet és Irodalom, március 3. 17. p.
547. MOHAI V. Lajos: *Arany Mu'sája*. (A Vojtina levele olvasásakor). = Élet és Irodalom, március 3. 17. p.
548. MOHAI V. Lajos: *Arany szemével*. = Forrás, 3/3. p.
549. MOHAI V. Lajos: *Melancholia*. (Arany János boldogtalan életrajzához). = Élet és Irodalom, március 3. 17. p.
550. MOHAI V. Lajos: *Pályabér*. (Arany pályabére). = Élet és Irodalom, március 3. 17. p.
551. MOHAI V. Lajos: *Az utolsó arckép*. (1880. március 30.) = Élet és Irodalom, március 3. 17. p.
552. MOHAI V. Lajos: *Volt-vágyaimról*. (Arany a Margit-szigeten). = Élet és Irodalom, március 3. 17. p.
553. MOLNÁR Vilmos: *Minimál mesék VII*. Mese a bonyol színérváltozásáról. Mese Radnai Gábor összezsugorodásáról. Mese sellővel. Mese a műfogorokról. = Helikon, április 10. 9. p.

554. MÓRICZ Máttyás: *Merengő rózsá*. = Napút, 3/17. p.
555. MUKLI Ágnes: *Falvédőről*. = Napút, 3/18. p.
556. MUKLI Ágnes: *Megtépázott*. = Napút, 3/18. p.
557. MUKLI Ágnes: *Sírkő*. = Napút, 3/18. p.
558. MURÁNYI Zita: *aszkezis*. = Vigilia, 4/284. p.
559. MURÁNYI Zita: *bacardi cola*. = Élet és Irodalom, március 24. 14. p.
560. MURÁNYI Zita: *cseresznye*. = Vigilia, 4/285. p.
561. MURÁNYI Zita: *ébredés*. = Vigilia, 4/285. p.
562. MURÁNYI Zita: *garden state*. = Mozgó Világ, 3/37–38. p.
563. MURÁNYI Zita: *hiátus*. = Vigilia, 4/284–285. p.
564. MURÁNYI Zita: *por*. = Élet és Irodalom, március 24. 14. p.
565. MURÁNYI Zita: *Rock Hill*. = Magyar Napló, 3/18. p.
566. MURÁNYI Zita: *T. S.* = Mozgó Világ, 3/36–37. p.
567. MURÁNYI Zita: *tenger*. = Magyar Napló, 3/18. p.
568. MURÁNYI Zita: *vasmacska*. = Élet és Irodalom, március 24. 14. p.
569. NÁDASDY Ádám: *Az arisztokraták*. = Magyar Napló, 4/16. p.
570. NÁDASDY Ádám: *A bohócot nem bántják*. = Bárka, 2/6. p.
571. NÁDASDY Ádám: *Építkezés, látatlanokodás*. = Bárka, 2/7. p.
572. NÁDASDY Ádám: *Egy munkanap*. = Magyar Napló, 4/16. p.
573. NÁDASDY Ádám: *Padlizsán*. = Bárka, 2/7. p.
574. NÁDASDY Ádám: *Vizisi*. = Bárka, 2/6. p.
575. NAGY Attila: *Túl balandó*. = Helikon, március 25. 4. p.
576. NAGY Dániel: *Első próbálkozás*. = Hévíz, 1/622. p.
577. NAGY Dániel: *Ozone network*. = Hévíz, 1/621. p.
578. NAGY-EGED Boldizsár: [cím nélkül]. = Napút, 3/18. p.
579. NAGY Gábor: *Félretett kellékek*. = Magyar Napló, 4/24. p.
580. NAGY István: *Paphnutius*: [cím nélkül]. = Napút, 3/18. p.
581. NAGY Kriszta, Cs.: *Csiperőzsa-lét*. = Napút, 3/8. p.
582. NAGY Kriszta, Cs.: *Elmulás*. = Napút, 3/8. p.
583. NAGY Kriszta, Cs.: *Hajnali étüd*. = Napút, 3/8. p.
584. NAGY Kriszta, Cs.: *Várakozás*. = Napút, 3/8. p.
585. NAGY László, M.: [cím nélkül]. = Napút, 3/16. p.
586. NAGY Márta Júlia: *Ékköbhamisítás*. = Alföld, 3/8. p.
587. NAGY Márta Júlia: *Flaneurök Védasszonya*. = Alföld, 3/9. p.
588. NAGY Márta Júlia: *Gyöngy*. = Alföld, 3/8–9. p.
589. NAGY Márta Júlia: *Képzelt advent*. = Alföld, 3/9–10. p.
590. NAGY Zsuka: *nincs szívárvány*. pedikúr. látáhatatlan. amit még. katarzis. apám. azt. le. rendszer. szíj. = Magyar Napló, 3/30–31. p.
591. NAGYPÁL István: *Hármasoltár: Stella Zylbersztajn*. = Hítel, 3/97–98. p.
592. NÉMETH Erzsébet: *Mimi – rózsafűzér*. = Napút, 3/18. p.
593. NERHAFT Antalné: [cím nélkül]. = Napút, 3/[48. és 49. oldalak között].
594. NYERGES Gábor Ádám: *Billenő, nyűgös*. = Hévíz, 1/637. p.
595. NYIRÁN Ferenc: *az elengedésről*. = Élet és Irodalom, április 28. 14. p.
596. NYIRÁN Ferenc: *elvesztett darab*. = Élet és Irodalom, április 28. 14. p.
597. NYIRÁN Ferenc: *szolid búcsú*. = Élet és Irodalom, április 28. 14. p.
598. OLÁH András: *[egy gondola vár engemet]*. = Életünk, 3/3. p.
599. OLÁH András: *fejfákból titkot*. = Életünk, 3/1. p.
600. OLÁH András: *[hiénák]*. = Életünk, 3/2. p.
601. OLÁH András: *kérdőjelek*. = Vár, 1/69. p.
602. OLÁH András: *legszebb bűncink*. = Életünk, 3/2. p.
603. OLÁH András: *tavaszi étüd*. = Vár, 1/69. p.
604. OLÁH András: *zátonyok*. = Vár, 1/69. p.
605. OLÁH János: *Szabadság*. = Magyar Napló, 4/3. p.
606. OLTY Péter: *Fons Juventutis*. = Kalligram, 4/50. p.
607. OLTY Péter: *Egy PC-játékból*. = Kalligram, 4/50. p.
608. OLTY Péter: *Sikertelen szuicidium*. = Kalligram, 4/51. p.
609. OLTY Péter: *Szent Teréz extázisa*. = Kalligram, 4/51. p.
610. ORCSIK Roland: *Birodalmak*. = Bárka, 2/105. p.
611. ORCSIK Roland: *Karalábé*. = Bárka, 2/105–106. p.
612. ORCSIK Roland: *Pakolás*. = Bárka, 2/105. p.
613. ORCSIK Roland: *Um-baka-um-bak*. = Bárka, 2/106. p.
614. ORGOVÁNYI Anikó: [cím nélkül]. = Napút, 3/18. p.
615. PACL ÁBRÍ Judit: [cím nélkül]. = Napút, 3/19. p.

616. PÁL Sándor Attila: *Öreges.* = Élet és Irodalom, március 24. 17. p.
617. PÁL Sándor Attila: *Szarvasének.* = Élet és Irodalom, március 24. 17. p.
618. PÁLFAI András: *Hová vinnél.* = Vár, 1/107. p.
619. PÁLFAI András: *József Attila születésnapja.* = Vár, 1/11–12. p.
620. PÁLMAI Tibor: [cím nélkül]. = Napút, 3/19. p.
621. PAPP Attila Zsolt: *Arany János hangja a rádióban.* = Székelyföld, 3/5–6. p.
622. PAPP Emese: *Ecce Homo.* = Napút, 3/19. p.
623. PAYER Imre: *Érsekújvár, South Hampton, Nyugati tér.* = Irodalmi Jelen, 4/51. p.
624. PAYER Imre: *Farsangi Moolatosh.* = Irodalmi Jelen, 4/52. p.
625. PAYER Imre: *A fejlődés az fejlődés.* = Irodalmi Jelen, 4/50. p.
626. PAYER Imre: *A tömény a tiszta beszéd.* = Irodalmi Jelen, 4/51. p.
627. PENCs Attila: *Igen.* = Vár, 1/74. p.
628. PENCs Attila: *Egy marék só.* = Vár, 1/73. p.
629. PENCs Attila: *Mi.* = Vár, 1/73. p.
630. PÉNTÉK Imre: *bétmérőföldes hőmező.* = Forrás, 4/32. p.
631. PÉNTÉK Imre: *Mitikus beszéd.* = Forrás, 4/32–33. p.
632. PÉNTÉK Imre: *Reszelés (kézzel).* = Forrás, 4/31–32. p.
633. PÉNTÉK Imre: *töltelék.* = Forrás, 4/34. p.
634. PETHŐ Lorand: *Betonfejtők.* (monostori hiszekegy). (keresztvízben papírhajót). (mikor szívedből a fecskék kirepülnek). (telihold telihold). = Irodalmi Jelen, 3/7–9. p.
635. PETHŐ Lorand: *Kreuznachts töredékek.* = Irodalmi Jelen, 3/10. p.
636. PETŐCZ András: *Ágnes asszony könyörgése.* = Tiszatáj, 3/38–39. p.
637. PETŐCZ András: *Apám, Esterházy.* = Alföld, 4/18–19. p.
638. PETŐCZ András: *Az apám, na meg Esterházy.* = Alföld, 4/18. p.
639. PETŐCZ András: *Boldog, magányos szöveg.* = Kortárs, 3/26–27. p.
640. PETŐCZ András: *Az Idő és a Költő.* = Magyar Napló, 4/38. p.
641. PETŐCZ András: *A költő, a macska, valamint annak bundája.* = Forrás, 4/15–16. p.
642. PETŐCZ András: *A megtagadott barátság.* = Forrás, 4/14–15. p.
643. PETŐCZ András: *Reg és est.* = Tiszatáj, 3/38. p.
644. PETŐCZ András: *A világ ritmusa.* = Kortárs, 3/25. p.
645. PETRI György: *Mondogatnivaló.* = Látó, 1/109. p.
646. PETRI György: *Sziszifosz visszalép.* = Látó, 1/109. p.
647. PETRI György: *Egy törvényre.* = Látó, 1/110. p.
648. PETRI György: *Egy vezér gyermekkora.* = Látó, 1/109. p.
649. PETZ György: [cím nélkül]. = Napút, 3/19. p.
650. PINTÉR Lajos: *tóth menyhért-énekek.* a kolozsvári gyűjteményben. virág. = Műhely, 1/30–32. p.
651. PINTÉR Lajos: *tóth menyhért-énekek.* egy motívumra. a tokaji ízes ebéd. arany aratás. = Tiszatáj, 4/37–41. p.
652. PINTÉR Lajos: *vakrepülés.* = Tiszatáj, 4/36–37. p.
653. PIPICS János: *Magányosan.* = Napút, 3/19. p.
654. PIPICS János: *Szirombullás.* = Napút, 3/19. p.
655. PLESOVSKY Hajnalka: *„Brontë után”.* = Napút, 3/20. p.
656. PLESOVSKY Hajnalka: *Nippon virágai.* = Napút, 3/20. p.
657. PÓCSI Andrea: [cím nélkül]. = Napút, 3/20. p.
658. PRAX Levente: *Kívülálló.* = Vár, 1/35. p.
659. PRAX Levente: *Limerick.* = Vár, 1/35. p.
660. PRAX Levente: *Régi barctér.* = Vár, 1/35. p.
661. PRUZSINSZKY Sándor: *Fekete király.* = Ezredvég, 2/21–23. p.
662. PUCHALA Nikolett: [cím nélkül]. = Napút, 3/20. p.
663. PUSZTAI Zoltán: *Hólepte táj.* = Hítel, 3/116. p.
664. PUSZTAI Zoltán: *Téli tárlat.* = Műhely, 1/33–34. p.
665. PUSZTAI Zoltán: *Tükörjégen.* = Hítel, 3/116–117. p.
666. PUSZTAI Zoltán: *Válaszra vár.* = Hítel, 3/117. p.
667. RADNAI István: *A bukás édessége.* = Várad, 3/13. p.
668. RADNAI István: *Eljön-e búsvét.* = Várad, 3/12. p.
669. REICHENBACH József: [cím nélkül]. = Napút, 3/20. p.
670. RISKÓ Bence: *Bakancslista.* = Helikon, április 10. 12. p.
671. RISKÓ Bence: *Dühkitörés.* = Helikon, április 10. 12. p.
672. RISKÓ Bence: *Hazárd.* = Helikon, április 10. 12. p.
673. RISKÓ Bence: *Képtelen piknik.* (fantáziatúra). = Helikon, április 10. 12. p.
674. RISKÓ Bence: *Typo.* = Helikon, április 10. 12. p.

675. RISKÓ Bence: *Unicornetto.* = Helikon, április 10. 12. p.
676. ROHRER Margit: *Fobász.* = Napút, 3/20. p.
677. ROZÁN Eszter: *Harc a rózsákkal.* = Napút, 3/20–21. p.
678. ROZÁN Eszter: *Ima.* = Napút, 3/21. p.
679. ROZÁN Eszter: *Tűzijáték.* = Napút, 3/20. p.
680. RÓZSA Iván: *Aranypolgár.* = Napút, 3/21. p.
681. RÓZSA Iván: *Bálványok.* = Napút, 3/21. p.
682. RÓZSA Iván: *Lánypanasz.* = Napút, 3/21. p.
683. RÓZSA Iván: *Pink Panther.* = Napút, 3/21. p.
684. RÓZSA Iván: *Rózsa Iván.* = Napút, 3/21. p.
685. SACARITA: *Jézus.* = Napút, 3/21. p.
686. Sajó László: *Berda József gyógyszerár.* = Kortárs, 3/22–24. p.
687. Sajó László: *A Hazugságról.* = Kortárs, 3/19–20. p.
688. Sajó László: *Versek az elfekvőből.* = Kortárs, 3/21–22. p.
689. SÁNTA Hajnalka: *Rózsacsokor.* = Napút, 3/22. p.
690. SÁNTA Miriám: *Feketebarány blues.* = Helikon, április 10. 10. p.
691. SÁRKÖZI Richárd: [cím nélkül]. = Napút, 3/22. p.
692. SERES Lili Hanna: *Kimaradjak.* = Hévíz, 1/643. p.
693. SERESTÉLY Zalán: *#hashtag.* = Irodalmi Jelen, 3/24–25. p.
694. SIDO Angéla: *Haikuk.* = Vár, 1/86. p.
695. SIMEK Valéria: *Ami elbágy.* = Műhely, 1/41. p.
696. SIMEK Valéria: *Kialudt.* = Vár, 1/21. p.
697. SIMEK Valéria: *Megérintette.* = Vár, 1/21–22. p.
698. SIMEK Valéria: *Szikraeső.* = Vár, 1/21. p.
699. SIMEK Valéria: *Szobádban.* = Műhely, 1/41. p.
700. SIMEK Valéria: *Velük vagy.* = Vár, 1/22–23. p.
701. SIMON Bettina: *anyai megértés.* = Élet és Irodalom, március 10. 17. p.
702. SIMON Bettina: *anya kétszer.* = Élet és Irodalom, március 10. 17. p.
703. SIMON Bettina: *elvarratlan kéz.* = Élet és Irodalom, március 10. 17. p.
704. SIMON Bettina: *illúzióvesztés.* = Élet és Irodalom, március 10. 17. p.
705. SIMON Bettina: *napozó.* = Élet és Irodalom, március 10. 17. p.
706. SIMON Bettina: *toronyház.* = Élet és Irodalom, március 10. 17. p.
707. SIMON Márton: *Élet.* = Hévíz, 1/645. p.
708. SZALÓ Rebeka: *Kuzu no ha.* = Hévíz, 1/646. p.
709. SIMON Zoltán: [cím nélkül]. = Napút, 3/22. p.
710. SIMONYI József: *Ámulni.* = Látó, 1/66–67. p.
711. SIMONYI József: *Csobbanást.* = Székelyföld, 4/48. p.
712. SIMONYI József: *Eregetem.* = Látó, 1/64. p.
713. SIMONYI József: *Évek óta.* = Látó, 1/65. p.
714. SIMONYI József: *Ha az ember.* = Látó, 1/67–68. p.
715. SIMONYI József: *Könyv.* = Székelyföld, 4/51. p.
716. SIMONYI József: *Lövedék.* = Székelyföld, 4/47. p.
717. SIMONYI József: *Mihez kezdés.* = Székelyföld, 4/51–52. p.
718. SIMONYI József: *Milyen szépen.* = Székelyföld, 4/50. p.
719. SIMONYI József: *Most még csak.* = Székelyföld, 4/49. p.
720. SIMONYI József: *Van aki.* = Látó, 1/63–64. p.
721. SIMOR András: *Levél T. A.-nak.* = Ezredvég, 2/63. p.
722. SIMOR András: *Rímek.* = Ezredvég, 2/61–63. p.
723. SIMOR András: *Új Arany-ének, utójegyzettel.* = Ezredvég, 2/102–103. p.
724. SIROKAI Máttyás: *A fűvek esti színváltozása.* = Hévíz, 1/619–620. p.
725. SÓS Júlia Panna: *Vitrin.* parainesis-töredékek. = Jelenkor, 4/423–448. p.
726. STANCZIK-STARECZ Ervin: *Rózsa és vad-meggy Bara & szakura.* = Napút, 3/22. p.
727. STANCZIK-STARECZ Ervin: *Rózsaszent tükör.* = Napút, 3/22. p.
728. STENSZKY Cecília: *Gyász.* = Napút, 3/22. p.
729. SZABÓ Márton István: *E=mc².* = Új Forrás, 2/89. p.
730. SZABÓ T. Anna: *Ébredés.* = Lyukasóra, 1/3. p.
731. SZABÓ T. Anna: *Elbágy.* = Lyukasóra, 1/3. p.
732. SZABÓ T. Anna: *Fényben.* = Vigilia, 3/200–201. p.
733. SZABÓ T. Anna: *Hamu, láng.* = Vigilia, 3/199–200. p.
734. SZABÓ T. Anna: *Isten béranya.* = Vigilia, 3/200. p.
735. SZABÓ T. Anna: *Kísérlet borral és gyertyával.* = Lyukasóra, 1/2. p.
736. SZABÓ T. Anna: *Órvényben.* = Lyukasóra, 1/2. p.
737. SZABÓ T. Anna: *Új lakás.* = Lyukasóra, 1/3. p.
738. SZABÓ T. Anna: *Undor.* = Lyukasóra, 1/2. p.
739. SZALÓ Rebeka: [cím nélkül]. = Napút, 3/23. p.

740. SZÁVA Csanád: *(tövisrőzsa)*. = Napút, 3/23. p.
 741. SZEGEDI KOVÁCS György: *Hajított kő*. = Magyar Napló, 3/34. p.
 742. SZEGEDI KOVÁCS György: *Nemesérc illata*. = Magyar Napló, 3/34. p.
 743. SZEGEDI-SZABÓ Béla: *Delft*. = Új Forrás, 4/63. p.
 744. SZEGEDI-SZABÓ Béla: *A festő*. = Új Forrás, 4/62. p.
 745. SZEGEDI-SZABÓ Béla: *Szirakuzái*. = Új Forrás, 4/64. p.
 746. SZÉKÁCS Vera: *Kis tó*. = Műhely, 1/36. p.
 747. SZÉKÁCS Vera: *Visz a vonat*. = Műhely, 1/36. p.
 748. SZÉKELY Őrs: *Diptychon*. = Látó, 1/75. p.
 749. SZÉKELY Őrs: *Tétlen ecloga*. = Látó, 2/73. p.
 750. SZENDREY Júlia: *A beteg leány*. = Magyar Napló, 3/6. p.
 751. SZENTE B. Levente: *Célkereszték*. = Napút, 3/23. p.
 752. SZENTE B. Levente: *Tanitsatok*. = Napút, 3/23. p.
 753. SZENTMÁRTONI János: *Gombai hó*. = Magyar Napló, 4/29–30. p.
 754. SZEPESI Attila: *Prelúdium és fuga*. (Barbár szonettek – Részlet). Kórón lovagló. Rézlámpa. A kortorony. Gyöngybetűk. Kecskéháton. A medvetáncoltató. Szent Ferenc a madaraknak prédikál. Infantilis napsugár. Nemzedék. Hasbeszél. Nyikorgó kerék. Abbáziai emlék. Bábel tornya. Lila sóvirágok. Ugrifüles. Tejfeles-kép. Harmonikaszó. János jelenései. Prelúdium és fuga. = Életünk, 4/1–8. p.
 755. SZEPESI Attila: *Szaturnusz fiai*. (barbár szonettek). Forgó tűkör. Telihold. Buboricska. Simon mágus. A Duna-parti grund. Öröktűzek. Kerékvető. Frédi. A pünkösdi királylány. A Bécsi-kapu. Guriga. Vaddisznók. Emberhús. Szaturnusz fiai. = Forrás, 3/113–118. p.
 756. SZEPSY Eleonóra: [cím nélkül]. = Napút, 3/23. p.
 757. SZIGETVÁRI Zsófia Petra: [cím nélkül]. = Napút, 3/23. p.
 758. SZIJJ Ferenc: *Hetvenhét rögtönzött kétsoros*. = Jelenkor, 4/387–392. p.
 759. SZIKRA János: *Bár lehetnék*. = Hítel, 4/64–65. p.
 760. SZIKRA János: *Gyönyör*. = Hítel, 4/63. p.
 761. SZIKRA János: *könyvhét provinciában*. = Hítel, 4/61–63. p.
 762. SZILÁGYI Kinga Magdolna: *A szülőcsatornából kilátni a Világúr zátonyaira*. = Hévíz, 1/638. p.
 763. SZILAS Antal: *Magyarország*. = Ezredvég, 2/49–50. p.
 764. SZILVESZTER Zsuzsa: [cím nélkül]. = Napút, 3/23. p.
 765. SZITA Szilvia: *Álmodik*. = Alföld, 4/19. p.
 766. SZITA Szilvia: *Felnéz*. = Alföld, 4/19. p.
 767. SZITA Szilvia: *Kirakat előtt áll*. = Alföld, 4/20. p.
 768. SZITA Szilvia: *Megtartják*. = Alföld, 4/21. p.
 769. SZITA Szilvia: *Újrakezdi*. = Alföld, 4/20. p.
 770. SZÓRÁD Mónika: *Hódozat a szentnek*. = Napút, 3/23. p.
 771. SZÓRÁD Mónika: *Két tér egyben*. = Napút, 3/23. p.
 772. SZÓRÁD Mónika: *Kínlenyomat*. = Napút, 3/23. p.
 773. SZÓRÁD Mónika: *Kiszabadítja*. = Napút, 3/23. p.
 774. SZŐCS Géza: *A dakota látogatása*. I. Benniszülött voltam Benniszilvániában. II. Füst a Parlamentben. = Bárka, 2/8–9. p.
 775. SZŐLLŐSI Bernadett: *Nő a rózsza*. = Napút, 3/24. p.
 776. TABÁK András: *(Jegyek)*. = Ezredvég, 2/79. p.
 777. TABÁK András: *(Miért?)*. = Ezredvég, 2/79. p.
 778. TABÁK András: *(Önkép)*. = Ezredvég, 2/79. p.
 779. TAKÁCS Zsuzsa: *Az emlékezetről*. = Székelyföld, 4/5–6. p.
 780. TAKÁCS Zsuzsa: *(Félre)*. = Székelyföld, 4/5. p.
 781. TAMÁS Dorka: *A nők bennem*. = Irodalmi Jelen, 4/27–28. p.
 782. TAMÁSNÉ MITNER Mária: [cím nélkül]. = Napút, 3/24. p.
 783. TAMÁSI OROSZ János: *Pörpatvar*. = Napút, 3/24. p.
 784. TAMÁSI OROSZ János: *Véset*. = Napút, 3/24. p.
 785. TAMÁSI OROSZ János: *Virág*. = Napút, 3/24. p.
 786. TAR Károly: [cím nélkül]. = Napút, 3/24. p.
 787. TARI István: *Ruszkik Haza!* = Vár, 1/56. p.
 788. TARJÁNI Antal: *Fehér rózsza*. = Napút, 3/24. p.
 789. TARJÁNI Imre: *Lélekböncölés*. = Vigilia, 4/294. p.
 790. TARJÁNI Imre: *A mozgás*. = Vigilia, 4/294. p.
 791. TARJÁNI Imre: *A tér evangéliuma*. = Vigilia, 4/294. p.
 792. TEKSE József: [cím nélkül]. = Napút, 3/24. p.
 793. TILLMANN Pentele: *Halálos szerelem*. = Napút, 3/25. p.

794. TILLMANN Pentele: *Hányattatott sor*. = Napút, 3/25. p.
 795. TILLMANN Pentele: *Mozgópont*. = Napút, 3/25. p.
 796. TOMAI Attila: *Istria*. (üvöltés). (kagylók). (egyetlen). (miért). (halak). = Bárka, 2/56–58. p.
 797. TOMPA Gábor: *Lélekvásár*. = Élet és Irodalom, április 13. 17. p.
 798. TORNAI József: *Nincs egyetlen archimedei pont*. = Magyar Napló, 4/14. p.
 799. TORNAI József: *Sumer agyagtáblák*. = Forrás, 4/12–13. p.
 800. TÓTH Ágnes: *Halold-e?* = Napút, 3/24. p.
 801. TÓTH Erzsébet: *Nincs többé*. = Bárka, 2/13–16. p.
 802. TÓTH Judit: *Tövishegek*. = Napút, 3/25. p.
 803. TÓTH Klára, B.: *Szöföztás*. = Életünk, 3/27. p.
 804. TÓTH Krisztina: *Bodza*. = Alföld, 4/23. p.
 805. TUBOLY Erzsébet: [cím nélkül]. = Napút, 3/25. p.
 806. TUBOLY Erzsébet: *Öreg pár ballag*. = Napút, 3/25. p.
 807. TURI Tímea: *Bús férfi*. = Alföld, 4/11. p.
 808. TURI Tímea: *Egy hasonlat*. = Alföld, 4/10. p.
 809. TURI Tímea: *Miféle tárgyalás*. = Alföld, 4/11. p.
 810. VALYON László: [cím nélkül]. = Napút, 3/25. p.
 811. VÁNYAI FEHÉR József: [cím nélkül]. = Napút, 3/25. p.
 812. VÁRADY Gizella: *Azt hittük...* = Vár, 1/74. p.
 813. VÁRADY Gizella: *Húsvétkor*. = Vár, 1/74. p.
 814. VARGA Imre: *Kié, mondd, kié?* = Kalligram, 4/66. p.
 815. VARGA Imre: *A láthatatlan*. = Kalligram, 4/66. p.
 816. VARGA Imre: *Túl émenen*. = Kalligram, 4/66. p.
 817. VARGA László Edgár: *Arany Jánoshoz*. = Helikon, március 10. 5. p.
 818. VARGA Melinda: *Álomvers a városról és a tengerrel*. = Helikon, április 25. 14. p.
 819. VARGA Melinda: *Édesanyimnak, virág helyett*. = 4/34–35. p.
 820. VARGA Melinda: *Hid-avatás a Szamoson*. = Helikon, március 10. 6. p.
 821. VARGA Melinda: *Himnusz a vágyról*. = Helikon, április 25. 14. p.
 822. VASS István Pál: *patyolat1*. = Napút, 3/26. p.
 823. VASS István Pál: *patyolat2*. = Napút, 3/26. p.
 824. VASS István Pál: *rőzsafüzér*. = Napút, 3/26. p.
 825. VASS István Pál: *rőzsák háborúja*. = Napút, 3/26. p.
 826. VASS István Pál: *stigma*. = Napút, 3/26. p.
 827. VASS István Pál: *vágy*. = Napút, 3/26. p.
 828. VASS István Pál: *várakozás*. = Napút, 3/26. p.
 829. VASS Norbert: *Alaktan*. = Hévíz, 1/628. p.
 830. VASS Norbert: *Kérdőjelek*. = Hévíz, 1/629. p.
 831. VERCSEK Györgyi: [cím nélkül]. = Napút, 3/25. p.
 832. VERMUTH Attila: *Buzgalom*. = Napút, 3/26. p.
 833. VERMUTH Attila: *Katedrális*. = Napút, 3/26. p.
 834. VERMUTH Attila: *A kibúls virágai*. = Napút, 3/26. p.
 835. VILLÁNYI László: *Átút ingeden*. = Alföld, 3/5. p.
 836. VILLÁNYI László: *Felfelé mutatott*. = Forrás, 4/3. p.
 837. VILLÁNYI László: *Mezítábl járjon*. = Forrás, 4/3. p.
 838. VILLÁNYI László: *Mi végre*. = Alföld, 3/4. p.
 839. VÖRÖS István: *Az elmaradt világháború*. = Irodalmi Jelen, 4/11–12. p.
 840. VÖRÖS István: *Hazugmondók klubja*. = Alföld, 3/22–23. p.
 841. VÖRÖS István: *Interaktív vers*. = Irodalmi Jelen, 4/9–10. p.
 842. VÖRÖS István: *A kérkedő megfegyezése*. = Vigilia, 3/207. p.
 843. VÖRÖS István: *A kötelező utatáról*. = Alföld, 3/23–24. p.
 844. VÖRÖS István: *A nem középserűkre méretezett világról*. = Vigilia, 3/205–206. p.
 845. VÖRÖS István: *Nyári délelőtt*. = Jelenkor, 4/393–395. p.
 846. VÖRÖS István: *Rossz jutalmak*. = Alföld, 3/24. p.
 847. VÖRÖS István: *A tanító számonkérése*. = Vigilia, 3/206–207. p.
 848. VÖRÖS István: *Testi kérdés*. = Jelenkor, 4/395–396. p.
 849. WILHELM József: *Amikor elszabadulnak az indulatok*. = Napút, 3/27. p.
 850. WIRTH Imre: *Azért az szíven*. = Jelenkor, 3/271. p.
 851. WIRTH Imre: *A boldogság*. = Jelenkor, 3/270. p.
 852. WIRTH Imre: *Egy kettőtört*. = Jelenkor, 3/270–271. p.
 853. ZÁVADA Péter: *Félbehagyni az ellipszist*. = Kalligarm, 4/15. p.
 854. ZÁVADA Péter: *Hajók*. = Kalligram, 4/15. p.
 855. ZÁVADA Péter: *Hely az időnek*. = Jelenkor, 3/272–273. p.
 856. ZÁVADA Péter: *Hipothermia*. = Jelenkor, 3/273–274. p.

857. ZÁVADA Péter: *Sziget a szigeten*. = Kaligram, 4/14. p.
858. ZENTAI Eta: [cím nélkül]. = Napút, 3/27. p.
859. ZILAHÍ Anna: *A bálna nem motívum*. = Élet és Irodalom, március 17. 17. p.
860. ZILAHÍ Anna: *Jelentés a sziklák történetéből*. = Élet és Irodalom, március 17. 17. p.
861. ZILAHÍ Anna: *A kiűzés esélyeinek latolgatása*. = Élet és Irodalom, március 17. 17. p.
862. ZUDOR János: *Az ártány élni akar*. = Helikon, április 10. 4. p.
863. ZUDOR János: *Dans macabre*. = Helikon, április 10. 4. p.
864. ZUDOR János: *Gyufa sercen, Tyutyuka*. = Helikon, április 10. 4. p.
865. ZUDOR János: *Ingatag*. = Helikon, április 10. 4. p.
866. ZUDOR János: *Kapualj és templom*. = Helikon, április 10. 4. p.
867. ZUDOR János: *A kunok*. = Helikon, április 10. 5. p.
868. ZUDOR János: *A pokol órái*. = Helikon, április 10. 5. p.
869. ZUDOR János: *Regényrészlet*. = Helikon, április 10. 5. p.
870. ZUDOR János: *A szkizofrén betétdala*. = Helikon, április 10. 4. p.
871. ZUDOR János: *A terror sikoltása a háztetőn*. = Helikon, április 10. 4. p.
872. ZUDOR János: *A Zudormegnemámadási Szerződés*. = Helikon, április 10. 4–5. p.
873. ZSÁTKOVICS Edit: [cím nélkül]. = Napút, 3/27. p.
874. ZSILLE Gábor: *Kalitka*. = Irodalmi Jelen, 3/39. p.
875. ZSILLE Gábor: *Készülődés*. = Irodalmi Jelen, 3/37. p.
876. ZSILLE Gábor: *Lélekvándor*. = Irodalmi Jelen, 3/38. p.
877. ZSILLE Gábor: *Zágrábból Pestre*. = Irodalmi Jelen, 3/36. p.
878. ZSIRAI László: *Amikor Isten...* = Confessio, 1/31. p.
879. ZSIRAI László: *Fohász a szenvedőkért*. = Confessio, 1/32. p.
880. ZSIRAI László: *Rekviem*. = Confessio, 1/32. p.

Rövidpróza

881. ÁGOSTON László, T.: *Kerek születésnap*. = Ezredvég, 2/51–54. p.
882. ANTAL Balázs: *Jót tenni mindig*. = Új Forrás, 2/39–50. p.
883. BABICZKY Tibor: *Negroamaro*. = Hévíz, 1/639–642. p.
884. BAKONYI Samu [BAKONYI Péter]: *A százfejú sárkány*. = Napút, 3/35–41. p.
885. BALÁZS József: *Bagolyseleldítő*. = Forrás, 4/45. p.
886. BALÁZS József: *Baleset*. = Forrás, 4/47–48. p.
887. BALÁZS József: *Dinnyeérés*. = Forrás, 4/43–44. p.
888. BALÁZS József: *Éppen olyan*. = Forrás, 4/42–43. p.
889. BALÁZS József: *Handli*. = Forrás, 4/41–42. p.
890. BALÁZS József: *Hűség*. = Forrás, 4/48–49. p.
891. BALÁZS József: *A jó bicikli*. = Forrás, 4/49–50. p.
892. BALÁZS József: *Kakas*. = Forrás, 4/38–39. p.
893. BALÁZS József: *Paradicsom*. = Forrás, 4/48. p.
894. BALÁZS József: *Rózsa*. = Forrás, 4/44–45. p.
895. BALÁZS József: *Szeder és gomba*. = Forrás, 4/39–40. p.
896. BALÁZS József: *Varjú, gőzfürdőben*. = Forrás, 4/40–41. p.
897. BALÁZS József: *Vízimalom*. = Forrás, 4/46–47. p.
898. BALLAI László: *Rövidzárlat*. = Ezredvég, 2/3–8. p.
899. BÁRDOS József: *Az egyetem szelleme*. (Örkény István). = Irodalmi Jelen, 4/125–129. p.
900. BECK Tamás: *Anti-Sámson*. = Bárka, 2/10. p.
901. BECK Tamás: *Borozó*. = Alföld, 4/16–17. p.
902. BECK Tamás: *Moraj*. = Bárka, 2/12. p.
903. BECK Tamás: *Öldöklő angyal*. = Élet és Irodalom, április 21. 15. p.
904. BECK Tamás: *Szomszédok*. = Bárka, 2/11–12. p.
905. BECK Tamás: *Visszaminősítve*. = Bárka, 2/10–11. p.
906. BENE Zoltán: *Fojtogatás*. = Ezredvég, 2/12–16. p.
907. BERTA Ádám: *Párterápia*. = Élet és Irodalom, március 17. 16. p.
908. BÍRÓ Árpád Levente: *Hogyan adott ptyókafődet a Jóisten a székelemek*. = Várad, 2/9–10. p.
909. BÍRÓ Árpád Levente: *János és Ábel*. = Várad, 2/10–11. p.
910. BOKROS Judit: *Kísérlet*. = Vár, 1/24–27. p.
911. BORCSA Imola: *Ajtó*. = Irodalmi Jelen, 3/148–150. p.
912. BORCSA Imola: *Blanka*. = Helikon, április 10. 13. p.
913. BORCSA Imola: *Majális*. = Helikon, március 10. 10–11. p.
914. BÖSZÖRMÉNYI Márton: *Sarkazás*. = Irodalmi Jelen, 4/53–59. p.
915. CSABAI László: *Az eset*. = Hévíz, 1/609–618. p.

916. CSERNA-SZABÓ András: *Jégerfelső, avagy egy családregény eleje*. = Mozgó Világ, 3/15–23. p.
917. CSIKÓS Attila: *Húsevő senkiháziak*. (Történetek a kilencvenes évekből). A puhadobozos. Old Spice. = Életünk, 4/43–54. p.
918. CSIKÓS Attila: *Stille Nacht*. = Élet és Irodalom, március 17. 16. p.
919. [DARVASI László] Szív Ernő: *Amikor meghalt Torgyán*. = Élet és Irodalom, március 17. 14. p.
920. [DARVASI László] Szív Ernő: *Kodelka Ferencné balladája*. = Élet és Irodalom, április 13. 14. p.
921. [DARVASI László] Szív Ernő: *A Legionella-füzet*. = Élet és Irodalom, április 7. 15. p.
922. DEÁK Csillag: *Nem könnyű szeretni*. = Élet és Irodalom, április 28. 15. p.
923. DEZSŐ Anna: *Két kispőria*. Végzet. Torzó. = Ezredvég, 2/45–48. p.
924. EGRESSY Zoltán: *Lorelei*. = Élet és Irodalom, április 21. 15. p.
925. FÁBIÁN Judit: *Ahogy mindig*. = Várad, 2/5–7. p.
926. FÁBIÁN László: *Körözések a semmiség semmije körül*. = Kortárs, 3/6–18. p.
927. FARKAS Balázs: *Ravasz*. = Székelyföld, 4/53–58. p.
928. FARKAS Csaba: *Három kispőria*. Tízéből vagy húszból. A húsvét hordalékai. Tenger a képen. = Ezredvég, 2/38–42. p.
929. FERDINANDY György: *Véget ért hát száműzetésed*. = Kortárs, 4/10–11. p.
930. FINY Petra: *Vízükör*. = Hévíz, 1/624–627. p.
931. FORGÁCS Nóra Kinga: *Nocturne*. Hogyan fogy el. Ma este. A beszélgetés helyett. Épp időben. Áramszünet. Picike. A karácsony. Picike. = Műhely, 1/52–54. p.
932. GERŐCS Péter: *A portrékészítő*. = Kalligram, 4/29–38. p.
933. GÖKHAN, Ayhan: *Az átokba vert lány*. [Mese]. = Új Forrás, 2/54. p.
934. GÖKHAN, Ayhan: *Ösanya*. [Mese]. = Új Forrás, 2/52. p.
935. GÖKHAN, Ayhan: *Varjúkirály*. [Mese]. = Új Forrás, 2/53. p.
936. GYÖRI Andor: *Áramszünet*. = Vár, 1/17–20. p.
937. HAJÓS Eszter: *Csak beszélnek*. = Kalligram, 4/43. p.
938. HAJÓS Eszter: *Csukd csak be odabent*. = Kalligram, 4/42. p.
939. HAJÓS Eszter: *A fák alatt még esik az eső*. = Látó, 2/48–49. p.
940. HAJÓS Eszter: *Félség*. = Kalligram, 4/44. p.
941. HAJÓS Eszter: *Lábnymoszobrok*. = Látó, 2/42–45. p.
942. HAJÓS Eszter: *A sötét alá zuhan*. = Látó, 2/45–48. p.
943. HALÁSZ Margit: *Mint a mesében*. = Alföld, 3/11–12. p.
944. HALÁSZ Márk: *ezerfejú*. = Tiszatáj, 4/27–31. p.
945. HALÁSZ Rita: *Filatorigát*. = Élet és Irodalom, április 13. 15. p.
946. HARTAY Csaba: *Igazából mi járunk Enikővel*. = Március 24. 16. p.
947. HÁSZ Róbert: *A dirvánok könyve*. = Székelyföld, 4/30–38. p.
948. HERNYÁK Zsóka: *A változása*. = Irodalmi Jelen, 3/5–6. p.
949. HORVÁTH Benji: *A kísértettek*. (részlet). = Helikon, március 25. 13. p.
950. HORVÁTH (EÖ) Tamás: *Így veszünk el mindnyájan*. = Magyar Napló, 3/14–17. p.
951. HORVÁTH László Imre: *Helyőrség Maszadában*. = Élet és Irodalom, március 31. 16. p.
952. JAKAB-KÖVES Gyopárka: *A vadász temetése*. = Magyar Napló, 3/23–29. p.
953. JANCsó Miklós: *Molly*. = Helikon, április 10. 6–8. p.
954. JOCK Evelin: *Erdélyi magyar viasz*. = Várad, 2/16. p.
955. KÁCSOR Zsolt: *Csendélet báránnyal*. = Élet és Irodalom, március 3. 14. p.
956. KÁCSOR Zsolt: *Csendélet sodrásban*. = Élet és Irodalom, március 31. 14. p.
957. KÁCSOR Zsolt: *Csendélet vadakkal*. = Élet és Irodalom, április 28. 14. p.
958. KÁDÁR Hanga: *Emlékek lidérchangja*. = Irodalmi Jelen, 4/23–26. p.
959. KALÁPOS Éva Veronika: *Karakó Adélnak nem jár semmi*. = Élet és Irodalom, március 10. 15. p.
960. KÁNTOR Zsolt: *Napfény, íz nélkül*. = Irodalmi Jelen, 3/21–23. p.
961. KARINTHY Frigyes: *Viczsepp és Gyufaszál*. = Ezredvég, 2/75–77. p.
962. KELE FODOR Ákos: *A szív vége*. Cigány újmések. A halva született vére. Az isten zsinara. = Tiszatáj, 3/25–37. p.
963. KELEMEN Anna: *Delirium nocturnum*. = Forrás, 4/96–98. p.
964. KELEMEN Anna: *Margarita csokra*. = Forrás, 4/98–102. p.
965. KEMENES Henriette: *Erdélyi plasztelin*. = Várad, 2/17–18. p.
966. KERÉKGYÁRTÓ István: *Lélekvesztő*. = Hévíz, 1/631–636. p.
967. KIRÁLY Farkas: *Dögök*. = Kortárs, 4/14–19. p.
968. Kiss Lehel: *A gyertyalángillat-gyűjtő*. [Mese]. = Bárka, 2/108. p.

969. KISS Lehel: *Ricsi és a Nagy Képzőművész.* [Mese]. = Bárka, 2/107–108. p.
970. KISS Lehel: *A Téma és a Költő.* [Mese]. = Bárka, 2/107. p.
971. KOBLENCZ Zsuzsanna: *Ottó a szélben.* = Kortárs, 4/25–26. p.
972. KOLLÁR-KLEMENCZ László: *A műanyag kerti székek élete.* = Élet és Irodalom, március 10. 16. p.
973. KONTRA Ferenc: *#parkchildrenehospital.* = Tiszatáj, 2/40–47. p.
974. KOVÁCS Dominik – KOVÁCS Viktor: *nélkül.* = Új Forrás, 2/56–57. p.
975. KOVÁTS Judit: *Szemet szemért.* = Élet és Irodalom, március 17. 15. p.
976. KÖRÖSSI P. József: *A szökevény.* = Várad, 3/14–23. p.
977. KÖTTER Tamás: *Ébredések.* = Élet és Irodalom, március 24. 15. p.
978. KÖTTER Tamás: *Mindenki a napra tör.* = Bárka, 2/25–31. p.
979. KRIPPL Gréta: *Fejünk felett az ég.* = Kortárs, 4/27–28. p.
980. KÜRTI László: *galambnagypapa.* = Élet és Irodalom, március 10. 16. p.
981. LÁBASS Endre: *Robinson Caruso életének hiteles története.* = Új Forrás, 4/86–94. p.
982. LAJTOS Nóra: *Kálvária körút 15.* = Magyar Napló, 4/40–47. p.
983. LÁSZLÓ Erzsébet: *A világ táncol a szélben.* = Kortárs, 4/28–31. p.
984. LIPCSEY Emőke: *Európai tavasz.* = Lyukasóra, 1/6–7. p.
985. MAKAI Máté: *Tériszony.* Az Európa-kiállítás. = Kalligram, 4/60–65. p.
986. MARKÓ Béla: *Súlypont.* = Élet és Irodalom, március 17. 15. p.
987. MARNO János: *Értelmezhetetlen.* = Élet és Irodalom, április 13. 15. p.
988. MÁRTON Evelin: *Eszlári örökre távozik.* = Látó, 1/46–50. p.
989. MARTON-ADY Edina: *Grübedli úr.* = Élet és Irodalom, április 7. 16. p.
990. MÉCS Anna: *Banach, Tarski meg én.* = Kalligram, 4/47–49. p.
991. MEDGYESI Emese: *Merry X-mas.* = Helikon, március 25. 5–7. p.
992. MÉHES Károly: *Advent negyedik vasárnapja.* = Mozgó Világ, 3/24–26. p.
993. MOLNÁR Vilmos: *Mese az inka bölcsről.* = Irodalmi Jelen, 4/ 29–31. p.
994. MOLNÁR Vilmos: *Rendhagyó mesék felnőtteknek.* Mese a héjitalan tökmag problémájáról. Mese a szeretetről. Mese Isten nevééről. Mese az elővigyázatos utazásról. = Bárka, 2/50–52. p.
995. MURÁNYI Sándor Olivér: *Antikvárium.* = Helikon, április 10. 14. p.
996. MURÁNYI Sándor Olivér: *Világos vonatok.* = Élet és Irodalom, április 13. 15. p.
997. NÉMETH Gábor: *A séta.* = Kalligram, 4/ 11–13. p.
998. NYERGES Gábor Ádám: *A vastagabbik boríték.* = Forrás, 3/86–92. p.
999. OBERCZIÁN Géza: *Kaland.* = Napút, 3/ 127–132. p.
1000. ODZE György: *Nem Hollivud.* = Mozgó Világ, 4/79–85. p.
1001. ODZE György: *Olvasd a jelekből.* = Mozgó Világ, 4/75–78. p.
1002. OLÁH András: *Mégsem.* = Ezredvég, 2/ 57–60. p.
1003. OSVÁTH Zsuzsa: *Kilométer/óra.* = Látó, 2/18–20. p.
1004. OSVÁTH Zsuzsa: *Miska.* = Látó, 2/22–25. p.
1005. OSVÁTH Zsuzsa: *Szorongás.* = Látó, 2/ 20–22. p.
1006. OZSVÁTH Zsuzsa: *A kartela.* = Várad, 2/ 13–14. p.
1007. OZSVÁTH Zsuzsa: *Sanyi.* = Várad, 2/14–15. p.
1008. PÁLYI Márk: *Heimat.* = Élet és Irodalom, március 24. 16. p.
1009. PATAK Márta: *Nagymari.* = Élet és Irodalom, április 21. 16. p.
1010. PERSÁNYI Norina: *Epizód.* = Irodalmi Jelen, 4/36–41. p.
1011. PÉTER János: *Megbánás.* = Élet és Irodalom, április 28. 16. p.
1012. POLGÁR Vera: *Téglák.* = Irodalmi Jelen, 3/ 11–18. p.
1013. RÉDL Zora: *A keleti parton lévő motelek.* = Élet és Irodalom, március 31. 16. p.
1014. REISINGER Attila: *Az utolsó vagon.* = Magyar Napló, 3/19–21. p.
1015. SÁNTHA József: *Börtönkarnagy.* = Élet és Irodalom, március 3. 16. p.
1016. SÁNTHA József: *Gócs.* = Tiszatáj, 3/8–15. p.
1017. SZABÓ Magda: *Szent Róza ünnepe.* = Lyukasóra, 1/20–23. p.
1018. SZABÓ T. Anna: *Be és vissza.* = Élet és Irodalom, április 21. 14. p.
1019. SZABÓ T. Anna: *Felfele.* = Élet és Irodalom, március 24. 14. p.
1020. SZAKONYI Károly: *Leázás.* = Lyukasóra, 1/1. p.
1021. SZÁNTÓ T. Gábor: *1945 és más történetek.* = Élet és Irodalom, április 13. 16. p.
1022. SZEIFERT Natália: *Az altató szerekről.* (Zelma). (Zsuzsa). = Jelenkor, 3/305–312. p.

1023. SZENDREY Júlia: *Testvéri szózat Magyarország bölgyeire.* (részletek). = Magyar Napló, 3/5–6. p.
1024. SZERENCSES Károly: *Szűz hőszinpad.* = Lyukasóra, 1/26. p.
1025. SZŐTS Diana: *Metszetek.* = Vár, 1/16–17. p.
1026. SZVOREN Edina: *Ez már volt, ez már megessett.* = Élet és Irodalom, március 3. 15. p.
1027. SZVOREN Edina: *Vettem egyfüzetet.* = Jelenkor, 4/403–408. p.
1028. TÁBORI Zoltán: *Bolhapiac.* Csuklós dugóhúzó. Negyedüts ampír óra. Lombpor-szívó. Kopott porcelánkanna. Josef Seibel cipő. Őrmadarak. Nászajándék. Palatka turisztikája domik. = Mozgó Világ, 4/58–64. p.
1029. TALLÉR Edina: *Csodálatos dolgok történeke.* = Élet és Irodalom, április 28. 15. p.
1030. TAMÁS Kincső: *Fehér kavicsok.* Egy boldog szerelem története. = Székelyföld, 4/42–46. p.
1031. TAMÁS Kincső: *Kapucsinó.* = Irodalmi Jelen, 4/13–16. p.
1032. TÁMBA Renátó: *Alkoholszintem nulla.* = Kalligram, 4/56. p.
1033. TÁMBA Renátó: *Kivonulás.* = Kalligram, 4/57. p.
1034. TÁMBA Renátó: *Langy víz.* = Kalligram, 4/ 53–54. p.
1035. TÁMBA Renátó: *Mocsok.* = Kalligram, 4/ 52–53. p.
1036. TÁMBA Renátó: *Triptichon.* (1) Videojáték. (2) Szalonnáskenyér. (3) Ajtó. = Kalligram, 4/54–56. p.
1037. TÉREY János: *„Mire gondolsz, forradalomra?”* = Élet és Irodalom, március 31. 15. p.
1038. TOROCZKAY András: *A vasutas.* = Élet és Irodalom, április 7. 16. p.
1039. TÓTH Ágnes: *Kocsma-mesék.* A Hülye Poppec. Kettősség. Mire jó egy pohár rum? = Látó, 2/34–39. p.
1040. TÓTH Ágnes: *Kocsma-mesék.* Tanár úr. Ha jön a nő. Ló az ivóban. = Várad, 3/4–11. p.
1041. TÓTH Mária: *Őrangyal.* = Helikon, április 10. 14. p.
1042. TÚRI Bertalan: *Sándor és Ilona.* = Ezredvég, 2/27–33. p.
1043. VÁRADI NAGY Pál: *A néma zubatag.* = Látó, 2/7–11. p.
1044. VARGA Klára: *Hamlet királyfi.* = Irodalmi Jelen, 4/4–8. p.
1045. VARGA Melinda: *A bádogbeka elutazik.* = Irodalmi Jelen, 3/75–76. p.
1046. VARSÁNYI Gyula: *A pofon.* = Élet és Irodalom, április 28. 16. p.
1047. VATHY Zsuzsa: *A Grund és a Klinika.* = Műhely, 1/48–51. p.
1048. VÉCSEI Rita Andrea: *Barátod vétke.* = Élet és Irodalom, március 10. 15. p.
1049. VIDA Gábor: *Medve.* = Helikon, április 25. 4–5. p.
1050. WEHNER Tibor: *A kiállítóterem kialakítása.* (Korszerű performansz). = Új Forrás, 2/ 92–93. p.
1051. WEHNER Tibor: *A látszat festői valósága.* = Új Forrás, 2/91. p.
1052. WEHNER Tibor: *A művészet határain túl.* = Új Forrás, 2/93. p.
1053. WEHNER Tibor: *Új, realizmus.* = Új Forrás, 2/92. p.
1054. WEHNER Tibor: *A vízhatlan személyes okmányok.* = Új Forrás, 2/90–91. p.

Hosszúpróza

1055. BIKÁCSY Gergely: *Apostol utca 13.* [Regényrészlet – Eichmann-csokoládé]. = Múlt és Jövő, 1/26–29. p.
1056. BOGDÁN László: *A Zóna.* Részlet a katona és a démon című regényből. = Helikon, április 25. 15–17. p.
1057. FALUDI Ádám: *Restimesék.* Adoma-átalakítón keresztültuszkolt újabb asztali történetek. = Életünk, 3/59–63. p.
1058. GÁSPÁR Ferenc: *Trubadúrvarázs.* (Regényrészlet, 2.) = Irodalmi Jelen, 3/40–47. p.
1059. GÁSPÁR Ferenc: *Trubadúrvarázs.* (Regényrészlet, 3.) = Irodalmi Jelen, 4/43–49. p.
1060. HAJDÚ Farkas-Péter: *ki ez az ipse?* Legenda. = Látó, 2/62–72. p.
1061. HARAG Attila: *Sellőasszony.* [Regényrészlet]. = Alföld, 3/17–19. p.
1062. HORVÁTH (EÖ) Tamás: *Felnemzedék.* = Hítel, 4/40–48. p.
1063. HORVÁTH Viktor: *Tankom.* Regényrészlet. = Jelenkor, 3/298–304. p.
1064. KIRÁLY Kinga Júlia: *Apa Szarajevóba ment.* Siegeszug. [Regényrészlet]. = Kalligram, 4/17–22. p.
1065. KIRÁLY Kinga Júlia: *A föld szaga.* [Regényrészlet – Apa Szarajevóba ment]. = Látó, 1/33–41. p.
1066. KONRÁD György: *Játszma.* [Regényrészlet]. = Jelenkor, 3/277–290. p.
1067. KRUSOVSKY Dénés: *Akik már nem leszünk sosem.* regényrészlet. = Jelenkor, 4/409–417. p.
1068. KRUSOVSKY Dénés: *Árnyékok a barlang falán.* (Részlet). = Tiszatáj, 4/7–15. p.

1069. KUKORELLY Endre: *Cé cé c épé*. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 4/397–402. p.
1070. MIHÁLYCSA Erika: *Földközi*. Palermo. = Látó, 1/69–74. p.
1071. MOLNÁR Miklós: *Kapd el a birkát!* II. közlemény. Nyolcadik fejezet. Dorottya révbe ér. = Életünk, 3/64–68. p.
1072. MOLNÁR Miklós: *Kapd el a birkát!* III. közlemény. Kilencedik fejezet. Dorottya-ról egy árva kukk sem. = Életünk, 4/28–32. p.
1073. NÁDAS Péter: *Világító részletek*. Emléklapok egy elbeszélő életéből. [Regényrészlet]. = Vigilia, 3/184–191. p.
1074. ORAVECZ Imre: *Ókontri*. 25. [Regényrészlet]. = Jelenkor, 3/291–297. p.
1075. ORAVECZ Imre: *Ókontri*. [Regényrészlet]. = Mozgó Világ, 3/9–14. p.
1076. SÁNDOR Iván: *Amiképpen annak előtte és azóta is*. [Regényrészlet]. = Alföld, 4/12–15. p.
1077. SOLYMÁR András: *Hála*. (részlet). = Helikon, április 25. 12–13. p.
1078. SZÁRAZ Miklós György: *Az álomvadász*. [Regényrészlet]. = Életünk, 4/33–42. p.
1079. SZÁRAZ Miklós György: *A koponya-könyvtár*. [Regényrészlet – Álomvadász]. = Székelyföld, 4/7–17. p.
1080. SZEIFERT Natália: *Mi van veletek, semmi?* Grafit és Pók. [Regényrészlet]. = Mozgó Világ, 4/65–74. p.
1081. SZŐCS István: *Jegyzetek a divatjukmúlt témákról. Mi maradt meg a „bازai magyar” irodalomból? (Befejező rész)*. = Helikon, március 10. 17. p.
1082. TAR Károly: *Északi fényben*. Részlet a szerző Voltam című emlékiratának 4. kötetéből. = Várad, 2/26–43. p.
1083. TÉREY János: „Alex, letelt az időnk”. Részlet a Káli holtak című regényből. = Vigilia, 3/208–212. p.
1084. TÉREY János: *Karakterben maradtál?* Részletek a Káli holtak című regényből. = Új Forrás, 2/71–74. p.
1085. TÉREY János: *Naponta kilovagolhat*. Részlet a Káli holtak című regényből. = Tempevölgy, 1/3–5. p.
1086. TÉREY János: *Triononi Hamlet*. [Regényrészlet – Káli holtak]. = Székelyföld, 4/21–26. p.
1087. VARGA Illés: *Rideglegény*. Regényrészletek. = Látó, 1/54–62. p.
1088. VÁRI FÁBIÁN László: *Vásártér*. (részletek). = Hítel, 3/22–34. p.

1089. ZALÁN Tibor: *Rettentő magyar vitéz*. Felvezető szölam. 1. Ének. Napóleon elfogása. [Mesekönyvrészletek]. = Helikon, április 25. 6–7. p.
1090. ZELEI Miklós: *Mandulafejeske*. = Forrás, 4/9–11. p.

Kevert műfajok

1091. BATÁRI Gábor: *Változatok Mártonra*. Tour-si Szent Márton. Luther Márton. Minden ruszinok védőszentjéhez Szent Miklóshoz. = Vár, 1/28–32. p.
1092. LEZSÁK Sándor: *A Hosszú Énekből*. [Attila fia, Csaba királyfi – Részletek]. [Verses népszínmű]. = Magyar Napló, 3/44–46. p.
1093. TANDORI Dezső: *Elválasztás és összetartozás*. = Kortárs, 4/12–13. p.

Átmeneti műfajok

1094. JÁSZ Attila: *Ilyen*. (részlet egy Amrita Sher-Gilről szóló verses regényből). = Új Forrás, 2/27–38. p.

Közönség előtti előadásra szánt mű

1095. BIRÓ Árpád: *Summer kitchen*. [Dráma]. = Várad, 3/27–45. p.
1096. MILBACHER Róbert: *Ágnes asszony*. (Aranyátiatok 1.) = Székelyföld, 3/14–37. p.
1097. TÓTH-MÁTHÉ Miklós: *Aranyrandevű*. Romantikus komédia két részben. II. rész. = Confessio, 1/33–57. p.
1098. ZALÁN Tibor: *Kitiltották a Drónokat*. = Életünk, 4/55–73. p.

Képregény

1099. ORAVECZ Gergely: *Börtön*. = Szépirodalmi Figyelő, 1/76–81. p.
1100. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Az elagott fülemüle*. = Helikon, március 10. 22. p.
1101. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Húsvéti bárány*. = Helikon, április 10. 22. p.
1102. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Műfaji problémák*. = Helikon, március 25. 22. p.
1103. VINCZE Ferenc – CSILLAG István: *Webcomic*. = Helikon, április 25. 22. p.

(Összeállította: ZAHARI ISTVÁN)

SZÁMUNK SZERZŐI

BROK BERNADETT (1992) egyetemi hallgató

DEMUS ZSÓFIA (1989) a PTE doktorandája, a Szépirodalmi Figyelő szerkesztője

DOBÁS KATA (1983) irodalomtörténész, kritikus

FÁBIÁN ISTVÁN (1974) képregényrajzoló, grafikus

FEJES JÁNOS (1988) vallástörténész, a PPKE doktorjelöltje

HLAVACSKA ANDRÁS (1989) kritikus, az ELTE doktorandusza

PÁDÁR ÁDÁM (1988) képregényíró és -rajzoló

PETHŐ ANITA (1980) szerkesztő, kritikus

SZEBENI PÉTER (1988) képregényrajzoló

TELEKI ANDRÁS (1985) történész, doktorandusz

TEPLÁN ÁGNES (1980) irodalomtörténész, műfordító

VARRÓ ANNAMÁRIA (1988) kritikus, a PPKE doktorandája

VÁSÁRI MELINDA (1986) kritikus, szerkesztő, az ELTE tudományos segédmunkatársa

2017
220 oldal
3990 Ft

„Ahol Gulyás Gábor megjelenik, ott különleges energiák szabadulnak fel. Keresi a hely szellemét, s ha nem találja, létrehozza a szellem helyét.”

Lovas Ilona képzőművész

„Kevés olyan embert ismerek a magyar múzeumi és galériás életben, aki folyamatosan, »üzemszerű működéssel« képes jelentős dolgokat létrehozni. Gulyás Gábor filosz létére eligazodik a közélet területén, elég hit és kitartás van benne ahhoz, hogy nagy léptékű terveit, sőt a mások által lehetetlennek tartott vízióit is valósággá váltsa. Teremtő emberként tekintek rá, aki a maga területén nagy hatásfokkal küzd azért, ami engem is hajt előre: a magyar képzőművészet sikeréért.”

Kieselbach Tamás művészettörténész, műkereskedő

„Ha kiállítás-rendezésért járhatna Nobel-díj, kurátori teljesítményéért Gulyás kétségbevonhatatlanul kiérdemelné.”

Szombati Bálint művészeti író, képzőművész

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható
a kiadó szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • tel.: (1) 321-8023
fax: (1) 321-4757 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

2017
312 oldal
3200 Ft

L. Simon László napjaink irodalmi és közéletének sokszínű és összetett életművel rendelkező személyisége. Eddig megjelent tizenhat könyvében fontos szerepet kap a líra, a vizuális költészet, valamint az irodalom határterületeinek kutatása. Ezért az irodalmi munkásságát feldolgozó, két kötetesre tervezett monográfiámnak most kézben tartott első részében a lírai énré fókuszálva L. Simon korántsem lezárt költői életművének lineáris és vizuális költeményeivel foglalkozom, bemutatva az egyéb vizuális alkotások egy életművön (néha egy kötetben) belüli jelenlétét is. Esszéista, próza- és tanulmányírói munkásságát pedig a következő monográfiában dolgozom fel.

A vizuális költészet terén L. Simon László által teremtett új utakat, műfajokat feltárva, a kötetek, művek interpretációs leírásával arra is választ próbálok adni, hogy ez az életmű miképpen járul hozzá a kortárs magyar költészet gazdagításához, valamint a világirodalomhoz. Bemutatom a költői életmű hozadékát, a magyar irodalom életében betöltött inspiráló erejét. Bízom benne, hogy a mű-megközelítésekkel közelebb hozom az olvasót a vizuális költészethez és egy gazdag életmű felfedezéséhez, értékeléséhez is.

Kelemen Erzsébet

A kötet megrendelhető vagy kedvezményesen megvásárolható
a kiadó szerkesztőségében: 1072 Budapest, Akácfa utca 20. • tel.: (1) 321-8023
fax: (1) 321-4757 • e-mail: racio@racio.hu • www.racio.hu

Szeretettel várja az érdeklődőket
a kápolnásnyéki

Halász Gedeon Központ

- kiállítások
- konferenciák
- koncertek
- bérelhető terek és termek

Velencei-tavi Kistérségért
Alapítvány

2475 Kápolnásnyék, Deák Ferenc utca 10.
level@vtka.hu

KONCERTEK A KANAPÉN AZ A38 HAJÓ A YOUTUBE-ON

A38 VIBES

ZENE A LEGEMLÉKE-
ZETESEBB ESTÉIDHEZ

A38 ROCKS

AHOL A HANGERŐ
MEGMOZGATJA
A HAJÓT

A38 WORLD

AHOL A ZENE NEM
ISMER HATÁROKAT

A38 FREE

AHOL A SZABADSÁG
SZÁRNYAKAT AD

NÉGY CSATORNA // TÖBB SZÁZ TELJES KONCERT //
TÖBB EZER SZÁM // LIVE STREAMEK // HD MINŐSÉG //
PLAYLISTEK // HETI FRISSÍTÉS // TIZENKÉT ÉV
TERMÉSE // A LEGNAGYOBB MAGYAR KONCERTKÍNÁLAT

HALÁSZ
GEDEON
KÖZPONT

Kiemelt támogató:

Halász-kastély

Kápolnásnyék,
Deák Ferenc u. 10.

A kápolnásnyéki **Halász-kastély**
új kiállítása

Egy család – három iskolateremtő művész

FERENCZY KÁROLY

FERENCZY NOÉMI

FERENCZY BÉNI

Megtekinthető
2017. május 1-től!

Ferenczy Károly: *Artistapár* (1912, olaj, vászon)

Ferenczy Károly (1862–1917) a századelő magyarországi festészetének kiemelkedően fontos mestere volt.

Lánya, Ferenczy Noémi (1890–1957) a gobelinművészet legnagyobb hazai alakjaként,

fia, Ferenczy Béni (1890–1967) a modern magyar szobrászat nagy hatású megújítójaként került be a művészet történetébe.

A szentendrei Ferenczy Múzeumi Centrum által rendezett kiállítás e három korszakos jelentőségű alkotó műveiből ad reprezentatív válogatást.

ISSN 1585-3829

9 771585 382140

1 7 0 0 3

Ára: 600 Ft

nka

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERUMA